

วารสารเซนต์จอห์น

(สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)

SAINT JOHN'S JOURNAL

(Journal of Humanities and Social Science)

ปีที่ 29 ฉบับที่ 44 มกราคม - มิถุนายน 2569

Vol. 29 No. 44 January - June 2026

ISSN 3088-3857 (Online)

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

วารสารเซนต์จอห์น

(สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)

ปีที่ 29 ฉบับที่ 44 มกราคม – มิถุนายน 2569

ISSN 3088-3857 (Online)

Saint John's Journal

(Journal of Humanities and Social Science)

Vol. 29 No. 44 January – June 2026

1110/5 Vibhavadi-Rangsit Rd., Chomphon, Chatuchak,

Bangkok 10900 Thailand. E-mail : sjjournal@stjohn.ac.th

Tel : (66-2) 513-8585 , 063 326 9146

เจ้าของ

มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

สำนักงาน

สำนักประกันคุณภาพและส่งเสริมการวิจัย มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

วารสารเซนต์จอห์น (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) นำเสนอผลงานทางวิชาการของนักศึกษา คณาจารย์ และผู้ทรงคุณวุฒิในสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ตีพิมพ์เผยแพร่บทความที่ผ่านการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อให้บทความมีคุณค่าทางวิชาการใช้ประกอบการเรียนการสอน การศึกษาค้นคว้าต่อไป

วัตถุประสงค์ของการจัดพิมพ์วารสาร

1. เพื่อเผยแพร่ผลงานวิชาการที่มีคุณภาพด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ของบุคลากรทั้งภายใน และภายนอกมหาวิทยาลัย
2. เพื่อส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพทางวิชาการของบุคลากร
3. เพื่อเป็นสื่อกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางวิชาการ

กำหนดออกเผยแพร่

ปีละ 2 ฉบับ

มกราคม – มิถุนายน

กรกฎาคม – ธันวาคม

การรับรองคุณภาพของศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI)

วารสารเซนต์จอห์น (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ISSN 3088-3857 (Online) ผ่านเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารวิชาการที่อยู่ในฐานข้อมูลศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย [Thai-Journal Citation Index (TCI) Centre] รอบที่ 5 (รับรองคุณภาพวารสารเป็นเวลา 5 ปี ระหว่าง พ.ศ. 2568 - 2572) และได้รับการรับรอง เป็นวารสารกลุ่มที่ 3 (TCI Tier 3) ขณะนี้กองบรรณาธิการวารสารเซนต์จอห์น (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) อยู่ในระหว่างการพัฒนาวารสารอย่างต่อเนื่องเพื่อเป้าหมายคุณภาพที่ดียิ่งขึ้นต่อไป

ขอบเขต (Scope)

วารสารเซนต์จอห์น (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) รับประทานอาหารตีพิมพ์บทความวิจัย (Research article) และบทความวิชาการ (Academic article)

1. สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ และสาขาอื่นที่เกี่ยวข้อง
2. บทความที่ส่งมาตีพิมพ์จะต้องไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารอื่น ประเภทของบทความ (Types of Articles) ได้แก่ บทความวิจัย (Research Article) และบทความวิชาการ (Academic Article)

นโยบายการพิจารณาบทความ (Peer Review Policy)

1. บทความทุกเรื่องที่ได้อ่านตีพิมพ์ในวารสารจะได้รับการพิจารณาจากบรรณาธิการ กองบรรณาธิการและผ่านการประเมินคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer review) ทั้งภายในและภายนอกสถาบันที่ตรงสาขาหรือ เกี่ยวข้องกับสาขาไม่น้อยกว่า 3 ท่าน ซึ่งมาจากหลายสถาบันและไม่อยู่ในสังกัดเดียวกับผู้เขียน และ กระบวนการประเมินคุณภาพนี้ ทั้งผู้ทรงคุณวุฒิจะไม่ทราบว่า ผู้แต่งเป็นใคร และผู้แต่งจะไม่ทราบว่าใครเป็นผู้ประเมินบทความของตนเป็นการประเมินแบบ Double-blinded peer review

2. มีนโยบายในการเปิดให้ผู้อ่านวารสารทุกคนเข้าถึงบทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ได้ทันทีเมื่อวารสารแต่ละฉบับจัดทำเสร็จสมบูรณ์ เพื่อให้สาธารณชนได้ใช้ประโยชน์ และเป็นการเผยแพร่ความรู้ในวงกว้าง โดยสามารถสืบค้น อ่านบทความวิจัย และบทความวิชาการฉบับเต็ม (Full text) ได้จากเว็บไซต์วารสารที่

<https://so13.tci-thaijo.org/index.php/SJUJOURNAL>

จริยธรรมการตีพิมพ์

วารสารเซนต์จอห์น (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) กำหนดมาตรฐานจริยธรรมในการตีพิมพ์ (Publication Ethics) สำหรับผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการตีพิมพ์ทั้ง 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้เขียนบทความ บรรณาธิการวารสาร และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ เพื่อให้การดำเนินงานของวารสารเป็นไปตามมาตรฐานสากล มีความโปร่งใส และน่าเชื่อถือในแวดวงวิชาการ

หมวดที่ 1 จริยธรรมของผู้เขียนบทความ (Author Ethics)

1. บทความที่ส่งเพื่อตีพิมพ์ต้องเป็นผลงานใหม่ที่ไม่เคยตีพิมพ์หรือเผยแพร่ที่ไหนมาก่อน และต้องไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่นในเวลาเดียวกัน
2. ผู้เขียนต้องนำเสนอข้อมูลตามความเป็นจริง ไม่บิดเบือน ปลอมแปลงหรือเลือกแสดงเฉพาะข้อมูลที่สนับสนุนข้อสรุปของตน
3. ผู้เขียนต้องอ้างอิงผลงานของผู้อื่นที่นำมาใช้อย่างถูกต้องครบถ้วน จัดทำรายการอ้างอิงท้ายบทความ และไม่ละเมิดลิขสิทธิ์เนื้อหา ข้อมูล หรือภาพใดๆ ในบทความ
4. รายชื่อผู้เขียนที่ปรากฏในบทความต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการวิจัยและจัดทำบทความอย่างแท้จริง ห้ามเพิ่มหรือละเว้นชื่อบุคคลโดยไม่มีเหตุผลทางวิชาการ
5. หากบทความเกี่ยวข้องกับการวิจัยในมนุษย์หรือสัตว์ทดลองผู้เขียนต้องได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย (Research Ethics Committee) และระบุเลขที่รับรองในบทความ
6. ผู้เขียนต้องระบุแหล่งทุนสนับสนุนการวิจัย (ถ้ามี) และแจ้งผลประโยชน์ทับซ้อน (Conflict of Interest) ที่อาจส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์หรือการตีความข้อมูล
7. ผู้เขียนต้องรับผิดชอบต่อเนื้อหาทั้งหมดในบทความและพร้อมให้ความร่วมมือในการแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและบรรณาธิการภายในระยะเวลาที่กำหนด
8. หากมีการนำปัญญาประดิษฐ์ (AI) มาช่วยในการจัดทำบทความ ผู้เขียนต้องเปิดเผยและระบุให้ชัดเจนว่าเนื้อหาส่วนใดเกิดจาก AI พร้อมรับรองความถูกต้องของข้อมูลและการอ้างอิงที่ AI สร้างขึ้นทุกครั้ง ทั้งนี้ AI ไม่ถือเป็นผู้เขียนร่วม
9. ในกรณีพบข้อผิดพลาดในบทความที่ตีพิมพ์แล้ว ผู้เขียนต้องแจ้งบรรณาธิการโดยทันทีเพื่อดำเนินการแก้ไข ถอนบทความ หรือออกประกาศแก้ไข (Erratum) ตามความเหมาะสม

หมวดที่ 2 จริยธรรมของบรรณาธิการวารสาร (Editor Ethics)

1. บรรณาธิการมีหน้าที่พิจารณาบทความโดยคำนึงถึงคุณภาพทางวิชาการ ความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวารสาร และประโยชน์ต่อองค์ความรู้ในสาขาวิชา โดยปราศจากอคติ
2. บรรณาธิการต้องรักษาความลับของผู้เขียนและผู้ทรงคุณวุฒิ ไม่เปิดเผยข้อมูลที่เกี่ยวข้อง แก่บุคคลภายนอกที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการประเมิน
3. บรรณาธิการต้องตรวจสอบบทความด้านการคัดลอกผลงาน (Plagiarism) ด้วยซอฟต์แวร์มาตรฐาน และหากพบการคัดลอกต้องระงับกระบวนการพิจารณาทันที พร้อมแจ้งผู้เขียนเพื่อขอคำชี้แจง
4. บรรณาธิการต้องไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียน ผู้ทรงคุณวุฒิ หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากมีให้ถอนตัวและมอบหมายผู้รับผิดชอบแทน

5. บรรณาธิการต้องตัดสินใจรับหรือปฏิเสธบทความบนพื้นฐานของข้อมูลทางวิชาการเท่านั้น ไม่นำความคิดเห็นส่วนตัว เชื้อชาติ ศาสนา เพศ หรือสังกัดสถาบันมาเป็นเกณฑ์
6. บรรณาธิการต้องคัดเลือกผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเชี่ยวชาญตรงสาขา ไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน และสามารถประเมินได้อย่างเป็นกลาง
7. บรรณาธิการต้องบริหารจัดการกระบวนการประเมินให้มีประสิทธิภาพ แจ้งความคืบหน้าแก่ผู้เขียนตามระยะเวลาที่กำหนด และรับฟังข้อร้องเรียนอย่างเป็นธรรม
8. บรรณาธิการต้องพัฒนาคุณภาพทางวิชาการของวารสารอย่างต่อเนื่อง รวมถึงปรับปรุงระบบและนโยบาย ให้สอดคล้องกับมาตรฐานสากล
9. บรรณาธิการมีอำนาจดำเนินการถอนบทความ (Retraction) หรือออกประกาศแก้ไข (Erratum / Corrigendum) หากพบภายหลังว่าบทความมีข้อผิดพลาดร้ายแรง หรือมีการปลอมแปลงข้อมูล

หมวดที่ 3 จริยธรรมของผู้ทรงคุณวุฒิประเมินบทความ (Reviewer Ethics)

1. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องรับประเมินบทความเฉพาะในสาขาวิชาที่ตนมีความเชี่ยวชาญอย่างแท้จริง และหากพบว่าบทความอยู่นอกขอบเขตความเชี่ยวชาญ ต้องแจ้งบรรณาธิการทันที
2. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องรักษาความลับของบทความและข้อมูลของผู้เขียนอย่างเคร่งครัด ห้ามนำเนื้อหาบทความไปเปิดเผย อ้างอิง หรือใช้ประโยชน์ก่อนการตีพิมพ์
3. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องแจ้งบรรณาธิการและปฏิเสธการประเมิน หากมีผลประโยชน์ทับซ้อนกับผู้เขียน ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ส่วนตัว การร่วมงาน หรือการแข่งขันทางวิชาการ
4. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องประเมินบทความอย่างเป็นกลาง ใช้เกณฑ์ทางวิชาการเป็นหลัก ไม่นำอคติส่วนตัว อุดมการณ์ หรือความเห็นที่ไม่มีข้อมูลรองรับมาตัดสิน
5. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์ ชัดเจน และเป็นประโยชน์แก่ผู้เขียน เพื่อพัฒนาคุณภาพบทความ ไม่ใช่เพียงการให้คะแนนผ่าน/ไม่ผ่าน
6. หากผู้ทรงคุณวุฒิตรวจพบการคัดลอกผลงาน (Plagiarism) ข้อมูลที่ดูน่าสงสัย หรือการประพฤติผิดจริยธรรมใดๆ ต้องรายงานต่อบรรณาธิการทันที โดยไม่ดำเนินการประเมินต่อ
7. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องส่งผลการประเมินภายในระยะเวลาที่บรรณาธิการกำหนด หากไม่สามารถดำเนินการ ได้ตามกำหนด ต้องแจ้งล่วงหน้าเพื่อให้บรรณาธิการจัดหาผู้ประเมินท่านอื่น
8. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องไม่ติดต่อผู้เขียนโดยตรงในระหว่างกระบวนการประเมิน การสื่อสารทั้งหมด ต้องผ่านบรรณาธิการเท่านั้น
9. ผู้ทรงคุณวุฒิต้องไม่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ในการประเมินบทความแทนการใช้วิจารณญาณของตนเอง เนื่องจากอาจเกิดการรั่วไหลของข้อมูลและละเมิดความลับของผู้เขียน

การติดต่อกองบรรณาธิการ

วารสารเซนต์จอห์น

สำนักประกันคุณภาพและส่งเสริมการวิจัย มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

1110/5 ถนนวิภาวดีรังสิต แขวงจอมพล เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร 10900

Tel : (66-2) 02-513-8585, 063 326 9146

E-mail : sjujournal@stjohn.ac.th

Website : <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/SJUJOURNAL/about>

สามารถดาวน์โหลดไฟล์คำแนะนำสำหรับผู้ nộpบทความวิจัย รูปแบบการตีพิมพ์บทความวิจัย และใบนำส่งบทความวิจัย

ได้ทางเว็บไซต์ <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/SJUJOURNAL/about/submissions>

วารสารเซนต์จอห์น มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ในปี พ.ศ.2569 ไม่มีนโยบายเก็บค่าธรรมเนียมการตีพิมพ์บทความ (Article Processing Charges, APC) ใด ๆ จากผู้ nộpบทความในทุกขั้นตอนของการประเมินคุณภาพและการเผยแพร่บทความ

ที่ปรึกษา

อาจารย์ชัยณรงค์ มนเทียรวิเชียรฉาย

อาจารย์เทมส์นที ชินะผา

บรรณาธิการอำนวยการ

อาจารย์ ดร.ภัทระ เสียรสมิทธิ์

วิทยาลัยปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤษวัฒน์ นพสันเทียะ

วิทยาลัยศิลปวิทยาและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

บรรณาธิการ

อาจารย์ ดร.วิณา ชุ่มบัณฑิต

วิทยาลัยนวัตกรรมการศึกษา มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

กองบรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทร์ทองปาน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.จรัสลักษณ์ รัตนพันธ์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

รองศาสตราจารย์ ดร.อรุณี หงษ์ศิริวัฒน์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รองศาสตราจารย์ ดร.กังสดาล เขาวังพัฒนกุล มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

รองศาสตราจารย์ ดร.อนุชัย รามวงษ์กูร มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

อาจารย์ ดร.บำรุง พาทยกุล สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

อาจารย์ ดร.กัลยารัตน์ ศิริรัตน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

อาจารย์ ดร.นิพัทธ์พนธ์ สนิทเหลือ สถาบันสารสนเทศเทคโนโลยีแห่งสุวรรณภูมิ

อาจารย์นภสร ท่าห้อง วิทยาลัยนานาชาติราฟเฟิลส์

อาจารย์ ดร.กนกลักษณ์ จารุจินดา วิทยาลัยศิลปวิทยาและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

อาจารย์ชานนท์ ชื่นจิตร วิทยาลัยศิลปวิทยาและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

อาจารย์ธีระ ชินะผา วิทยาลัยศิลปวิทยาและวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

ฝ่ายจัดการ

นางศุภลักษณ์ ศรีประพันธ์ วารสารเซนต์จอห์น มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

นายวิกร เทคน์สาลี วารสารเซนต์จอห์น มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น

บทบรรณาธิการ

ยินดีต้อนรับสู่ วารสารวิชาการเซนต์จอห์น ฉบับที่ 44 (มกราคม – มิถุนายน 2569) ในยุคที่โลกหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านอย่างรวดเร็ว องค์ความรู้ด้านสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ยังคงเป็นรากฐานสำคัญในการทำเข้าใจความหลากหลายและการปรับตัวของมนุษย์ในมิติต่าง ๆ

วารสารฉบับนี้รวบรวมบทความวิชาการและบทความวิจัยที่มีความหลากหลาย ครอบคลุมทั้งประเด็นการศึกษานวัตกรรมเชิงสังคม และวัฒนธรรมร่วมสมัย ซึ่งทุกผลงานผ่านการกลั่นกรองอย่างเข้มงวดจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) เพื่อให้มั่นใจในคุณภาพและมาตรฐานที่สามารถนำไปต่อยอดประโยชน์ต่อสังคมวิชาการได้อย่างแท้จริง

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณผู้ทรงคุณวุฒิและเจ้าของบทความทุกท่านที่ร่วมสร้างสรรค์และขับเคลื่อนวารสารเล่มนี้ และหากท่านผู้อ่านมีข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะใด ๆ เพื่อการพัฒนาวารสาร สามารถส่งมาได้ที่ sjujournal@stjohn.ac.th วารสารเซนต์จอห์นขอน้อมรับด้วยความขอบคุณยิ่ง และจะนำทุกคำแนะนำมาปรับปรุงวารสารของเราให้ก้าวหน้าและได้มาตรฐานสากลต่อไป

ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้

ดร.วีณา ชุ่มบัณฑิต

บรรณาธิการ

สารบัญ

หน้า

บทความ

- การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดร่วมกับ ปัญญาประดิษฐ์ (Gemini AI) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 1
Development of Learning Achievement in Stoichiometry using a Reflective Learning Process Integrated with Artificial Intelligence (Gemini AI) for Grade 10 Students
สถาพร ปิ่นทอง
- การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย 13
A Synthesis of Research on Learning Among Older Adults in Thailand
พัชรวรรณ แก้วกันทะ กมลวรรณ บุญลัมปทา ลำไย สิทามาตย์
- เอกภาพแห่งพญาครุฑ : การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างนิยมของพหุพระนาม ในบริบทคติไทย จาก “พระเป็นเจ้าของ พราหมณ์ พระราชินีพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” 29
The Unity of Garuda : a Structural Analysis of Multiple Divine Names in Thai Contexts from “The Brahmins’ Gods, a Royal Writing by his Majesty King Vajiravudh”
อุตมะ ปภาภูธนันต์
- การศึกษาบทบาทของภาวะผู้นำที่พึงประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในธุรกิจโรงแรม: กรณีศึกษาโรงแรมแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต 46
A Study of the Role of Desirable Leadership to Enhance Employee Performance Efficiency in the Hotel Service Business: a Case Study of a Hotel in Phuket Province
พัชรินทร์ ชูชัย
- สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองตามบริบททางกฎหมายในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร 59
The Rights to Palliative Care in Substantive Legal Contexts in the US and UK
ปีติเทพ อยู่ยืนยง

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบ
สะท้อนคิดร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (Gemini AI) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4

DEVELOPMENT OF LEARNING ACHIEVEMENT IN STOICHIOMETRY USING A
REFLECTIVE LEARNING PROCESS INTEGRATED WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE
(GEMINI AI) FOR GRADE 10 STUDENTS

สถาพร ปิ่นทอง Sathaporn Pinthong*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดร่วมกับ Gemini AI 2) ศึกษาพัฒนาการทางการเรียนโดยใช้คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 2 ห้องเรียน รวมทั้งสิ้น 68 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดบูรณาการ Gemini AI คู่มือคำสั่ง (Prompt Tuning) สำหรับการเรียนรู้รายบุคคล แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และแบบประเมินความพึงพอใจซึ่งเครื่องมือทั้งหมดผ่านการตรวจสอบคุณภาพด้านความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (IOC) ค่าความยากง่าย และค่าอำนาจจำแนก สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติทดสอบทีแบบกลุ่มสัมพันธ์ (t-test for Dependent Samples) และคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ (Relative Gain Score)

*โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สำนักงานเขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร

Corresponding author, e-mail: sathaporn@mpns.ac.th Tel. 094 345 2028

วันที่รับบทความ: 26 มีนาคม 2569, วันที่แก้ไขบทความเสร็จ: 22 เมษายน 2569, วันที่ตอบรับบทความ: 25 เมษายน 2569

ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) นักเรียนมีพัฒนาการทางการเรียนเฉลี่ยอยู่ในระดับกลางถึงสูง โดยกระบวนการสะท้อนคิดร่วมกับ Gemini AI ในฐานะการเสริมต่อการเรียนรู้แบบดิจิทัล (Digital Scaffolding) ช่วยให้นักเรียนสามารถตรวจสอบโมโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อน ระบุจุดบกพร่องในขั้นตอนการคำนวณ และปรับปรุงกระบวนการคิดได้ด้วยตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ และ 3) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.75, S.D. = 0.43) เนื่องจากการสร้างพื้นที่ปลอดภัยในการเรียนรู้ที่ช่วยลดความวิตกกังวลและส่งเสริมการเรียนรู้ตามศักยภาพรายบุคคล

คำสำคัญ : กระบวนการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด, ปัญญาประดิษฐ์, ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน, ปริมาณสารสัมพันธ์

Abstract

The purposes of this research were to: 1) compare student learning achievement in stoichiometry before and after implementing a reflective learning process integrated with Gemini AI, 2) study student learning development using relative gain scores, and 3) investigate student satisfaction toward the learning management. The research population, obtained through cluster random sampling, consisted of 68 Grade 10 students from two classrooms at Matthayom Prachaniwet School during the second semester of the 2025 academic year. The research instruments included reflective learning lesson plans integrated with Gemini AI, prompt tuning guides for personalized learning, achievement tests, and satisfaction questionnaires. All instruments were validated for content validity (IOC), difficulty index, and discrimination power. Data were analyzed using mean, standard deviation, t-test for dependent samples, and relative gain scores.

The results revealed that: 1) student learning achievement after the intervention was significantly higher than before at the .05 level. 2) The average learning development (gain score) was at a moderate-to-high level. The reflective process integrated with Gemini AI, acting as digital scaffolding, enabled students to identify misconceptions, recognize errors in their calculation steps, and independently improve their cognitive processes. 3) Overall student satisfaction was at the highest level ($\bar{x}$ = 4.75, S.D. = 0.43) reflecting the creation of a safe learning space that reduced anxiety and supported personalized learning potential.

Keywords: Reflective Learning Process, Artificial Intelligence, Learning Achievement, Stoichiometry

บทนำ

ปริมาณสารสัมพันธ์ (Stoichiometry) ถือเป็นหัวใจสำคัญของวิชาเคมีเนื่องจากเป็นพื้นฐานหลักในการคำนวณปริมาณสารในปฏิกิริยาเคมี อย่างไรก็ตาม จากประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ที่ผ่านมา พบว่านักเรียนส่วนใหญ่มักประสบปัญหาอย่างมากเนื่องจากความซับซ้อนของขั้นตอนการคำนวณที่ต้องเชื่อมโยงหน่วยต่าง ๆ เข้าด้วยกัน อาทิ โมล มวล ปริมาตรก๊าซ และอนุภาค ทำให้นักเรียนขาดทักษะการเชื่อมโยงมโนทัศน์ และมักจะติดขัดเมื่อโจทย์มีความซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อเจตคติที่มีต่อวิชาเคมีในระยะยาว ซึ่งประเด็นดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ Gabel (1999) ที่ระบุว่าปริมาณสารสัมพันธ์เป็นหัวข้อที่นักเรียนทำคะแนนได้น้อยที่สุด เนื่องจากขาดทักษะในการเชื่อมโยงระหว่างระดับที่มองเห็น (Macroscopic) ระดับอนุภาค (Sub-microscopic) และการแทนค่าด้วยสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ (Symbolic) ซึ่งปัญหานี้ส่งผลให้เกิดมโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อน (Misconception) อย่างชัดเจนในบริบทของประเทศไทย โดย รัชพล ธนะจำรัส และคณะ (2563) ได้สำรวจและยืนยันว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 ยังคงมีความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนในเนื้อหาดังกล่าวอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งหากไม่ได้รับการแก้ไขจะกลายเป็นอุปสรรคสำคัญในการเรียนรู้เคมีในระดับที่สูงขึ้น

ด้วยข้อจำกัดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าการแก้ไขปัญหาด้วยการฝึกฝนโจทย์เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ แต่จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้แบบสะท้อนคิด (Reflective Learning) เข้ามาเป็นกลไกหลัก เนื่องจากการคำนวณเคมีต้องการทักษะการตรวจสอบความคิดของตนเอง (Metacognition) เพื่อให้ทราบข้อผิดพลาดที่เกิดขึ้นในขั้นตอนใด การสะท้อนคิดจะทำให้นักเรียนไม่เพียงแค่หาคำตอบ แต่เป็นการวิเคราะห์กระบวนการหาคำตอบของตนเอง เพื่อตรวจสอบและแก้ไขมโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนด้วยตนเอง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Schön (1983) เรื่องการสะท้อนคิดขณะปฏิบัติงาน (Reflection-in-action) ที่เชื่อว่าการแก้ไขข้อผิดพลาดในทันทีจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาอย่างแท้จริง

เพื่อให้การสะท้อนคิดเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพในชั้นเรียนที่มีนักเรียนจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงได้ประยุกต์ใช้ ปัญญาประดิษฐ์ (Gemini AI) ในฐานะการเสริมต่อการเรียนรู้แบบดิจิทัล (Digital Scaffolding) ตามแนวคิดของ Vygotsky (1978) เกี่ยวกับพื้นที่รอยต่อการพัฒนา (Zone of Proximal Development: ZPD) โดย Gemini AI จะทำหน้าที่เป็นผู้ร่วมสะท้อนคิด (Reflective Partner) ที่คอยให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) ที่รวดเร็วและตรงจุดตามแนวคิดของ Hattie (2009) ช่วยลดข้อจำกัดด้านระยะเวลาที่นักเรียนต้องรอคอยคำแนะนำจากครูผู้สอนเพียงคนเดียว ที่สำคัญการปฏิสัมพันธ์กับปัญญาประดิษฐ์ยังช่วยสร้างพื้นที่ปลอดภัย (Safe Space) ในการสื่อสารและลองผิดลองถูก ซึ่งช่วยลดความวิตกกังวล (Anxiety) ในวิชาคำนวณตามที่ Edwards et al. (2020) ได้ระบุไว้ ส่งผลให้นักเรียนกล้าที่จะเผชิญหน้ากับความยากของเนื้อหาโดยไม่ต้องกังวลต่อการถูกตัดสิน

จากการสังเกตการณ์ในชั้นเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ ผู้วิจัยพบว่านักเรียนส่วนใหญ่มีความกังวลในการคำนวณและไม่สามารถระบุจุดผิดของตนเองได้ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

ไม่เป็นไปตามเกณฑ์ ผู้วิจัยจึงมุ่งหวังว่าการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดร่วมกับ Gemini AI จะเป็นนวัตกรรมสำคัญที่ช่วยให้นักเรียนก้าวข้ามขีดจำกัดทางการเรียนรู้ สร้างความมั่นใจในการวิเคราะห์ข้อผิดพลาด และเป็นการยกระดับการจัดการเรียนรู้วิชาเคมีสู่รูปแบบการเรียนรู้รายบุคคล (Personalized Learning) ในยุคดิจิทัลอย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ของนักเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (Gemini AI)
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ของนักเรียน โดยใช้คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์จากการจัดการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (Gemini AI)
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนต่อการจัดการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (Gemini AI)

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1.1 ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ สังกัดกรุงเทพมหานคร ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 6 ห้องเรียน รวมประชากรทั้งสิ้น 195 คน

1.2 กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนมัธยมประชานิเวศน์ ที่กำลังศึกษาอยู่ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2568 จำนวน 2 ห้องเรียน รวมนักเรียนทั้งสิ้น 68 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการ สุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยมีขั้นตอนดำเนินการ ดังนี้

1.2.1 ผู้วิจัยใช้ห้องเรียนเป็นหน่วยในการสุ่ม (Sampling Unit) จากห้องเรียนทั้งหมดจำนวน 6 ห้องเรียน

1.2.2 ทำการสุ่มโดยวิธีจับสลาก (Simple Random Drawing) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 2 ห้องเรียน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและการตรวจสอบคุณภาพ

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้เรื่องปริมาณสารสัมพันธ์โดยใช้กระบวนการสะท้อนคิดร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (Gemini AI) จำนวน 4 แผน รวม 12 ชั่วโมง ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 – 1.00

2.2 คู่มือคำสั่ง (Prompt Tuning Guide) ออกแบบภายใต้แนวทางการเสริมต่อการเรียนรู้แบบดิจิทัล (Digital Scaffolding) ซึ่งผ่านการประเมินความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญด้านเทคโนโลยีการศึกษา มีลักษณะเป็นชุดคำสั่งเชิงโครงสร้างเพื่อกระตุ้นการสะท้อนคิด (Metacognition)

2.3 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ เป็นแบบทดสอบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 10 ข้อ (ซึ่งคัดเลือกจากแบบทดสอบฉบับร่างจำนวน 30 ข้อ เพื่อให้ได้ข้อสอบที่เป็นตัวแทนของมโนทัศน์หลักและครอบคลุมตัวชี้วัดที่สำคัญที่สุด) ใช้สำหรับทดสอบทั้งก่อนเรียน (Pre-test) และหลังเรียน (Post-test) โดยเครื่องมือผ่านการตรวจสอบคุณภาพและมีค่าทางสถิติ คือ ค่าความยากง่าย (p) อยู่ระหว่าง 0.40 – 0.65 ค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง 0.30 – 0.70 ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) คำนวณโดยใช้สูตร KR-20 เท่ากับ 0.85

2.4 แบบประเมินความพึงพอใจ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่าตามวิธีของลิเคิร์ท (Likert Scale) 5 ระดับ จำนวน 9 ข้อ โดยผู้วิจัยคัดเลือกเฉพาะประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงประสบการณ์การเรียนรู้ร่วมกับ Gemini AI ใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านการเรียนรู้เคมี ด้านนวัตกรรม และด้านพัฒนาการของผู้เรียน เครื่องมือนี้มีค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha) เท่ากับ 0.88 ซึ่งแสดงถึงความสอดคล้องภายในของข้อคำถามในระดับที่สูงมากและมีความเที่ยงตรงพร้อมนำไปใช้สรุปผลการวิจัยได้

3. ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล (PAOR Model)

ผู้วิจัยดำเนินการวิจัยตามแนวคิด วงจรการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ตามวงจร PAOR (Plan-Act-Observe-Reflect) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.1 ขั้นวางแผน (Plan) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์มโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อน (Misconceptions) ในเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้และชุดคำสั่ง (Prompt) จากนั้นดำเนินการทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) ด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนกับกลุ่มตัวอย่าง เพื่อวิเคราะห์พื้นฐานความรู้และจุดที่ผู้เรียนมักมีมโนทัศน์คลาดเคลื่อนในบริบทจริง สำหรับนำข้อมูลมาปรับปรุงแนวทางการใช้ Gemini AI ให้ตอบสนองต่อปัญหาของผู้เรียนรายบุคคล

3.2 ขั้นปฏิบัติและสังเกตการณ์ (Act & Observe) ผู้วิจัยนำแผนการจัดการเรียนรู้ไปปฏิบัติจริงกับกลุ่มตัวอย่าง โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ควบคู่กับการสังเกตพฤติกรรมการเรียนรู้และบันทึกข้อมูล ดังนี้

ระยะที่ 1 การเสริมต่อฐานความรู้ (Fundamental) นักเรียนใช้ Gemini AI ในการสรุปและทบทวนมโนทัศน์ (Concepts) พร้อมฝึกทำโจทย์พื้นฐานแบบขั้นตอนเดียว ผู้วิจัยทำหน้าที่สังเกตการณ์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับ AI เพื่อให้คำแนะนำในการใช้ชุดคำสั่งเบื้องต้น

ระยะที่ 2 การสะท้อนคิดผ่านการวิเคราะห์ข้อผิดพลาด (Error Analysis) เมื่อนักเรียนประสบปัญหาในการแก้โจทย์ที่ซับซ้อน นักเรียนจะใช้ชุดคำสั่ง (Prompt) เพื่อให้ AI เป็นคู่สะท้อนคิด

(Reflective Partner) ในการระบุดจุดบกพร่องของตนเอง (Reflection-in-action) โดยนักเรียนต้องวิเคราะห์และสรุปแนวทางการแก้ไขลงในบันทึกการเรียนรู้ (Learning Log) ซึ่งเป็นข้อมูลหลักในการสังเกตพัฒนาการทางความคิด

ระยะที่ 3 การยกระดับความซับซ้อนและการลดการช่วยเหลือ (Advanced & Fading) นักเรียนเผชิญกับโจทย์ที่มีความซับซ้อนเพิ่มขึ้น (เช่น สารกำหนดปริมาณ) โดยผู้วิจัยกำหนดให้ AI ลดระดับการชี้แนะลง (Fading) เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนใช้ทักษะการสะท้อนคิดที่ฝึกฝนมาในการแก้ปัญหาด้วยตนเองอย่างเต็มศักยภาพ

3.3 ขั้นสะท้อนผล (Reflect) ผู้วิจัยนำคะแนนจากแบบทดสอบหลังเรียน (Post-test) มาวิเคราะห์เปรียบเทียบกับคะแนนก่อนเรียน (Pre-test) เพื่อทดสอบสมมติฐาน และคำนวณค่าคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ (Normalized Gain Score) ควบคู่กับการวิเคราะห์ข้อมูลจากบันทึกการเรียนรู้ (Learning Log) เพื่อสรุปผลการพัฒนาการอภิปัญญาของผู้เรียน นอกจากนี้ยังดำเนินการประเมินความพึงพอใจเพื่อนำผลที่ได้มาสรุปภาพรวมและใช้เป็นแนวทางในการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ในวงจรขยายผลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อให้ตอบสนองต่อวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

4.1 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียนของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้สถิติทดสอบทีแบบกลุ่มสัมพันธ์ (Dependent Samples t-test) เพื่อทดสอบนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.2 การศึกษาพัฒนาการทางการเรียน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ระดับพัฒนาการทางการเรียนรายบุคคลและภาพรวมของชั้นเรียน โดยคำนวณจากค่าคะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ (Normalized Gain Score) ตามแนวคิดของ Hake (1998) เพื่อจำแนกระดับพัฒนาการออกเป็นระดับสูง ปานกลาง และต่ำ ซึ่งช่วยสะท้อนประสิทธิภาพของกระบวนการสะท้อนคิดร่วมกับ AI ได้อย่างชัดเจนกว่าการดูเพียงคะแนนที่เพิ่มขึ้น

4.3 การวิเคราะห์ความพึงพอใจและบันทึกการเรียนรู้ มีรายละเอียด ดังนี้

4.3.1 วิเคราะห์ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยแปลผลตามเกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

4.3.2 วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากบันทึกการเรียนรู้ (Learning Log) เพื่อสรุปประเด็นมโนทัศน์คลาดเคลื่อนที่นักเรียนสามารถแก้ไขได้ผ่านการสะท้อนคิดร่วมกับ Gemini AI เพื่อนำมาสนับสนุนผลการวิจัยเชิงปริมาณ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (Gemini AI) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 สรุปผลได้ดังนี้

1. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์

จากการทดสอบเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 จำนวนรวม 68 คน พบประเด็นสำคัญดังแสดงในตารางที่ 1 และ 2

ตาราง 1 ผลการวิเคราะห์สถิติเปรียบเทียบ (t-test) คะแนนก่อนเรียนและหลังเรียนภาพรวม (n = 68)

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	t-value	p-value
ก่อนเรียน (Pre-test)	68	10	1.88	0.94	22.14*	< .001
หลังเรียน (Post-test)	68	10	5.03	1.85		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 1 พบว่า คะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนของนักเรียนเท่ากับ 1.88 คะแนน และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 5.03 คะแนน เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยสถิติ t-test (Dependent Samples) พบว่า คะแนนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ($t = 22.14$, $p < .001$) สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ร่วมกับ Gemini AI สามารถยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเนื้อหาปริมาณสารสัมพันธ์ได้อย่างมีนัยสำคัญ

2. พัฒนาการทางการเรียน (Normalized Gain Score)

เพื่อพิจารณาความก้าวหน้าทางการเรียนรายบุคคล ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามกลุ่มพัฒนาการในภาพรวมของนักเรียนทั้งหมด ดังแสดงในตารางที่ 2

ตาราง 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจำแนกตามกลุ่มพัฒนาการภาพรวม (n = 68)

ระดับพัฒนาการ (Gain Score)	เกณฑ์คะแนน (%)	จำนวนนักเรียน (คน)	คิดเป็นร้อยละ (%)
พัฒนาการระดับสูงมาก	71% ขึ้นไป	5	7.35
พัฒนาการระดับสูง	51% - 70%	17	25.00
พัฒนาการระดับกลาง	31% - 50%	26	38.24
พัฒนาการระดับต้น	ต่ำกว่า 30%	20	29.41
รวม		68	100.00

จากตารางที่ 2 พบประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึงประสิทธิภาพของนวัตกรรมในการพัฒนาผู้เรียนที่มีความแตกต่างระหว่างบุคคล ดังนี้

2.1 การลดช่องว่างทางการเรียนรู้ (Closing the Learning Gap) นวัตกรรมกระบวนการสะท้อนคิดร่วมกับ Gemini AI สามารถขับเคลื่อนผู้เรียนออกจากกลุ่มพัฒนาการระดับต้นได้มากกว่าร้อยละ 70 ของนักเรียนทั้งหมด โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เรียนที่มีต้นทุนความรู้เดิมต่ำ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์บันทึกการเรียนรู้ (Learning Log) ที่แสดงให้เห็นว่านักเรียนสามารถระบุจุดบกพร่องในการคำนวณและปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การแก้โจทย์ได้ด้วยตนเองมากยิ่งขึ้น ซึ่งมีคะแนนก่อนเรียนเฉลี่ยเพียง 1.30–2.34 คะแนน แต่สามารถขยับขึ้นมาพัฒนาการระดับกลางขึ้นไปได้อย่างมีนัยสำคัญ ชี้ให้เห็นว่าระบบการสะท้อนคิดร่วมกับ AI ช่วยหลายกำแพงความซับซ้อนของเนื้อหาปริมาณสารสัมพันธ์ ทำให้เนื้อหาที่เป็นนามธรรมเข้าใจยากกลายเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้สำหรับนักเรียนทุกกลุ่ม

2.2 การส่งเสริมศักยภาพสู่ความเป็นเลิศ นวัตกรรมนี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงแค่การซ่อมเสริมสำหรับกลุ่มผู้เรียนที่อ่อนเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือขยายขอบเขตการเรียนรู้ (Advanced Scaffolding) สำหรับกลุ่มผู้เรียนที่มีพื้นฐานดี โดยพบว่านักเรียนร้อยละ 32.35 สามารถพัฒนาตนเองจนไปถึงระดับพัฒนาการสูงถึงสูงมาก สะท้อนว่า Gemini AI ช่วยให้ผู้เรียนกลุ่มเก่งสามารถก้าวข้ามการเรียนรู้แบบปกติไปสู่การวิเคราะห์ข้อผิดพลาดเชิงลึก และการแก้โจทย์ท้าทายตามศักยภาพของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.3 การบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้รายบุคคล เป็นข้อมูลพัฒนาการสัมพัทธ์ในภาพรวมยืนยันว่ากระบวนการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดร่วมกับ Gemini AI ส่งผลให้เกิดความเสมอภาคทางการศึกษา (Educational Equity) ในชั้นเรียนเคมี โดยนวัตกรรมสามารถตอบสนองต่อจังหวะการเรียนรู้ ที่แตกต่างกันของผู้เรียนได้อย่างทั่วถึง เปลี่ยนสถานะความถดถอยทางการเรียนให้เป็นความก้าวหน้าอย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นดัชนีชี้วัดความสำเร็จในการนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้เพื่อยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล

3. ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้

นักเรียนมีความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ร่วมกับ Gemini AI ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.75, S.D. = 0.43) โดยประเด็นที่นักเรียนพึงพอใจสูงสุดคือ การได้รับโอกาสในการเรียนรู้ตามจังหวะความเร็วของตนเอง (Self-paced Learning) ($\bar{X}$ = 4.92) รองลงมาคือการมีพื้นที่ปลอดภัยในการลองผิดลองถูกเพื่อวิเคราะห์ข้อผิดพลาดด้วยตนเอง ($\bar{X}$ = 4.82) ซึ่งส่งผลให้นักเรียนเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับข้อมูลเพียงอย่างเดียวมาเป็นผู้ควบคุมการเรียนรู้และมีความมั่นใจในการแก้โจทย์ปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ โดยใช้กระบวนการเรียนรู้แบบสะท้อนคิดร่วมกับปัญญาประดิษฐ์ (Gemini AI) ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4 มีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. การยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในเนื้อหาที่มีความซับซ้อนสูง

ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และเป็นไปตามแนวคิดการเสริมต่อการเรียนรู้ (Scaffolding) ของ Vygotsky (1978) และ Wood, Bruner, & Ross (1976) ที่ระบุว่า การสนับสนุนที่เหมาะสมผ่านเครื่องมือที่ชาญฉลาดจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถก้าวข้ามขีดจำกัดของตนเอง จากระดับที่ทำได้ด้วยตนเองไปสู่ระดับที่สามารถทำได้ภายใต้การแนะนำ (Zone of Proximal Development: ZPD)

ในประเด็นข้อสังเกตด้านคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน ภาพรวม ($\bar{X} = 5.03$) ที่ยังอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อเทียบกับคะแนนเต็ม 10 คะแนนนั้น ชี้ให้เห็นว่า ผลลัพธ์ดังกล่าวไม่ได้สะท้อนถึงข้อจำกัดของนวัตกรรม หากแต่เป็นภาพสะท้อนถึงความเข้มข้นเชิงวิเคราะห์ของเครื่องมือวัดผล ทั้งนี้ แม้แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ที่ใช้จะเป็นฉบับคัดสรรจำนวน 10 ข้อ แต่เป็นข้อสอบที่ผ่านการคัดเลือกเชิงคุณภาพจากฉบับร่าง 30 ข้อ โดยเน้นข้อสอบที่มีค่าอำนาจจำแนกและค่าความยากง่ายในระดับเหมาะสม และที่สำคัญคือเป็นข้อสอบที่เป็นตัวแทนมโนทัศน์วิกฤต (Critical Concepts) ในเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ ได้แก่ ความสัมพันธ์เชิงปริมาณของสารในปฏิกิริยาเคมี และการคำนวณสารกำหนดปริมาณ ซึ่งเป็นจุดที่ผู้เรียนมักมีมโนทัศน์ที่คลาดเคลื่อนสูงสุด การใช้เครื่องมือที่กระชับแต่ตรงประเด็น (Focused Tool) ร่วมกับค่าความเชื่อมั่นที่สูงถึง 0.85 จึงส่งผลให้ผู้วิจัยสามารถประเมินพัฒนาการที่แท้จริงของผู้เรียนได้อย่างแม่นยำ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ รักษ์พล ธนะจรัส และคณะ (2563) ที่ระบุว่าปริมาณสารสัมพันธ์เป็นเนื้อหาที่นักเรียนส่วนใหญ่มีมโนทัศน์คลาดเคลื่อน (Misconceptions) อย่างถาวร และแก้ไขได้ยากด้วยการจัดการเรียนรู้รูปแบบปกติ

นอกจากนี้ การที่นวัตกรรม Gemini AI สามารถยกระดับคะแนนเฉลี่ยให้สูงขึ้นกว่าเดิมอย่างก้าวกระโดด (2.8 เท่า) นับเป็นข้อพิสูจน์เชิงประจักษ์ถึงความสำเร็จในการช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงมโนทัศน์ความรู้ สามารถตามแนวคิดของ Gabel (1999) ได้แก่ ระดับมหภาค ระดับจุลภาค และระดับสัญลักษณ์ เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ การเปลี่ยนแปลงจากคะแนนพื้นฐานที่ต่ำมากสู่ระดับที่สามารถสร้างโครงร่างความเข้าใจเบื้องต้น ในเนื้อหาที่ยากระดับสูงได้ จึงถือเป็นพัฒนาการที่มีนัยสำคัญยิ่งต่อการเรียนรู้วิชาเคมีในระดับที่สูงขึ้น

2. กระบวนการสะท้อนคิดร่วมกับ Gemini AI ในฐานะคู่คิดดิจิทัล

ผู้วิจัยพบประเด็นสำคัญที่ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการสะท้อนคิดร่วมกับ Gemini AI ในฐานะคู่คิดดิจิทัล เป็นกลไกหลักที่ขับเคลื่อนให้เกิดพัฒนาการทางการเรียนอย่างเป็นรูปธรรม โดยสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ประการแรก พัฒนาการทางการเรียนที่ปรากฏในระดับกลางขึ้นไปถึงร้อยละ 70.59 เกิดจากการที่ Gemini AI เข้ามาเปลี่ยนบทบาทของผู้เรียนจากผู้รับข้อมูล ให้กลายเป็นผู้ควบคุมการเรียนรู้ ผ่านการทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนการสะท้อนคิด ตามแนวคิด Reflection-in-action ของ Schön (1983) กระบวนการนี้ทำให้นักเรียนไม่เพียงแค่อ่านรับคำเฉลย แต่เกิดการวิเคราะห์ข้อผิดพลาด ในโจทย์ปริมาณสารสัมพันธ์ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นสำคัญของการสร้างมโนทัศน์ใหม่ที่ถูกต้องและยั่งยืน

ประการที่สอง พัฒนาการที่ก้าวกระโดดนี้มีปัจจัยสนับสนุนหลักมาจากข้อมูลสะท้อนกลับทันที (Immediate Feedback) ของ Gemini AI ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของ Hattie (2009) ที่ยืนยันว่า

Feedback คือปัจจัยที่มีอิทธิพลต่ออัตราพัฒนาการทางการเรียนสูงที่สุดประเด็นหนึ่ง การที่นักเรียนได้รับคำแนะนำในจังหวะที่เผชิญกับอุปสรรคทางความคิด (Cognitive Conflict) ช่วยลดระยะเวลาของความสับสนและปรับกระบวนการรู้คิด (Metacognition) ของตนเองได้ทันทั่วทั้งที่ ส่งผลให้นักเรียนที่มีพื้นฐานเดิมต่ำสามารถยกระดับศักยภาพของตนเองขึ้นมาสู่ระดับกลางได้อย่างรวดเร็ว

ประการสุดท้าย พัฒนาการทางการเรียนรายบุคคลที่เกิดขึ้นอย่างทั่วถึงสะท้อนให้เห็นว่า Gemini AI ทำหน้าที่เป็น เครื่องมือเสริมต่อการเรียนรู้ที่ยืดหยุ่น สอดคล้องกับงานวิจัยของ จีระวรรณ เจริญทอง และปิยะฉัตร จิตต์ธรรม (2565) ที่พบว่า การเปลี่ยนผ่านจากสภาวะความไม่รู้ไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้ง (Deep Learning) ผ่านการตั้งคำถามเชิงรุก (Proactive Inquiry) เป็นรายบุคคล ทำให้นักเรียนแต่ละคนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามจังหวะความเร็วที่เหมาะสม (Learning Pace) พลวัตของการปฏิสัมพันธ์นี้จึงเป็นปัจจัยชี้ขาดที่ทำให้คะแนนพัฒนาการสัมพัทธ์ในภาพรวมอยู่ในระดับที่น่าพอใจและบรรลุตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ที่ตั้งไว้

3. ความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ร่วมกับ Gemini AI

ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ร่วมกับ Gemini AI ในภาพรวมซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.75$, S.D. = 0.43) นั้น ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลเชิงลึกตามประเด็นที่ส่งผลต่อพัฒนาการของผู้เรียนได้ดังนี้

ประเด็นแรก การที่นักเรียนพึงพอใจสูงสุดต่อการเรียนรู้ตามจังหวะความเร็วของตนเอง ($\bar{X} = 4.92$) สะท้อนถึงประสิทธิภาพของ Gemini AI ในการสร้างพื้นที่ปลอดภัยเชิงปัญญา ตามแนวคิดของ Luckin et al. (2016) โดย AI ได้เข้ามาลดทอนกำแพงความวิตกกังวล (Learning Anxiety) ในชั้นเรียนลดความสามารถทำให้นักเรียนสามารถใช้เวลาในการพิจารณาโน้ตที่ซับซ้อนได้ตามความต้องการส่วนบุคคล โดยไม่ต้องเผชิญกับความกดดันจากการเปรียบเทียบกับเพื่อนในชั้นเรียน หรือความประหม่าในการซักถามประเด็นพื้นฐานกับครูผู้สอน สภาวะการเรียนรู้อันปราศจากความกดดันนี้เป็นปัจจัยหลักที่ช่วยลดสภาวะท้อถอยทางการเรียน และเปลี่ยนให้เป็นการจดจ่อกับงานตรงหน้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นที่สอง ความพึงพอใจในระดับสูงต่อการมีพื้นที่ปลอดภัยในการลองผิดลองถูกเพื่อวิเคราะห์ข้อผิดพลาดด้วยตนเอง ($\bar{X} = 4.82$) สอดคล้องกับความเห็นของ Edwards et al. (2020) เกี่ยวกับศักยภาพของปัญญาประดิษฐ์ในการสร้างประสบการณ์เรียนรู้เฉพาะบุคคล เมื่อนักเรียนสามารถค้นพบและแก้ไขจุดบกพร่องเล็กๆ ในแต่ละขั้นตอนการคำนวณปริมาณสารสัมพันธ์ได้ด้วยตนเอง จะส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับความเชื่อมั่นในอำนาจตนเอง ทำให้นักเรียนกล้าเผชิญกับโจทย์ปัญหาที่ซับซ้อนมากขึ้น เปลี่ยนเจตคติจากความกลัวในวิชาเคมีให้กลายเป็นความท้าทาย

สรุปในภาพรวม ความพึงพอใจในระดับมากที่สุดนี้ ไม่ได้เป็นเพียงผลจากความทันสมัยของเทคโนโลยี แต่เกิดจากการที่ผู้เรียนได้รับเครื่องมือสนับสนุนทางปัญญาที่ตรงจุด และมีการตอบสนองที่ทันทั่วทั้งที่ ซึ่งช่วยลดความวิตกกังวลเชิงปัญญาอย่างมีนัยสำคัญ ความมั่นใจที่เกิดขึ้นจากการสะท้อนคิดร่วมกับ AI จึงเป็นแรง

ขับเคลื่อนสำคัญที่ทำให้นักเรียนเปลี่ยนบทบาทจากผู้รับข้อมูลมาเป็นผู้กำกับการเรียนรู้ด้วยตนเองซึ่งเป็นรากฐานสำคัญสู่ความยั่งยืนในการเรียนรู้วิชาเคมีในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้

1) การเตรียมความพร้อมด้าน Prompt ครูผู้สอนควรใช้คู่มือคำสั่ง (Prompt) ที่ชัดเจนเพื่อให้นักเรียนสื่อสารกับ AI ได้ตรงประเด็น โดยเน้นการถามถึงแนวคิดมากกว่าการถามคำตอบเพื่อป้องกันการคัดลอก

2) บทบาทของครู แม้ AI จะช่วยสอนรายบุคคลได้ดี แต่ครูยังมีความสำคัญในการให้แรงเสริม (Reinforcement) และจัดการความรู้สึกของนักเรียนกลุ่มที่มีพัฒนาการช้า เพื่อสร้างความมั่นใจอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1) การขยายผลสู่เนื้อหาอื่น ควรทดลองใช้นวัตกรรมนี้ในหัวข้อที่มีการคำนวณซับซ้อนในมิติอื่น เช่น สมดุลเคมี หรือ เคมีไฟฟ้า เพื่อความยั่งยืนของทักษะการสะท้อนคิด

2) การศึกษาเชิงคุณภาพ ควรมีการสัมภาษณ์เชิงลึกกับนักเรียนกลุ่มที่มีพัฒนาการสูงมาก (Top Gainers) เพื่อถอดบทเรียนว่ามีเทคนิคการสื่อสารกับ AI อย่างไรให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด เพื่อนำมาพัฒนาคู่มือ Prompt ให้ดียิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

รักษพล ธนะจำรัส, อภิสิทธิ์ ธงไชย, และ พงศ์ประพันธ์ พงษ์โสภณ. (2563). “การสำรวจจรรยาบรรณที่คลาดเคลื่อนในเรื่องปริมาณสารสัมพันธ์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4”. *วารสารหน่วยวิจัยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้*, 11(1), 114–129. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSSTEL/article/view/241031>

จิระวรรณ เจริญทอง และ ปิยะฉัตร จิตต์ธรรม. (2565). “การพัฒนาเชทบอทเพื่อส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ในรายวิชาเคมี”. *วารสารนวัตกรรมการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์*, 10(2), 55–70. https://so02.tci-thaijo.org/index.php/WU_JL/article/view/256860

Edwards, B. I., Edwards, A. C., & Cheok, A. D. (2020). “The promise of virtual reality in higher education.” In I. I. Bittencourt, M. Cukurova, K. Muldner, R. Luckin, & E. Millán (Eds.), *Artificial intelligence in education. AIED 2020: Lecture Notes in Computer Science* (Vol. 12164, pp. 269–280). Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-030-52237-7_22

Gabel, D. (1999). “Improving Teaching and Learning through Chemistry Education Research: A Look to the Future.” *Journal of Chemical Education*, 76(4), 548–554. <https://doi.org/10.1021/ed076p548>

- Hattie, J. (2009). *Visible learning: A synthesis of over 800 meta-analyses relating to achievement*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203887332>
- Luckin, R., Holmes, W., Griffiths, M., & Forcier, L. B. (2016). *Intelligence unleashed: An argument for AI in education*. Pearson.
- Schön, D. A. (1983). *The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action*. Basic Books.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
- Wood, D., Bruner, J. S., & Ross, G. (1976). "The Role of Tutoring in Problem Solving." *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 17(2), 89-100. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1976.tb00381.x>

การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย
A SYNTHESIS OF RESEARCH ON LEARNING AMONG OLDER ADULTS
IN THAILAND

พัชรารวรรณ แก้วกันทะ Patcharawan Kaewkanta*
กมลวรรณ บุญสัมปทา Kamonwan Boonsumpata*
ลำไย สีหามาศย์ Lumyai Seehamat*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาสถานภาพและคุณลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2568 โดยพิจารณาด้านแนวคิด กรอบการวิจัย วิธีวิจัย และบริบทของการศึกษา (2) สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และ (3) สังเคราะห์ประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากตัวชี้วัด ได้แก่ ผลลัพธ์การเรียนรู้ คุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วมทางสังคม และสุขภาวะ ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยได้มาจากการวิจัย จำนวน 20 เรื่อง ซึ่งครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างทั้งผู้สูงอายุในชุมชน สมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผู้สูงอายุ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสรุปรายละเอียดงานวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์ห่อภิมาณ (Meta-Analysis) กับงานวิจัยที่มีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วนเพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพลและใช้การวิเคราะห์เนื้อหา กับงานวิจัยที่ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์เชิงปริมาณได้ เพื่อสังเคราะห์แนวทางและรูปแบบการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ผลการสังเคราะห์พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมาคืองานวิจัยเชิงปริมาณ คิดเป็นร้อยละ 30 และงานวิจัยผสมผสานวิธีและการสัมภาษณ์เชิงลึก คิดเป็นร้อยละ 25 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้มากที่สุดคือผู้สูงอายุในชุมชน

*วิทยาลัยการศึกษา มหาวิทยาลัยพะเยา

Corresponding author, e-mail Kamonwan@feu.ac.th Tel. 086 586 9941

วันที่รับบทความ: 26 มีนาคม 2569, **วันที่แก้ไขบทความเสร็จ:** 8 พฤษภาคม 2569, **วันที่ตอบรับบทความ:** 10 พฤษภาคม 2569

คิดเป็นร้อยละ 55 รองลงมาคือสมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 25 และเป็นผู้นำชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้อง คิดเป็นร้อยละ 15 เครื่องมือวิจัยที่ใช้ส่วนใหญ่ ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มแบบสอบถาม การสังเกตและการวิเคราะห์เอกสาร โดยใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สถิติเชิงพรรณนา เช่น ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่ม และจากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่าการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุควรมุ่งเน้นการสร้างระบบการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุ ทั้งด้านสุขภาพ สังคม และการพัฒนาศักยภาพของบุคคล เพื่อให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสังคมผู้สูงอายุ

คำสำคัญ: การเรียนรู้, ผู้สูงอายุ, การสังเคราะห์งานวิจัย

Abstract

This study synthesized researches related to the elderly learning in Thailand. The objectives of the study were: (1) to examine the status and characteristics of researches on the elderly learning in Thailand conducted between 2017 and 2025, focusing on concepts, research frameworks, research methods, and study contexts, (2) to synthesize knowledge regarding approaches and models of learning management for the elderly in relation to the concept of lifelong learning, and (3) to synthesize the effectiveness of learning management for the elderly based on indicators including learning outcomes, quality of life, social participation, and well-being. The data deriving from 20 research studies covered various participant groups, including the community-dwelling elderly, members of elderly schools, community leaders or individuals involved in organizing activities for the elderly as well as the experts in the elderly development. The research instrument used for data collection was a research summary form.

Data analysis employed meta-analysis for studies that reported sufficient statistical information for effect size calculation and applied the content analysis for studies that could not be analyzed through meta-analysis in order to systematically synthesize approaches and developmental models. The findings revealed that the majority of studies employed qualitative research methods (45%), followed by quantitative research (30%) and mixed-methods research (25%). The most frequently studied participants were the community-dwelling elderly (55%), followed by members of elderly schools (25%) and community leaders or related stakeholders (15%). The commonly used research instruments included

in-depth interviews, focus group discussions, questionnaires, observation, and document analysis. Data analysis methods primarily consisted of content analysis, and descriptive statistics such as percentage, mean, and standard deviation. The analysis of qualitative data derived from interviews and focus group discussions indicated that the development of learning for the elderly should emphasize the creation of learning systems that are appropriate to the context of the elderly in terms of health, social engagement, and individual capacity development. Such approaches would enable the elderly to have meaningful lives and maintain a good quality of life in an aging society.

Keywords: Learning. The Elderly, Research Synthesis

บทนำ

การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรโลกในศตวรรษที่ 21 ส่งผลให้หลายประเทศเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (Aging Society) อย่างรวดเร็ว โดยองค์การสหประชาชาติรายงานว่า สัดส่วนประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องทั่วโลก และประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์แล้ว โดยมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไปมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมด และคาดว่าจะเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่องในอนาคต (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลจากอัตราการเกิดที่ลดลงและความก้าวหน้าทางการแพทย์และสาธารณสุขที่ทำให้ประชากรมีอายุยืนยาวขึ้น ซึ่งนำไปสู่ความท้าทายสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ศักยภาพ และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในสังคม

ภายใต้บริบทดังกล่าว แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในทุกช่วงวัย โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งการเรียนรู้มีได้จำกัดอยู่เฉพาะในระบบการศึกษา แต่ครอบคลุมการเรียนรู้ในบริบทของชีวิตจริง ชุมชน และประสบการณ์ (UNESCO, 2016) สำหรับผู้สูงอายุ การเรียนรู้ตลอดชีวิตมีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาวะองค์รวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคม ตลอดจนลดความโดดเดี่ยวและส่งเสริมการมีส่วนร่วมในชุมชน

ในบริบทของประเทศไทย การส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุได้รับการผลักดันผ่านนโยบายและโครงการต่าง ๆ เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ ส่งผลให้เกิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในเชิงลึกพบว่า งานวิจัยที่มีอยู่ยังมีข้อจำกัดสำคัญ กล่าวคือ (1) ขาดการบูรณาการกรอบแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างเป็นระบบ (2) มีความหลากหลายในวิธีวิจัยและบริบทจนยากต่อการสรุปองค์ความรู้ร่วม (3) ยังไม่มีการสังเคราะห์หลักฐานเชิงประจักษ์เพื่อชี้ให้เห็น “รูปแบบการเรียนรู้ที่มีประสิทธิผล” อย่างชัดเจน และ (4) ขาดข้อเสนอ

เชิงนโยบายหรือแนวทางพัฒนาที่ตั้งอยู่บนฐานข้อมูลเชิงระบบ ช่องว่างดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า แม้งานวิจัยจะมีจำนวนเพิ่มขึ้น แต่ยังไม่สามารถอธิบายภาพรวมขององค์ความรู้ แนวโน้มการศึกษา และประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุในประเทศไทยได้อย่างชัดเจนและเป็นระบบ

ดังนั้น การสังเคราะห์งานวิจัย (Research Synthesis) จึงมีบทบาทสำคัญในการรวบรวม วิเคราะห์ และสรุปองค์ความรู้จากงานวิจัยที่มีอยู่ เพื่อสร้างความเข้าใจเชิงระบบเกี่ยวกับสถานการณ์และแนวโน้มของการวิจัย อีกทั้งช่วยระบุช่องว่างขององค์ความรู้ และนำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและการพัฒนาได้อย่างมีหลักฐานรองรับ (Borenstein et al., 2009; Page et al., 2021)

การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยในช่วงปี พ.ศ. 2560–2568 เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของงานวิจัย แนวโน้มของประเด็นศึกษา และองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและประสิทธิผลของการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ อันจะนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้เชิงระบบ และเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการพัฒนานโยบาย การออกแบบกิจกรรม และการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมผู้สูงอายุในประเทศไทยต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และคุณลักษณะของงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2568 โดยพิจารณาด้านแนวคิด กรอบการวิจัย วิธีวิจัย และบริบทของการศึกษา
2. เพื่อสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวทางและรูปแบบการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning)
3. เพื่อสังเคราะห์ประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยพิจารณาจากตัวชี้วัด ได้แก่ ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes) คุณภาพชีวิต (Quality of Life) การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) และสุขภาวะ (Well-being)

นิยามเชิงปฏิบัติการของประสิทธิผลการเรียนรู้

ในการวิจัยครั้งนี้ “ประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” หมายถึง ระดับการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกที่เกิดขึ้นกับผู้สูงอายุภายหลังเข้าร่วมกิจกรรมหรือโปรแกรมการเรียนรู้ โดยพิจารณาจากตัวชี้วัดหลัก 4 ด้าน ได้แก่ (1) ผลลัพธ์การเรียนรู้ (Learning Outcomes) เช่น ความรู้ ทักษะ และความสามารถในการนำไปประยุกต์ใช้ (2) คุณภาพชีวิต (Quality of Life) ครอบคลุมด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม (3) การมีส่วนร่วมทางสังคม (Social Participation) เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมและบทบาทในชุมชน และ (4) สุขภาวะ (Well-Being) ซึ่งสะท้อนความพึงพอใจและความสมดุลในการดำรงชีวิต ทั้งนี้ ประสิทธิภาพดังกล่าวพิจารณาจากการเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรม (Pre–Post Comparison) หรือค่าขนาดอิทธิพล

(Effect Size) ที่รายงานในงานวิจัยต้นทาง ซึ่งใช้เป็นตัวแทนระดับความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ (Borenstein et al., 2009; Merriam & Bierema, 2014)

คำถามการวิจัย

1. งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2568 มีคุณลักษณะเป็นอย่างไร
2. งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ระหว่างปี พ.ศ. 2560–2568 มีองค์ความรู้ด้านแนวทาง รูปแบบ และประสิทธิผลของการเรียนรู้เป็นอย่างไร

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งสังเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในช่วงระหว่างปีพุทธศักราช 2560–2568 ในรูปแบบปริญญาณิพนธ์ วิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หรือบทความวิชาการของนิสิต นักศึกษา และอาจารย์ในสถาบันการศึกษา รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทชุมชนและสังคมไทย

งานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ในการศึกษาครั้งนี้มีจำนวน 20 เรื่อง ซึ่งครอบคลุมกลุ่มตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชน สมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชนหรือผู้เกี่ยวข้องกับการจัดกิจกรรมผู้สูงอายุ และผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผู้สูงอายุ

เนื้อหาของงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ครอบคลุมประเด็นสำคัญเกี่ยวกับ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ การพัฒนารูปแบบหรือกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของผู้สูงอายุ ตลอดจนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยเชิงปริมาณด้วยการวิเคราะห์อภิมาน (Meta-Analysis) ควบคู่กับการสังเคราะห์เชิงคุณภาพ (Qualitative Synthesis) เพื่ออธิบายและสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยอย่างเป็นระบบ โดยในส่วนของวิเคราะห์อภิมาน ผู้วิจัยคัดเลือกงานวิจัยที่รายงานข้อมูลเชิงสถิติอย่างครบถ้วนและเพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพล (Effect Size) ซึ่งใช้เป็นตัวแทนของผลการจัดการเรียนรู้ต่อผู้สูงอายุ จากนั้นจึงนำค่าขนาดอิทธิพลดังกล่าวมารวมผลเพื่อประมาณค่าผลรวมของงานวิจัย และวิเคราะห์ความแปรปรวนระหว่างงานวิจัยอย่างเป็นระบบ

การวิจัยนี้ตั้งอยู่บนกรอบปรัชญาปฏิฐานนิยม (Positivism) ซึ่งเชื่อว่าปรากฏการณ์ทางการศึกษาสามารถศึกษา อธิบาย และตรวจสอบได้ด้วยหลักฐานเชิงประจักษ์และการวัดเชิงปริมาณ โดยมุ่งแสวงหา

ข้อสรุปเชิงประมาณค่า (Probabilistic Truth) ผ่านการรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยจำนวนมากอย่างเป็นระบบ เพื่อลดอคติและเพิ่มความแม่นยำของข้อค้นพบทางวิชาการ

ผู้วิจัยดำเนินการสืบค้นงานวิจัยจากฐานข้อมูล ได้แก่ ThaiLIS, TDC (Thai Digital Collection) และฐานข้อมูลวิทยานิพนธ์ออนไลน์ (E-Thesis) โดยกำหนดคำสำคัญ เช่น “การเรียนรู้ผู้สูงอายุ”, “Elderly Learning”, “Lifelong Learning”, “Older Adults” และกำหนดช่วงเวลา พ.ศ. 2560–2568

กระบวนการคัดเลือกงานวิจัยดำเนินการตามแนวทาง PRISMA (Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses) ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่

1. Identification: การค้นหาและรวบรวมงานวิจัย
2. Screening: การคัดกรองจากชื่อเรื่องและบทคัดย่อ
3. Eligibility: การพิจารณาฉบับเต็มตามเกณฑ์ที่กำหนด
4. Inclusion: การคัดเลือกงานวิจัยเข้าสู่การวิเคราะห์

ในการวิเคราะห์ห่อถิมาน การวิจัยครั้งนี้กำหนดให้ “ประสิทธิผลของการเรียนรู้” ถูกแทนด้วยค่าขนาดอิทธิพล (Effect Size) ซึ่งสะท้อนระดับความแตกต่างของผลลัพธ์การเรียนรู้ก่อนและหลังการจัดกิจกรรมหรือความแตกต่างระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยค่าดังกล่าวใช้เป็นตัวชี้วัดเชิงปริมาณของความแรงของผลการจัดการเรียนรู้ในภาพรวม ขณะเดียวกัน สำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพหรือผสานวิธี ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในมิติของคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วมทางสังคม และสุขภาวะของผู้สูงอายุ เพื่อให้การตีความประสิทธิผลครอบคลุมทั้งเชิงปริมาณและเชิงบริบท

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ งานวิจัยที่ผ่านเกณฑ์การคัดเลือกตามกระบวนการ PRISMA ซึ่งประกอบด้วยวิทยานิพนธ์และรายงานวิจัยจากสถาบันการศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุในประเทศไทย ประกอบด้วย งานวิจัยปริญญาญานิพนธ์ หรือวิทยานิพนธ์ของนักศึกษา และงานวิจัยของอาจารย์ในสถาบันการศึกษา จำนวน 18 แห่ง และ งานวิจัยส่วนบุคคลที่เป็นสถาบันเกี่ยวกับผู้สูงอายุ จำนวน 2 แห่ง ตามที่ได้นำเสนอในขอบเขตของการวิจัยข้างต้น

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยและเกณฑ์การประเมินคุณภาพงานวิจัย โดยใช้แบบประเมินคุณภาพงานวิจัยของสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (2552) ซึ่งพัฒนาขึ้นโดย นางลักษณ์ วิรัชชัย (2542) มีเนื้อหาสาระในการประเมิน 7 ด้าน ได้แก่ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาวิจัย เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิธีการดำเนินการวิจัย ผลการวิเคราะห์ข้อมูล การสรุปอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ การนำเสนอรายงานงานวิจัยและคุณภาพงานวิจัย มีลักษณะเป็นมาตราประมาณค่า 5 ระดับ โดยกำหนดเกณฑ์การให้คะแนนแต่ละระดับ (Rubric) ตั้งแต่ 0 – 4 เกณฑ์ในการแปลผลการประเมินคุณภาพงานวิจัย

2. แบบสรุปรายงานการวิจัย เป็นแบบบันทึกข้อมูลคุณลักษณะงานวิจัย แบ่งเป็น 3 ด้าน ได้แก่
1) ข้อมูลพื้นฐานของงานวิจัย 2) ข้อมูลเกี่ยวกับเนื้อหาสาระของงานวิจัย และ 3) ข้อมูลเกี่ยวกับการวิเคราะห์ข้อมูลและผลการวิจัย

เกณฑ์การคัดเลือกงานวิจัย

เพื่อให้การสังเคราะห์มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์การคัดเลือกงานวิจัย (Inclusion Criteria) ดังนี้

1. เป็นงานวิจัยที่ดำเนินการในบริบทประเทศไทย
2. มีวัตถุประสงค์เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ
3. เป็นงานวิจัยเชิงทดลองหรือกึ่งทดลองที่รายงานข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วนเพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพล (เช่น ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t , F , หรือ Effect Size) สำหรับการวิเคราะห์ห่อถิมาน หรือเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพหรือผสมานวิธี ที่ให้ข้อมูลเชิงอธิบายเกี่ยวกับแนวทางและรูปแบบการพัฒนา
4. เป็นวิทยานิพนธ์ ปริญญานิพนธ์ หรือรายงานการวิจัยที่ผ่านกระบวนการประเมินคุณภาพจากสถาบันการศึกษา

อนึ่ง งานวิจัยที่ถูกคัดออก (Exclusion Criteria) ได้แก่ งานวิจัยที่ไม่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยโดยตรง งานบทความเชิงทฤษฎีหรือเชิงนโยบายที่ไม่มีข้อมูลการทดลอง และงานวิจัยที่ไม่รายงานข้อมูลเชิงสถิติหรือข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถนำมาสังเคราะห์ได้

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. สํารวจรายชื่องานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุจากฐานข้อมูล Thailis และข้อมูลงานวิจัยออนไลน์ (E-Thesis) โดยสืบค้นที่เผยแพร่ระหว่างปี 2560 – 2568
2. อ่านงานวิจัยในเบื้องต้น เพื่อตรวจสอบเนื้อหา และใช้แบบคัดเลือกงานวิจัยที่จะนำมาสังเคราะห์ว่ามีคุณสมบัติตามเกณฑ์ที่จะศึกษาตามที่ได้กำหนดไว้หรือไม่
3. ใช้แบบสรุปสังเคราะห์รายละเอียดงานวิจัยกับงานวิจัยที่ผ่านการคัดเลือกตามแบบคัดเลือกงานวิจัย
4. จำแนกงานวิจัยตามประเภทของงานวิจัยและเตรียมวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์คุณลักษณะของงานวิจัย ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ จำนวนและร้อยละ เพื่อวิเคราะห์ลักษณะทั่วไปของงานวิจัย เช่น ปีที่ทำการวิจัย ประเภทงานวิจัย กลุ่มตัวอย่าง และเครื่องมือวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์อภิมาน (Meta-Analysis) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์อภิมานกับงานวิจัยที่มีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วน โดยคำนวณขนาดอิทธิพล (Effect Size) ตามสูตรของ Glass, G.V. (นงลักษณ์ วิรัชชัย, 2542) พบว่ามีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วนเพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพลจากงานวิจัยทั้งหมด 20 เรื่อง พบว่ามีงานวิจัยจำนวน 6 เรื่อง ที่รายงานข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วน ได้แก่ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า t หรือค่า Z ที่สามารถแปลงเป็นค่าขนาดอิทธิพลได้ จึงนำเข้าสู่การวิเคราะห์อภิมาน ส่วนงานวิจัยที่เหลือใช้การวิเคราะห์เนื้อหา เนื่องจากเป็นงานเชิงคุณภาพ งานผสมวิธี หรือรายงานข้อมูลเชิงสถิติไม่เพียงพอสำหรับการคำนวณขนาดอิทธิพล

ค่าขนาดอิทธิพลคำนวณในรูปของ Cohen's d และปรับเป็น Hedges' g เพื่อลดอคติจากขนาดกลุ่มตัวอย่าง สำหรับงานวิจัยแบบก่อนและหลังใช้ค่าความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังหารด้วยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานรวม ส่วนงานวิจัยที่รายงานค่า t หรือ Z ใช้การแปลงค่าสถิติดังกล่าวเป็นค่าขนาดอิทธิพลตามสูตรมาตรฐาน ทั้งนี้ เนื่องจากงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์มีความแตกต่างกันด้านรูปแบบกิจกรรม กลุ่มตัวอย่าง ระยะเวลาการทดลอง และตัวแปรตาม จึงใช้แบบจำลองอิทธิพลสุ่ม (Random-Effects Model) ในการประมาณค่าขนาดอิทธิพลรวม พร้อมรายงานช่วงความเชื่อมั่น 95% และประเมินความแปรปรวนระหว่างงานวิจัยด้วยสถิติ I^2 ดังนี้

ลำดับ	งานวิจัย	n	สถิติที่ใช้ คำนวณ	Hedges' g	95% CI	ระดับ อิทธิพล
1	กิจกรรมพัฒนาศักยภาพ ผู้สูงอายุ	37	Mean/SD ก่อน-หลัง	1.45	0.89–2.01	สูง
2	โปรแกรมส่งเสริมสุขภาพต่อ คุณภาพชีวิต	40	Wilcoxon Z	0.79	0.32–1.26	ปานกลาง
3	โปรแกรมสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อคุณภาพชีวิต	100	Mean/SD กลุ่ม ทดลอง-ควบคุม	5.27	4.83–6.61	สูงมาก
4	โปรแกรมสร้างสุข 5 มิติ	50	Mean/SD ก่อน-หลัง	1.25	0.79–1.71	สูง
5	โปรแกรมส่งเสริมสุขภาพจิตต่อ ภาวะซึมเศร้า	60	Mean/SD ผลต่างกลุ่ม ทดลอง-ควบคุม	1.73	1.14–2.33	สูง
6	ศูนย์การเรียนรู้การดูแล ผู้สูงอายุ เขตสุขภาพที่ 4	5,926	Mean/SD ก่อน-หลัง	0.14	0.11–0.18	ต่ำ

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) สำหรับงานวิจัยที่ไม่สามารถนำมาวิเคราะห์อภิปรายได้ ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเพื่อสังเคราะห์แนวคิด รูปแบบการพัฒนา และกระบวนการจัดการเรียนรู้ที่ปรากฏร่วมกันในงานวิจัย โดยใช้การจัดหมวดหมู่และการตีความเชิงอุปนัย เพื่ออธิบายบริบทและเงื่อนไขที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ตารางที่ 1 ลักษณะทั่วไปของงานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ประเด็น	รายละเอียด	จำนวน (เรื่อง)	ร้อยละ
ปีที่ดำเนินการวิจัย	พ.ศ. 2565–2568	12	60.00
	พ.ศ. 2560–2564	8	40.00
สถาบันที่ดำเนินการวิจัย	มหาวิทยาลัยของรัฐ	14	70.00
	มหาวิทยาลัยเอกชน	4	20.00
	หน่วยงานอื่น ๆ	2	10.00
รวม		20	100.00

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่างานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุส่วนใหญ่ดำเนินการในช่วงปี พ.ศ. 2565–2568 คิดเป็นร้อยละ 60 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของนักวิจัยต่อประเด็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในช่วงที่ประเทศไทยกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ สถาบันที่มีบทบาทสำคัญในการผลิตงานวิจัย ได้แก่ มหาวิทยาลัยของรัฐ ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาองค์ความรู้ด้านการศึกษาและการพัฒนาสังคม

ตารางที่ 2 ประเภทของงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์

ประเภทงานวิจัย	จำนวน (เรื่อง)	ร้อยละ
การวิจัยเชิงคุณภาพ	9	45.00
การวิจัยเชิงปริมาณ	6	30.00
การวิจัยแบบผสมวิธี	5	25.00
รวม	20	100

จากตารางที่ 2 งานวิจัยส่วนใหญ่ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ คิดเป็นร้อยละ 45 รองลงมา คือ การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยแบบผสมวิธีตามลำดับ ผลการสังเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่างานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยมุ่งเน้นการศึกษาบริบท ประสบการณ์ และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรมการเรียนรู้มากกว่าการศึกษาทางสถิติหรือการทดลองเชิงปริมาณ

ตารางที่ 3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย

กลุ่มตัวอย่าง	จำนวน (เรื่อง)	ร้อยละ
ผู้สูงอายุในชุมชน	11	55.00
สมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ	5	25.00
ผู้นำชุมชน/ผู้เกี่ยวข้อง	3	15.00
ผู้เชี่ยวชาญ	1	5.00
รวม	20	100

จากตารางที่ 3 พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มุ่งศึกษากลุ่มผู้สูงอายุในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 55 รองลงมาคือ สมาชิกโรงเรียนผู้สูงอายุ ผลการสังเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการศึกษาศึกษาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยมักเกิดขึ้นในบริบทของชุมชนและกิจกรรมการเรียนรู้ที่จัดขึ้นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ประเด็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ

ผลการสังเคราะห์ประเด็นการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสามารถจัดลำดับได้ 5 ประเด็นหลัก โดยประเด็นที่พบมากที่สุดคือ การส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 35 (7 เรื่องจากทั้งหมด 20 เรื่อง) ซึ่งงานวิจัยในกลุ่มนี้มุ่งศึกษาแนวทางและกระบวนการเรียนรู้ที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพของผู้สูงอายุในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาความรู้ ทักษะการดำรงชีวิต การดูแลสุขภาพ และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ทั้งในรูปแบบการเรียนรู้ในชุมชนและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ

ประเด็นรองลงมาคือ การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะของผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 25 (5 เรื่องจากทั้งหมด 20 เรื่อง) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม โดยกิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มนี้มักมุ่งเน้นการส่งเสริม

สุขภาพ การสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม และการพัฒนาทักษะที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุขในสังคม

นอกจากนี้ ยังพบประเด็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับ การพัฒนารูปแบบหรือกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ คิดเป็นร้อยละ 20 (4 เรื่องจากทั้งหมด 20 เรื่อง)ซึ่งสะท้อนถึงความพยายามของหน่วยงานทางการศึกษาและองค์กรชุมชนในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับลักษณะและความต้องการของผู้สูงอายุ เช่น การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ และการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับบริบทของชุมชน

ขณะที่ประเด็นเกี่ยวกับ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในชุมชน คิดเป็นร้อยละ 15 (3 เรื่องจากทั้งหมด 20 เรื่อง) ซึ่งเน้นบทบาทของผู้สูงอายุในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ระหว่างผู้สูงอายุในชุมชน ส่วนประเด็นเกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ พบในสัดส่วนที่น้อยที่สุด คิดเป็นร้อยละ 5 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าแม้เทคโนโลยีจะมีบทบาทสำคัญต่อการเรียนรู้ในยุคปัจจุบัน แต่การศึกษาวิจัยในประเด็นดังกล่าวยังมีจำนวนจำกัด

เมื่อพิจารณาจากภาพรวมของข้อมูลดังกล่าว พบว่างานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทยยังคงให้ความสำคัญกับการพัฒนาการเรียนรู้ในระดับบุคคลและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชนเป็นหลัก มากกว่าการศึกษาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทของระบบการเรียนรู้หรือการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างเป็นระบบ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างขององค์ความรู้ที่ควรได้รับการศึกษาและพัฒนาเพิ่มเติมในการวิจัยในอนาคต

บทสรุป

ผลการวิเคราะห์ทอิกมาน

ผลการวิเคราะห์ทอิกมานจากงานวิจัยที่มีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วนเพียงพอสำหรับการคำนวณ ขนาดอิทธิพล (Effect Size) ของงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าการใช้โปรแกรมหรือกิจกรรมแทรกแซงมีค่าขนาดอิทธิพลในระดับสูง ($d > 0.80$) ในขณะที่การพัฒนาทั่วไปให้ผลในระดับต่ำถึงปานกลาง ส่งผลให้ค่าเฉลี่ยรวมอยู่ในระดับสูงประมาณ ($d = 1.29$) ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า “รูปแบบกิจกรรมหรือโปรแกรม” เป็นกลไกสำคัญในการยกระดับสุขภาวะของผู้สูงอายุ เมื่อพิจารณาตามลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่างานวิจัยที่ใช้รูปแบบการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมชุมชน และการจัดกิจกรรมในโรงเรียนผู้สูงอายุมีแนวโน้มรายงานผลลัพธ์ของการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุอยู่ในช่วงค่าเฉลี่ย 2.51–4.50 ซึ่งสะท้อนระดับปานกลางถึงระดับสูงเนื่องจากรูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เรียนรู้ร่วมกัน และมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม ซึ่งช่วยส่งเสริมทั้งการพัฒนาความรู้ ทักษะ และคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ

ในขณะที่งานวิจัยที่ใช้กิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบการอบรม การให้ความรู้ หรือกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ มีแนวโน้มรายงานผลลัพธ์ของการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในช่วงค่าเฉลี่ย 2.51–3.50 ซึ่งสะท้อนระดับปานกลางโดยกิจกรรมเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมความรู้ด้านสุขภาพ การดูแลตนเอง และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมผู้สูงอายุ

นอกจากนี้ งานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์จำนวน 20 เรื่อง พบว่างานวิจัยส่วนใหญ่มีการรายงานข้อมูลเชิงสถิติอย่างครบถ้วน เช่น ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้สถิติในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) เพื่อทดสอบผลของกิจกรรมหรือรูปแบบการเรียนรู้ต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ โดยผลการสังเคราะห์พบงานวิจัยส่วนใหญ่รายงานว่าผู้สูงอายุมีระดับการเรียนรู้หรือคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นหลังการเข้าร่วมกิจกรรมหรือโปรแกรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น โดยมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิเคราะห์อภิมานจากงานวิจัย จำนวน 6 เรื่องที่มีข้อมูลเชิงสถิติครบถ้วน พบว่าค่าขนาดอิทธิพลรวมภายใต้แบบจำลองอิทธิพลสุ่มเท่ากับ Hedges' $g = 1.79$, 95% CI [0.70, 2.88] แสดงให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมหรือโปรแกรมการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุมีอิทธิพลโดยรวมในระดับสูง อย่างไรก็ตาม พบค่าความแปรปรวนระหว่างงานวิจัยในระดับสูงมาก ($I^2 = 97.78\%$) สะท้อนว่างานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์มีความแตกต่างกันมากในด้านรูปแบบกิจกรรม กลุ่มตัวอย่าง ตัวแปรผลลัพธ์ และระยะเวลาการดำเนินกิจกรรม แต่เมื่อพิจารณาเพิ่มเติมพบว่า งานวิจัยบางเรื่องมีค่าขนาดอิทธิพลสูงมากกว่างานอื่นอย่างชัดเจน จึงควรตีความผลรวมด้วยความระมัดระวัง ทั้งนี้ เมื่อวิเคราะห์ความไวโดยตัดงานที่มีค่าขนาดอิทธิพลสูงผิดปกติออก พบว่าค่าขนาดอิทธิพลรวมยังอยู่ในระดับสูง คือ Hedges' $g = 1.05$, 95% CI [0.32, 1.77] และยังคงมีความแปรปรวนสูง ($I^2 = 94.73\%$) ผลดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า แม้ขนาดผลจะแตกต่างกันระหว่างงานวิจัย แต่ภาพรวมยังสนับสนุนว่ากิจกรรมหรือโปรแกรมการเรียนรู้มีแนวโน้มส่งผลเชิงบวกต่อคุณภาพชีวิต สุขภาวะ และพฤติกรรมสุขภาพของผู้สูงอายุ

จากผลการสังเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุ ไม่ว่าจะเป็นการเรียนรู้ในชุมชน การเรียนรู้ในโรงเรียนผู้สูงอายุ หรือกิจกรรมการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ สามารถส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุและช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การอภิปรายผลเชิงประสิทธิผล

ผลการสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุสะท้อนให้เห็นว่า แนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในประเทศไทยส่วนใหญ่มีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) และแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning) โดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้เรียน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และการเรียนรู้จากสถานการณ์จริง (UNESCO, 2016; Merriam & Bierema, 2014) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษานี้ได้เพียงยืนยันความสอดคล้องเชิงแนวคิดเท่านั้น แต่ยังไม่ชี้ให้เห็นเชิงวิเคราะห์ว่า

รูปแบบการเรียนรู้ดังกล่าวทำหน้าที่เป็น “กลไก” สำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุในมิติองค์รวม กล่าวคือ การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงการเรียนรู้กับประสบการณ์ชีวิต ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านความรู้ ทักษะ การมีส่วนร่วมทางสังคม และคุณภาพชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดขององค์การอนามัยโลกที่มองผู้สูงอายุในมิติของการพัฒนามีคุณค่าในสังคม (WHO, 2002)

ทั้งนี้ ในการวิจัยครั้งนี้ “ประสิทธิผลของการเรียนรู้” มิได้จำกัดเฉพาะผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้แต่ครอบคลุมถึงการเปลี่ยนแปลงในมิติของคุณภาพชีวิต การมีส่วนร่วมทางสังคม และสุขภาวะของผู้สูงอายุ ซึ่งสะท้อนแนวทางการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์แบบองค์รวม (UNESCO, 2016) โดยเมื่อพิจารณาเชิงกลไก พบว่าผลลัพธ์ดังกล่าวสามารถอธิบายได้ภายใต้ทฤษฎีการเรียนรู้จากประสบการณ์ของ Kolb (1984) กล่าวคือ กระบวนการที่ผู้สูงอายุได้มีประสบการณ์ตรง (Concrete Experience) ร่วมกับการสะท้อนคิด (Reflective Observation) และการนำไปทดลองใช้ (Active Experimentation) มีบทบาทสำคัญในการสร้างความหมายของการเรียนรู้ ทำให้การเรียนรู้มีความลึกและยั่งยืนมากกว่าการรับความรู้แบบถ่ายทอดเพียงอย่างเดียว

ในทำนองเดียวกัน การที่ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของผู้เรียนเป็นปัจจัยสำคัญต่อประสิทธิผลของการเรียนรู้ สามารถตีความได้ภายใต้กรอบแนวทางการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Adult Learning Theory) ซึ่งเสนอว่าผู้ใหญ่เรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อการเรียนรู้มีความเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ชีวิต มีความยืดหยุ่น และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนกำหนดทิศทางการเรียนรู้ของตนเอง (Merriam & Bierema, 2014) ดังนั้น รูปแบบการจัดการเรียนรู้ในบริบทไทยที่เน้นการเรียนรู้ในชุมชนและการมีส่วนร่วม จึงไม่ใช่เพียงลักษณะเชิงบริบทแต่เป็น “เงื่อนไขเชิงทฤษฎี” ที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิผลของการเรียนรู้

เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยในระดับสากล พบว่าแนวทางการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของประเทศไทยมีความสอดคล้องกับแนวโน้มสากล (OECD, 2021) อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างที่สำคัญคือ งานวิจัยในต่างประเทศมีการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล เช่น E-Learning และ Mobile Learning ในสัดส่วนที่สูงกว่า ซึ่งสะท้อนการพัฒนาไปสู่ “Digital Lifelong Learning” อย่างเป็นระบบ (European Commission, 2020) ในขณะที่บริบทประเทศไทยยังมีข้อจำกัดในด้านนี้ โดยสามารถอธิบายได้จากปัจจัยเชิงโครงสร้างและเชิงบริบท ได้แก่ ทักษะดิจิทัลของผู้สูงอายุ การเข้าถึงเทคโนโลยี และการออกแบบการเรียนรู้ที่ยังเน้นรูปแบบเผชิญหน้า (Van Dijk, 2006; สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2565)

ประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นช่องว่างขององค์ความรู้ที่สำคัญ กล่าวคือ แม้การเรียนรู้ในชุมชนจะมีประสิทธิผลสูงในบริบทไทย แต่การพัฒนา “รูปแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน (Blended Learning)” และ “การเรียนรู้ดิจิทัลสำหรับผู้สูงอายุ” ยังไม่ได้รับการศึกษาอย่างเพียงพอเมื่อเทียบกับแนวโน้มในระดับสากล (OECD, 2021) ซึ่งชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการเรียนรู้ที่บูรณาการทั้งมิติทางสังคมและเทคโนโลยี

นอกจากนี้ แม้ว่างานวิจัยส่วนใหญ่จะรายงานผลลัพธ์ในเชิงบวก แต่เมื่อพิจารณาเชิงวิพากษ์ พบว่าค่าประสิทธิผลอาจได้รับอิทธิพลจากข้อจำกัดของงานวิจัย เช่น ระยะเวลาการทดลองที่สั้น ความแตกต่าง

ของเครื่องมือวัด และขนาดกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Borenstein et al. (2009) ที่ระบุว่า ความแปรปรวนของผล (Heterogeneity) เป็นประเด็นสำคัญในการสังเคราะห์งานวิจัย และควรได้รับการพิจารณาในการตีความผล

การสังเคราะห์งานวิจัยครั้งนี้ สามารถยกระดับข้อค้นพบจากการพรรณนาไปสู่ข้อสรุปเชิงสังเคราะห์ได้ว่า “ประสิทธิผลของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทประเทศไทยไม่ได้ขึ้นอยู่กับรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพียงอย่างเดียว แต่ขึ้นอยู่กับระดับของการมีส่วนร่วมและการเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียนเป็นสำคัญ” กล่าวคือ กิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีบทบาทในการแลกเปลี่ยน เรียนรู้จากประสบการณ์ และนำไปใช้จริง จะส่งผลให้เกิดการพัฒนาในมิติองค์รวมทั้งด้านความรู้ คุณภาพชีวิต และสุขภาวะมากกว่ากิจกรรมที่เน้นการถ่ายทอดความรู้เพียงอย่างเดียว

นอกจากนี้ ข้อค้นพบจากการสังเคราะห์ยังชี้ให้เห็น “รูปแบบเชิงแนวโน้ม (Pattern)” ที่สำคัญ กล่าวคือ การเรียนรู้ในชุมชนและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมสามารถอธิบายได้ในฐานะ “กลไกหลัก (Core Mechanism)” ของการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทไทย ขณะที่การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลยังอยู่ในระดับ “ปัจจัยเสริม (Supporting Factor)” ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของระบบการเรียนรู้ของผู้สูงอายุในประเทศไทย ข้อค้นพบดังกล่าวนำไปสู่การเสนอกรอบความเข้าใจใหม่ว่า การเรียนรู้ของผู้สูงอายุในบริบทไทยมีลักษณะเป็น “Community-Based Experiential Learning System” ซึ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ในบริบทชุมชนเป็นหลัก และยังต้องการการพัฒนาเพิ่มเติมในมิติของ Digital Lifelong Learning เพื่อให้สอดคล้องกับแนวโน้มสังคมในอนาคต

โดยสรุป ผลการสังเคราะห์ครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วมและเชื่อมโยงกับประสบการณ์ชีวิตของผู้สูงอายุเป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของการเรียนรู้ในมิติองค์รวมทั้งด้าน การพัฒนาองค์ความรู้ในอนาคตควรมุ่งเน้นการบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัล การออกแบบการเรียนรู้แบบผสมผสาน และการพัฒนาเชิงระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในบริบทสังคมผู้สูงอายุยุคดิจิทัล

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะทั่วไป

จากผลการสังเคราะห์งานวิจัยพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการมีส่วนร่วม เช่น การเรียนรู้จากประสบการณ์ (Experiential Learning) และการเรียนรู้ในบริบทชุมชน มีแนวโน้มให้ผลลัพธ์ด้านการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุอยู่ในช่วง ระดับปานกลางถึงระดับสูง (ค่าเฉลี่ยประมาณ 2.51–4.50) และในกรณีที่เป็นโปรแกรมหรือกิจกรรมเชิงแทรกแซงที่มีโครงสร้างชัดเจน พบว่ามีขนาดอิทธิพลในระดับสูง ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็น “โปรแกรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติและมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ” มากกว่าการจัดกิจกรรมในรูปแบบการให้

ความรู้เพียงอย่างเดียว ซึ่งจากผลการสังเคราะห์พบว่า กิจกรรมลักษณะหลังมีแนวโน้มให้ผลลัพธ์เพียงระดับปานกลาง

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนว่า พื้นที่การเรียนรู้ เช่น โรงเรียนผู้สูงอายุหรือศูนย์การเรียนรู้ชุมชน มีบทบาทสำคัญในการสร้างปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ผลลัพธ์ด้านคุณภาพชีวิตอยู่ในระดับที่สูงขึ้น จึงควรส่งเสริมให้เกิดการพัฒนา “ระบบนิเวศการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ” ที่เชื่อมโยงทั้งกิจกรรมการเรียนรู้ สุขภาพ และสังคมอย่างบูรณาการ

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเรียนรู้ของผู้สูงอายุที่ใช้ระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรมหรือการทดลองที่ยาวนานขึ้น เพื่อศึกษาผลกระทบของกิจกรรมการเรียนรู้ต่อการพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในระยะยาว
2. ควรขยายขอบเขตของการวิจัยไปยังกลุ่มผู้สูงอายุในบริบทที่หลากหลาย เช่น ผู้สูงอายุในเขตเมือง ผู้สูงอายุในเขตชนบท หรือผู้สูงอายุที่มีข้อจำกัดด้านสุขภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาโครงการการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทที่แตกต่างกัน
3. ควรมีการศึกษาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลหรือแพลตฟอร์มออนไลน์เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มโอกาสในการเข้าถึงการเรียนรู้และสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตในสังคมยุคดิจิทัล
4. ควรมีการพัฒนาเครื่องมือวัดผลการเรียนรู้และการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับบริบทของสังคมไทย เพื่อให้การประเมินผลกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุมีความชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

รายการอ้างอิง

- นงลักษณ์ วิรัชชัย. (2542). *การวิเคราะห์อภิมาน (Meta-analysis)*. สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). *เกณฑ์การประเมินคุณภาพงานวิจัยทางการศึกษา*.
- กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2565). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย*. สำนักงานสถิติแห่งชาติ
- Borenstein, M., Hedges, L. V., Higgins, J. P. T., & Rothstein, H. R. (2009). *Introduction to meta-analysis*. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9780470743386>
- European Commission. (2020). *Digital education action plan 2021–2027*. European Commission.
- Kolb, D. A. (1984). *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Prentice Hall.

- Merriam, S. B., & Bierema, L. L. (2014). *Adult learning: Linking theory and practice*. Jossey-Bass.
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., Shamseer, L., Tetzlaff, J. M., Akl, E. A., Brennan, S. E., Chou, R., Glanville, J., Grimshaw, J. M., Hróbjartsson, A., Lalu, M. M., Li, T., Loder, E. W., Mayo-Wilson, E., McDonald, S., ... Moher, D. (2021). *The PRISMA 2020 statement: An updated guideline for reporting systematic reviews*. BMJ, 372, n71. <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). (2021). *Skills for learning, skills for life: Supporting lifelong learning in ageing societies*. OECD Publishing.
- United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (2016). *Recommendation on adult learning and education*. UNESCO Institute for Lifelong Learning. <https://uil.unesco.org>
- van Dijk, J. (2006). "Digital divide research, achievements and shortcomings." *Poetics*, 34(4–5), 221–235. <https://doi.org/10.1016/j.poetic.2006.05.004>
- World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/67215>

เอกภาพแห่งพญาครุฑ : การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างนิยมของพหูพระนาม ในบริบทคติไทย
จาก “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชานิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว”

THE UNITY OF GARUDA : A STRUCTURAL ANALYSIS OF MULTIPLE DIVINE
NAMES IN THAI CONTEXTS FROM “THE BRAHMIN’S GODS, A ROYAL WRITING
BY HIS MAJESTY KING VAJIRAVUDH”

อุตมะ ปภาภูธนันต์ Uattama Paphaphuthananan*

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์พหูพระนามของพญาครุฑที่ปรากฏในเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” โดยใช้แนวคิดโครงสร้างนิยมและแนวคิดระบบสัญลักษณ์เป็นกรอบในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่าง “พหูพระนาม” กับ “เอกภาพแห่งพญาครุฑ” ในบริบทคติไทย การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร โดยรวบรวม วิเคราะห์ และตีความพระนามของพญาครุฑ ทั้งในเชิงภาษา ความหมาย และบริบททางคติชน

ผลการศึกษาพบว่า พระนามทั้ง 26 พระนามมิได้ปรากฏอย่างกระจัดกระจาย หากแต่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ และสามารถจำแนกตามโครงสร้างความหมายได้ 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านชาติกำเนิด 2) ด้านสรีระและอัตลักษณ์ 3) ด้านบทบาทและสถานะ และ 4) ด้านอำนาจและพละานุภาพ โดยพระนามแต่ละพระนามทำหน้าที่เป็นหน่วยย่อยของความหมายที่ร่วมกันประกอบสร้างภาพลักษณ์ของพญาครุฑในฐานะเทพพาหนะของพระนารายณ์ ผู้ทรงฤทธิ์เดช และสัญลักษณ์แห่งอำนาจในทางคติไทย

ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า “พหูพระนาม” มิได้หมายถึงความเป็นหลายตัวตน หากแต่เป็นการแสดงออกของ “เอกภาพแห่งพญาครุฑ” ผ่านระบบสัญลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นแบบแผน ทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะพหุวัฒนธรรมของสังคมไทยที่สามารถดำรงความหลากหลายภายใต้เอกภาพเดียวกัน อันเป็นลักษณะสำคัญของคติไทยที่ผสมผสานความเชื่อทางศาสนา ภาษา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเข้าไว้ร่วมกันอย่างมีนัยสำคัญ

คำสำคัญ : พญาครุฑ, พหูพระนาม, เอกภาพ, โครงสร้างนิยม, คติไทย

*นักวิชาการอิสระ

Independent Academic Corresponding, Author's E-mail : uattama.p@gmail.com Tel. 099 353 3653

วันที่รับบทความ: 16 เมษายน 2569 **วันที่แก้ไขบทความเสร็จ:** 12 พฤษภาคม 2569 **วันที่ตอบรับบทความ:** 15 พฤษภาคม 2569

Abstract

This article aims to analyze the multiple sacred names of Garuda appearing in *Phra Pen Chao Khong Phram* (“The Gods of Brahmanism”), a royal literary work composed by King Vajiravudh (Rama VI), through the perspectives of Structuralism and Symbolic System Theory. The study seeks to explain the relationship between the “plurality of sacred names” and the “unity of Garuda” within the context of Thai beliefs and cultural traditions. This research employs documentary study methods by collecting, analyzing, and interpreting Garuda’s names in terms of language, meaning, and mythological context.

The findings reveal that the twenty-six sacred names of Garuda do not exist in a fragmented or unrelated manner; rather, they are systematically interconnected and can be classified into four semantic categories: 1) origin and genealogy, 2) physical characteristics and identity, 3) roles and status, and 4) power and supernatural potency. Each name functions as a semantic unit contributing collectively to the image of Garuda as the divine vehicle of Vishnu, a being of immense power, and a symbol of authority within Thai cosmological belief.

The analysis further demonstrates that the plurality of Garuda’s sacred names does not signify multiple identities, but instead represents the manifestation of the “unity of Garuda” through an interconnected symbolic system. The study also reflects the multicultural nature of Thai society, in which diversity can coexist within a unified structure, revealing a distinctive characteristic of Thai cultural thought that harmoniously integrates religious belief, language, and cultural identity.

Keywords: Garuda, Multiple Sacred Names, Unity, Structuralism, Thai Beliefs

บทนำ

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อันเกิดจากการหลอมรวมของคติชนคติทางศาสนา และอารยธรรมพื้นถิ่น โดยเฉพาะคติ “พุทธ พราหมณ์ ผี” ที่มีการหลอมรวมทางคติ สืบทอดผสมผสานกันมาอย่างยาวนาน จนกลายเป็นรากฐานสำคัญของวิถีชีวิต วัฒนธรรม และโลกทัศน์ของคนไทยอย่างมีคุณค่า (ประเวศ อินทองปาน, 2559: 241) ภายใต้กระบวนการหลอมรวมในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมนี้ พญาครุฑ ถือเป็นหนึ่งในสัญลักษณ์สำคัญของคติไทยที่สะท้อนอิทธิพลทางคติศาสนา พราหมณ์-ฮินดู สัญลักษณ์ของชนชาติไทยตามคติเทวราชา พญาครุฑ จึงมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะเทพพาหนะของพระนารายณ์ หากยังได้รับการสถาปนาให้เป็นสัญลักษณ์แห่งพระราชอำนาจ อธิปไตย และความศักดิ์สิทธิ์ของแผ่นดินไทยผ่าน “ตราพระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์” ตราประจำแผ่นดินไทยที่ใช้สืบต่อมา

ตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน (พิพิธภัณฑศรุตฯ, 2568) ในทางคติพราหมณ์-ฮินดู พญาครุฑปรากฏทั้งในฐานะโอโรสแห่งพระกศัยปเทพบิดร ผู้เป็นหลานของพระพรหม โดยมองว่าพญาครุฑ คือเทพผู้มีปีก ผู้มีความสัมพันธ์เชิงไมตรีกับพระนารายณ์ (พระยาสังฆาภิรมย์อุ่มราษาคี, 2474: 91-92) ขณะเดียวกันในวรรณกรรมและเอกสารสำคัญทางศาสนาและวัฒนธรรม ได้มีการเรียกขานพญาครุฑด้วยพระนามที่หลากหลาย ซึ่งแต่ละพระนามต่างสะท้อนคุณลักษณะ บทบาท อำนาจ หรือสถานะเฉพาะด้านที่แตกต่างกันออกไป ความหลากหลายของพระนามดังกล่าวจึงมิใช่เพียงความแตกต่างทางภาษา หากแต่สะท้อนระบบทางคติชนและโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่ภายในสังคม

หนังสือเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ซึ่งกรมศิลปากรได้นำมาดัดตอนตีพิมพ์ในวารสารศิลปากรเมื่อ พ.ศ. 2499 (กรมศิลปากร, 2503 : คำนำ) ถือเป็นเอกสารสำคัญที่ปรากฏข้อมูลเกี่ยวกับพญาครุฑ ทั้งด้านชาติกำเนิด ลักษณะสรีระ บทบาท และพระนามต่าง ๆ ของพญาครุฑ โดยมีการปรากฏ “พระนาม” ของพญาครุฑจำนวน 26 พระนาม (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2503: 42) สะท้อนมิติทางความหมายที่หลากหลายและนัยยะสัมพันธ์กันอย่างน่าสนใจ

การศึกษาครั้งนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ “พหูพระนาม” ของพญาครุฑผ่านแนวคิดโครงสร้างนิยมและแนวคิดระบบสัญลักษณ์ เพื่ออธิบายว่า พระนามทั้งหลายมิได้ดำรงอยู่อย่างกระจัดกระจายหรือไร้ความสัมพันธ์ หากแต่เป็นองค์ประกอบภายใน “โครงสร้างความหมาย” เดียวกัน ที่ร่วมกันสร้าง “เอกภาพแห่งพญาครุฑ” ในฐานะอัตลักษณ์ของพญาครุฑองค์เดียว ผ่านมิติด้านชาติกำเนิด สรีระและอัตลักษณ์ บทบาทและสถานะ ตลอดจนอำนาจและพละานุภาพ อันนำไปสู่การสร้างฐานความเข้าใจเกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์ ในความหลากหลายของพระนามพญาครุฑ ที่ปรากฏอยู่ในมิติทางวัฒนธรรมของสังคมไทย ภายใต้คติทางโครงสร้างที่มุ่งสู่ความเป็นเอกภาพเดียวกัน

นอกจากนี้ การศึกษายังมุ่งเสนอให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง “พหู” และ “เอกภาพ” มิได้เป็นภาวะตรงข้ามกัน หากแต่เป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันภายในระบบสัญลักษณ์เดียว กล่าวคือ ความหลากหลายของพระนามมิได้ทำให้ความเป็นพญาครุฑแตกแยกออกเป็นหลายตัวตน แต่กลับยิ่งช่วยยืนยันและขยายความเข้าใจต่อ “เอกภาพแห่งพญาครุฑ” ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น อันสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะสำคัญของสังคมไทย ที่แม้จะประกอบด้วยความหลากหลายทางวัฒนธรรม แต่ยังสามารถดำรงอยู่ร่วมกันภายใต้เอกภาพเดียวกันได้อย่างมีระบบทางคุณค่า

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. คติไทย

นับแต่สมัยโบราณชนชาติไทยมีการนับถือ ผี เทวดา ไสยศาสตร์ ทั้งยังมีพหุทางวัฒนธรรมในคติทางศาสนาพราหมณ์ ที่เป็นส่วนหนึ่งของการดำรงอยู่ของคนไทย เมื่อพระพุทธศาสนาได้เข้ามามีบทบาท จึงเกิดเป็นการหลอมรวมทางคติชนที่เรียกว่า “พุทธ พราหมณ์ ผี” โดยในสังคมปัจจุบันยังคงมีปรากฏ มีทั้ง

ความเป็นเอกภาพเฉพาะ รวมถึงพหุความหลากหลายในวิถีชีวิต ก่อให้เกิดประเพณีวัฒนธรรมในมิติต่าง ๆ สะท้อนถึงความเป็นไทยอย่างมีคุณค่า (ประเวศ อินทองปาน, 2559: 241) ชนชาติไทยนั้นยังได้รับอิทธิพลทางคตินิยมราชาทางพระพุทธศาสนา และคติเทวราชาของศาสนาพราหมณ์ว่ากษัตริย์ทุกพระองค์ เปรียบเป็นอวตารของพระนารายณ์ (พิพิธภัณฑศรุต, 2565:48) ทั้งในสมัยสุโขทัยมีการรับรู้คติครุฑ 2 แนวคิด คือครุฑตามคติในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู และครุฑตามคติทางพระพุทธศาสนาเถรวาท (กรมศิลปากร, ครุฑสมัยสุโขทัย, ม.ป.ป.)

2. ความรู้ เรื่องพญาครุฑ

พญาครุฑ มีมูลเริ่มจากคัมภีร์ฤคเวทซึ่งอยู่ในคัมภีร์พระเวท โดยเป็นวรรณคดีภาษาสันสกฤต ที่ได้รับการรจนาขึ้นในช่วงเวลาตั้งแต่ 1,000-500 ปีก่อนคริสต์ศักราช (กรรณา, เรื่องอุไร, 2547) มีปรากฏทั้งใน คติศาสนาพราหมณ์ ฮินดู และพระพุทธศาสนา ในทางคติพระพุทธศาสนานั้น พญาครุฑ มีจำนวนมาก โดยถือกำเนิดตามกุศโลกรรม อกุศโลกรรมเป็นปัจจัยเหตุ ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท จำแนกชาติกำเนิดได้ 4 ประเภท ได้แก่ 1.อณตชะ (เกิดในไข่) 2. ลาพชะ (เกิดในครรภ์) 3. สังเสทชะ (เกิดในถ้ำโคลหรือที่ขึ้นแฉะ) 4. โอปปาติกะ (เกิดผุดขึ้น) (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 17, 531, 358) หากในคติพราหมณ์ พญาครุฑจะมีเพียงหนึ่งเดียว มีปรากฏครั้งแรกอยู่ในคัมภีร์มหาภารตของอินเดีย กล่าวถึงบิดาของพญาครุฑ คือพระกัศยป เป็นหลานของพระพรหม โดยมองว่าพญาครุฑ คือเทพเจ้ามีปีก ดังที่นักปราชญ์ทางภารตวิทยาบางท่าน อาทิ ศาสตราจารย์เอ็ดเวิร์ด วอชิงตัน ฮอปกินส์ มีความเห็นว่า ครุฑสืบมาจากพระอาทิตย์ ในสมัยพระเวทซึ่งมีสัญลักษณ์เป็นนก (ยมโดย เพ็งพงศา, 2521) โดยจะเห็นได้ว่า พญาครุฑทั้ง 2 คติมีทั้งความคล้ายและแตกต่าง แต่หากจะกล่าวถึงคติชนไทย ในระบบระเบียบทางรากฐานทางวัฒนธรรม ตามคติเทวราชา ยังสะท้อนถึงรูปแบบการปกครองของรัฐ ความสัมพันธ์ทางโครงสร้างอย่างมีคุณค่า ที่กล่าวว่า พญาครุฑ นั้นเป็นเทพพาหนะของพระนารายณ์ ตั้งแต่สมัยโบราณมาสู่ปัจจุบัน

3. พญาครุฑในบริบทคติไทย

“พญาครุฑ” เทพพาหนะพระนารายณ์ ที่ใช้สื่อความหมายของผืนแผ่นดินไทยมาอย่างช้านาน (พิพิธภัณฑศรุตฯ, 2568) ครุฑ เป็นสัญลักษณ์ แทนองค์กษัตริย์จึงนำมาใช้เป็นตราแผ่นดินหรือเรียกว่า “ตราพระครุฑพ่าห์” เริ่มใช้นับตั้งแต่ สมัยอยุธยา สมัยกรุงธนบุรี จวบจนสมัยรัตนโกสินทร์ ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ใช้ครุฑเป็นเครื่องหมายประดับบนธงเรียกว่า “ธงมหาราช” ซึ่งจะถูกชักขึ้น ณ ที่ที่พระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับ (พิพิธภัณฑศรุตฯ, 2565: 48) ตรา พระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์ มีการเปลี่ยนแปลงรูปและการใช้มาโดยลำดับ เดิมมีลายเป็นพระนารายณ์ทรงครุฑได้ปรากฏในหนังสือ เรื่อง พระราชลัญจกรและตราประจำตัวประจำตำแหน่ง ว่า “ครั้งเมื่อ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ตราประทับพระนามด้วยตราอม ไม่โปรด ตรัสว่าเป็นฝรั่งไป ควรจะใช้ตราพระครุฑพ่าห์ประจำตำแหน่งพระเจ้าแผ่นดินอยุธยา โปรดให้สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ทรงเขียนถวายใหม่ และทรงพระราชดำริว่า ไม่ควรมีองค์พระนารายณ์ ควรจะมีแต่ครุฑ จึงจะสมด้วยชื่อพระครุฑพ่าห์” (พระยาอนุমানราชธน, 2493: 6) ครั้งมาในรัชกาลที่ 6 เมื่อ

พุทธศักราช 2454 พระองค์ท่าน ทรงพระราชดำริว่า “พระราชลัญจกรพระครุฑพาทเป็นพระราชลัญจกรสำหรับแผ่นดิน สืบมาแต่กรุงศรีอยุธยาโบราณ ในครั้งนี้ จะต้องเปลี่ยนพระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน ตามที่เปลี่ยนรัชกาล สมควรจะใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาทเป็นพระราชลัญจกรประจำแผ่นดิน จะได้ไม่ต้องเปลี่ยนแปลงใหม่ต่อไป” โดยให้ พระเทวาภินิมิตต์ เป็นผู้เขียนทูลเกล้าฯ และพระองค์ทรงใช้พระราชลัญจกรพระครุฑพาท เป็นตราประจำรัชกาล แล้วเปลี่ยนมาใช้เป็นตราแผ่นดินตลอดมาจนบัดนี้ (พระยาอนุমানราชธน, 2493: 6-9) จะเห็นได้ว่า พญาครุฑ มีความสำคัญอย่างยิ่งในบริบทคติไทย ในทางคติเทวราชา โดยเป็นเทพพาหนะของพระนารายณ์ที่แทนความหมายถึงอำนาจแห่งพระมหากษัตริย์ และแผ่นดินไทยมาอย่างยาวนานในลักษณะของ “ตราพระราชลัญจกรพระครุฑพาท” ซึ่งปรากฏมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงปัจจุบัน

4. พระนามของพญาครุฑ

“พระนาม” มาจากคำสองคำคือ “พระ” กับ “นาม” ภาษาไทยคำว่า “พระ” มาจากภาษาบาลีว่า วร หรือ วรี มีความหมายว่า ประเสริฐ หรือ ผู้ประเสริฐ ส่วนคำว่า นาม มีความหมายว่า ชื่อ, ราชาศัพทใช้ว่า พระนาม (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) คำว่า “พระ” ใช้ประกอบคำนำหน้าคำอื่นเพื่อแสดงความยกย่อง เคารพ ให้ความสำคัญ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต), 2563) ผู้ศึกษาจึงใช้คำว่า พระนาม ในการแทนความหมายของ ชื่อต่างๆของพญาครุฑ ด้วยไตร่ตรองเห็นว่า คำราชาศัพท ที่มีความหมายกว้างครอบคลุมไปถึง พระบรมวงศานุวงศ์ พระภิกษุ เทพเจ้า และคำสุภาพที่ใช้กับบุคคลอันควรเคารพ ให้เกียรติ ข้าราชการและสุภาพชน (กรเพชร เพชรรุ่ง, 2550) ทั้งเห็นได้ว่าคติไทยให้ความสำคัญมีรากฐานจากคติเทวราชา และพญาครุฑเป็นเทพพาหนะอันมีนัยยะสำคัญต่อคนไทยยิ่งมาแต่ในสมัยโบราณ สู่ ตราประจำแผ่นดินไทย พระราชลัญจกรพระครุฑพาท(พระยาอนุমানราชธน, 2493: 9) หรือพระครุฑพาท (พระราชบัญญัติเครื่องหมายครุฑพาท พ.ศ. 2534, 2534) ในการไตร่ตรองใช้ภาษานี้ ผู้ศึกษาจึงใช้ คำว่า “พระนาม” แทนความหมาย ชื่อต่าง ๆ ของ พญาครุฑ เป็นฐานความเข้าใจเชิงโครงสร้าง ที่ให้ความสำคัญในฐานะทางคติชน ที่แสดงถึงความเป็นแผ่นดินประเทศไทย

5. พญาครุฑ ใน พระราชนิพนธ์ พระเป็นเจ้าของพราหมณ์

พญาครุฑ ได้มีปรากฏอยู่ในเอกสาร หนังสือหลายฉบับ เช่น เทวกำเนิด แต่หากในหนังสือพญาครุฑ นั้นใช้ภาษาเขียน ว่า “พระยาครุฑ” ได้ปรากฏข้อมูลว่า “มีชื่ออื่น ๆ อีกเป็นอันมาก โดยสมมุติขึ้นจากฤทธิ์จากเดช จากเหตุการณ์ หรือความเป็นอยู่ของพระยาครุฑ” (พระยาสัจจาภิรมย์อุดมราชภักดี, 2474: 91) เป็นต้น ซึ่งผู้ศึกษามีความสนใจข้อมูลพระนามพญาครุฑที่ปรากฏในหนังสือ ชื่อ “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์ ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” มีต้นฉบับเป็นลายพระราชหัตถเลขาเก็บรักษาไว้ที่แผนกค้นคว้า กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ พระราชประสงค์เดิมเห็นจะทรงตั้งพระราชหฤทัยจะพิมพ์ไว้ข้างต้นพระราชนิพนธ์เรื่องนารายณ์สิบปาง ดังปรากฏว่าได้ทรงอ้างถึงเรื่องนารายณ์สิบปางไว้ในเรื่องนี้หลายแห่ง แล้วภายหลังจะทรงด้วยเห็นว่าเนื้อความละเอียดพิสดารเกินไปหรืออย่างไรไม่ปรากฏ จึงได้ทรงงดเสีย ทรงพระราชนิพนธ์ใหม่ ย่อให้สั้นลงกว่าเดิม โปรดฯ ให้พิมพ์ไว้เป็นค่านำพระราชนิพนธ์เรื่องนารายณ์

สิบปาง ดังปรากฏในฉบับนั้นแล้ว ฉบับพิสดารนี้จึงค้างอยู่ ต่อมากรมศิลปากรได้นำมาตัดตอนตีพิมพ์ในวารสารศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2499 ให้ชื่อเรื่องว่า พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ (กรมศิลปากร, 2503: คำนำ)

5.1. ความเป็นมาของพญาครุฑ ใน พระราชนิพนธ์ พระเป็นเจ้าของพราหมณ์

ผู้ศึกษาใช้การเขียนอักษรในลักษณะเดิมจากต้นฉบับที่มีปรากฏว่า “พญาครุฑเป็นพาหนะแห่งพระนารายณ์ และมักกล่าวถึงอยู่ด้วยกันเนื่อง ๆ เพราะฉะนั้นจึงสมควรที่จะกล่าวถึงกำเนิดและเรื่องราวไว้ในที่นี้บ้าง พอเป็นสังเขป” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2503: 39)

“เรื่องที่กล่าวถึงพญาครุฑนั้น มีกระจัดกระจายอยู่หลายแห่ง แต่ปราชญ์อังกฤษผู้หนึ่ง ชื่อดับลยู. เอ. วิล กินส์ ได้รวบรวมเรื่องพญาครุฑไว้ในหนังสือชื่อ “อินดูมิธอโลยี” แสดงด้วยเรื่องเทวดาต่าง ๆ ในไสยศาสตร์ ข้าพเจ้าเก็บข้อความจากหนังสือฉบับนี้บ้าง จากหนังสืออิชานนามในไสยศาสตร์ ของอาจารย์ ยอน เดาสัน อีกฉบับ 1 เลือกรสรที่จุใจมาลงไว้ในที่นี้ ฯ” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2503: 39)

“พระกศยปประชาบดีมีชายาหลายนาง แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงแต่ 2 นาง ซึ่งมีนามเนื่องในเรื่องพญาครุฑ คือนางวิณะตา 1 นางกัทรุ 1 เป็นพี่น้องกัน นางวิณะตานี้เป็นมารดาพญาครุฑกับพระอรุณ นางกัทรุเป็นมารดาแห่งนาคทั้งหลาย ฯ นางทั้ง 2 นั้นไม่ชอบกัน และลูกต่อลูกก็เป็นอริกันด้วย ฯ สาเหตุที่จะวิวาทกันใหญ่นั้น คือ 2 นางนั้นเกิดเถียงกันขึ้นถึงเรื่องสีมำ ซึ่งผุดขึ้นมาจากเกษียรสมุทรเมื่อครั้งกวนอมฤต ถึงแก่ทำพินันกันว่า ถ้าใครแพ้ต้องยอมเป็นทาสี เผิณนางวิณะตาแพ้ จึงต้องเป็นทาสีให้นางกัทรุและนาคผู้เป็นลูกใช้ ฯ ในมหาภารตมีเรื่องราวพิสดารกล่าวด้วยการที่พญาครุฑได้ช่วยมารดาให้พ้นจากกรรมกร เนื้อเรื่องเล่าโดยย่อมีอยู่ดังต่อไปนี้ ฯ” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2503: 39-40)

“เหล่านาคมีความปรารถนาที่จะได้กินน้ำอมฤต เพื่อจะได้ไม่ตาย จึงตั้งข้อสัญญาไว้ว่า ถ้าพญาครุฑไปเอาพระจันทร์ ซึ่งมีน้ำอมฤตอยู่เป็นบ่อ ฯ นั้นมาให้เป็นค่าไถ่ จึงจะปล่อยตัวนางวิณะตาให้พ้นจากกรรมกร พญาครุฑรับคำแล้วก็ไปหามารดาเพื่อขอเสียบึงไปกินในกลางทาง นางก็สอนว่าให้ไปเที่ยวหากินตามริมฝั่งมหาสมุทร แต่กำชับว่าให้ระวังอย่ากินพราหมณ์ ให้กินแต่ผู้ประกอบมิจฉาชีพ มีชาวประมงเป็นต้น ฯ พญาครุฑรับคำมารดาแล้วก็ลาไป จนถึงที่แห่ง 1 เป็นหมู่บ้านชาวประมง พญาครุฑก็สูดเอาบ้านเรือน ต้นไม้ ปศุสัตว์ มนุษย์ และของอื่น ๆ ในที่นั้นกินเข้าไปหมด แต่ในหมู่คนที่อยู่นั้น เผิณมีพราหมณ์อยู่คน 1 ซึ่งพอพญาครุฑกลืนเข้าไปแล้วก็รู้สึกเร่าร้อนเป็นกำลัง รู้ได้ว่าได้กลืนพราหมณ์เข้าไปแล้ว จึงร้องบอกแก่พราหมณ์ว่าให้ออกมาเสียเถิด พราหมณ์ตอบว่ามีภรรยาอยู่คน 1 เป็นลูกสาวชาวประมง ต้องให้นางนั้นออกมาด้วย พราหมณ์จึงจะยอมออกมา พญาครุฑก็ยอมตาม ฯ พญาครุฑบินต่อไปจนถึงพระกศยปผู้เป็นบิดา ซึ่งเป็นดาวสถิตในนภากาศ พระบิดาก็ชี้ทางให้ไปหาอาหารที่ทะเลสาบแห่ง 1 พญาครุฑไปก็พบเต่ากับช้างกำลังต่อสู้กันอยู่ เต่านั้นตัวยาว 80 โยชน์ และช้างยาว 160 โยชน์ พญาครุฑก็บีบเต่าด้วยตีน 1 บีบช้างอีกตีน 1 แล้วก็ไปจับบนต้นไม้ต้น 1 สูง 800 โยชน์ แต่ต้นไม้้นทนน้ำหนักไม่ไหว กิ่งก็ลั่นจะหัก และเผิณบนคาคบไม้้นั้นมีพราหมณ์คนรูปร่างประหลาดประหลาดอยู่หลายพันคน พญาครุฑเกรงว่าพราหมณ์จะเป็นอันตราย จึงคาบกิ่งไม้ที่พราหมณ์ประชุมอยู่นั้นด้วยปาก คงถือช้างและเต่าไว้ด้วยตีน และบินไปจนถึงภูเขแห่ง 1 ในที่ใกล้ถิ่น

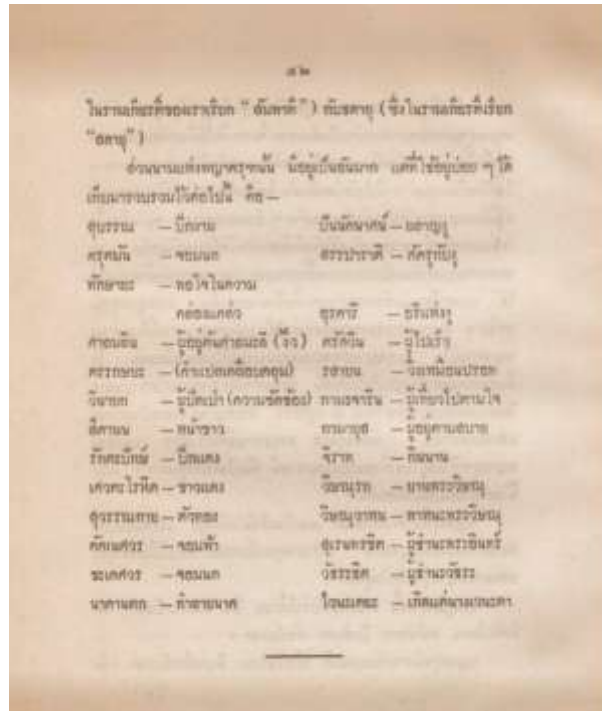
มนุษย์ วางกิ่งไม้ลงโดยดีแล้ว จึงกินเต่าและช้างได้โดยสะดวก ฯ ต่อนี้ไปพญาครุฑได้ข้ามพ้นอันตรายต่าง ๆ อีกหลายอย่าง จนในที่สุดจึงไปถึงพระจันทร์ ฉวยพระจันทร์ได้แล้วก็เอาซ่อนใต้ปีกและบินกลับ ฯ มากลางทาง พบพระอินทร์และทวยเทพ ซึ่งทราบเหตุว่าพญาครุฑลักน้ำอมฤตไปได้ เทวดาก็พากันเข้ารบพญาครุฑเพื่อชิงน้ำอมฤตคืน แต่พญาครุฑมีฤทธิ์มาก ทำลายวัชระของพระอินทร์เสียได้ แม้แต่พระนารายณ์ก็เอาขานะพญาครุฑมิได้ แต่พญาครุฑจะหนีพระนารายณ์ก็ไม่พ้นเหมือนกัน ในที่สุดจึงตกลงทำสัญญาเป็นไมตรีกัน พระนารายณ์ประทานพรให้พญาครุฑไม่ตายและสัญญาว่าจะให้นั่ง ณ ที่สูงกว่า ฝ่ายพญาครุฑยอมเป็นพาหนะแห่งพระนารายณ์ ฯ เพื่อเหตุนี้แล พระนารายณ์จึงทรงครุฑ และส่วนพญาครุฑก็ได้อยู่ในธงที่อนรถพระนารายณ์ อันเป็นที่นั่งที่สูงกว่า เรื่องนี้ในรามายณะก็มีเหมือนกัน ฯ ” (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2503: 40-41) ในส่วนของการเป็นพาหนะของพระนารายณ์มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่ นั้น ก็ได้เป็นในฐานะของผู้รับใช้เยี่ยงทาส แต่หากเป็นในฐานะมิตรที่ได้มีสัญญาเป็นไมตรีต่อกัน ในเวลาปกติพญาครุฑจึงจะอยู่สูงกว่า และหากเวลาไปแห่งใดพญาครุฑจะเป็นพาหนะให้กับพระนารายณ์ (พระยาสังฆาภิบาลมรณราชภักดี, 2474: 91-92)

5.2. ลักษณะของพญาครุฑ ในพระราชนิพนธ์ พระเป็นเจ้าของพราหมณ์

รูปครุฑนั้น ตามตำหรับว่ามีสี่ระยะ ปีก และตีนเป็นนก แต่มีตัวเป็นคน หน้าสีขาว ปีกสีแดง ตัวเป็นทอง ฯ พญาครุฑมีชายาชื่ออนันตะ หรือวินายกา มีบุตรชื่อสัมปาทิ (ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียก “สัมพาที”) กับชดาอุ (ซึ่งในรามเกียรติ์เรียก “สดาอุ”) (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2503: 41-42)

5.3. พระนามของพญาครุฑ ใน พระราชนิพนธ์ พระเป็นเจ้าของพราหมณ์

พระนามพญาครุฑนั้นได้มีปรากฏอยู่เป็นจำนวนมาก หากในพระราชนิพนธ์ “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์” ได้มีปรากฏอยู่ 26 พระนาม คือ สุบรรณ - ปีกงาม, ครุตมัน - จอมนก, ทักษายะ - พอใจในความคล่องแคล่ว, ศาลมลิน - ผู้ยู่ต้นศาลมะลิ (จิว), ตรรกษะ - (คำแปลเคลือบคลุม), วินายก - ผู้ปิดเป่า (ความขัดข้อง), สีดาน - หน้าขาว, รักตะปักษ์ - ปีกแดง, เสวตะโรหิต - ขาวแดง, สุวรรณกาย - ตัวทอง, คัคเนศวร - จอมฟ้า, ขะเคศวร - จอมนก, นาคานต - ทำลายนาค, ปันนคานาสน์ - ผลิตอาวุธ, สรรปาราดิ - ศัตรูกับงู, อูรคาริ - อริแห่งงู, ตรัสวิน - ผู้ไปเร็ว, รสายน - วังเหมือนปรอท, กามะจาริน - ผู้เที่ยวไปตามใจ, กามายุส - ผู้ยู่ตามสบาย, จิราท - กินนาน, วิษณุรถ - ยานพระวิษณุ, วิษณุวาหน - พาหนะพระวิษณุ, สุเรนทรชิต - ผู้ขานะพระอินทร์, วัชระชิต - ผู้ขานะวัชระ, ไวนะเตยะ - เกิดแต่นางวินะตา (พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2503: 42)

ภาพที่ 1 พระนาม พญาครุฑ จากหนังสือ พระเป็นเจ้าของพราหมณ์, กรมศิลปากร, 2503 หน้า 42

จาก พระราชนิพนธ์เรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์” ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว แสดงให้เห็นว่าพญาครุฑเป็นเทพ ในทางคติพราหมณ์ ฮินดู อันเป็นฐานสำคัญใน คติ เทวราช โดยมีชาติกำเนิดสัมพันธ์กับพระกศยปประชาบดี และนางวิเนตา ทั้งสะท้อนบทบาทของพญาครุฑในฐานะผู้มีฤทธิ์เดช ผู้แสวงหาน้ำอมฤตเพื่อได้ออมารดา ผู้สามารถต่อสู้กับเทพยดา ผู้รักษาจักรจะคำพูด มาสู่สัญญาเป็นไมตรี เทพพาหนะของพระนารายณ์ ในด้านสรีระ พญาครุฑ มีลักษณะเฉพาะ ศีรษะ ปีก และตีน หรือเท้าเป็นนก ส่วนลำตัวเป็นมนุษย์ มีหน้าสีขาว ปีกสีแดง และกายสีทอง ซึ่งสะท้อนลักษณะเชิงสัญลักษณ์ของความเป็นเทพพาหนะที่มีสกุลมาจากพระพรหมในจุดเริ่ม ขณะที่พระนามของพญาครุฑปรากฏอย่างหลากหลายในมิติต่าง ๆ โดยแต่ละพระนามสะท้อนคุณลักษณะเฉพาะด้าน อาทิ สุวรรณกาย กายทอง, คัคเนศวร จอมฟ้า, ฆะเศศวร จอมนก เป็นต้น

6. แนวคิด พหุนิยม เชิงโครงสร้างนิยม ในเอกภาพ

6.1 เอกภาพ

เอกภาพ หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (unity) (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา, 2554) โดยคำว่า เอกภาพ มาจาก 2 คำ คือ เอก + ภาพ จึงสามารถแปลความหมายโดยความเข้าใจว่า เป็นหนึ่งโดยลักษณะที่ปรากฏ โดยอาจเป็น เอกภาพ ด้วยลักษณะเดียว หรือจากหลายลักษณะร่วมกันเป็นเอกภาพก็ย่อมได้

6.2 พหุนิยม

พหุนิยม หรือ Pluralism หมายถึงลักษณะทางสังคมที่ประกอบด้วยกลุ่มคนและวัฒนธรรมย่อย ๆ ที่ดำรงอยู่ร่วมกัน คำว่า pluralism และ plural มิใช่คำที่ใช้อย่างโดด ๆ คำว่า pluralism จะใช้พร้อมกับคำอื่น ๆ เช่น cultural pluralism หรือ พหุลักษณะทางวัฒนธรรม คำว่า plural society หรือ สังคมพหุลักษณะ ความหมายของ pluralism จึงใช้แตกต่างกันในสาขาวิชาต่าง ๆ (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2558ค)

6.3 โครงสร้างนิยม

Structuralism หรือ โครงสร้างนิยม หมายถึงทฤษฎีที่ใช้อธิบายความสัมพันธ์ทางสังคม โครงสร้างนิยมพัฒนาขึ้น จาก หลักทฤษฎีในด้านภาษาศาสตร์ โดย แฟร์ดีนันด์ เดอ โซซูร์ ในช่วงปลายทศวรรษ 1920 ถึงต้นทศวรรษ 1930 เสนอว่าภาษาต่าง ๆ ถูกสร้างขึ้นจากกฎที่ซ่อนอยู่ซึ่งผู้ใช้ภาษา "รู้" แต่ไม่สามารถอธิบายออกมาได้ (Briggs, Meyer, n.d) มีการพัฒนาต่อมาและประยุกต์ใช้ในสาขามานุษยวิทยา ในช่วง ค.ศ.1940 โคลด เลวี-สเตราส์ ได้เสนอนักมานุษยวิทยาต้องศึกษาแบบแผนที่อยู่เบื้องหลังความคิดมนุษย์ (ชนัญ วงษ์วิภาค, 2560: 66) โดย โคลด เลวี-สเตราส์ นำไปใช้เพื่อวิเคราะห์ตำนาน และระบบสัญลักษณ์ โดยเชื่อว่าสังคมประกอบด้วยระบบและโครงสร้างที่หน่วยต่าง ๆ ต้องพึ่งพาอาศัยกันอย่างมีกฎและระเบียบที่ชัดเจนตายตัว ทฤษฎีเกิดขึ้นพร้อมการเปลี่ยนแปลงแนวคิดทางด้านปรัชญา และส่งผลให้เกิดการปรับวิธีคิดในหลายสาขาในทางมานุษยวิทยา แนวคิดโครงสร้างนิยมอาจมีที่มา 3 ประการ คือ หนึ่ง เป็นความพยายามที่จะอธิบายแบบแผนชีวิตทางสังคมโดยใช้จิตใจของมนุษย์เป็นมาตรฐาน สอง เป็นการสันนิษฐานว่าวัฒนธรรมคือแบบแผนของการใช้ภาษาและถ่ายทอดออกมาโดยสัญลักษณ์ สาม เป็นการตีความระบบสัญลักษณ์โดยใช้วิธีคิดของคู่ตรงข้าม โครงสร้าง และองค์รวม ในทางมานุษยวิทยา นักมานุษยวิทยาชาวฝรั่งเศส คือ โคลด เลวี-สเตราส์ เป็นผู้อธิบายแนวคิดนี้ โรเจอร์ คิงซิง กล่าวว่า แนวคิดของเลวี-สเตราส์ พยายามมองวัฒนธรรมเป็นระบบสัญลักษณ์ที่เกิดจากจิตใจของมนุษย์ เลวี-สเตราส์ต้องการค้นหาโครงสร้างทางวัฒนธรรม ซึ่งมีอยู่ในตำนาน ศิลปะ เครื่องญาติ ภาษา โครงสร้างเหล่านี้ถูกกำหนดมาจากจิตใจ และแสดงออกมาทางวัฒนธรรม (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2558ก) จึงอาจวิเคราะห์ได้ว่า สิ่งที่มีการปรากฏในลักษณะต่างทางการรับรู้ เห็นเป็นเชิงกายภาพ แบบแผนชีวิตทางสังคม การใช้ภาษา การแสดงออกทางสัญลักษณ์ ศิลปะ ตำนาน ย่อมมีระบบแบบแผนมากจากระบบความนึกคิด ความรู้สึกของมนุษย์ อย่างเป็นระบบความสัมพันธ์

6.4 ระบบสัญลักษณ์

แนวคิดเกี่ยวกับระบบสัญลักษณ์ เป็นประเด็นที่สำคัญในทางมานุษยวิทยา เนื่องจากมีส่วนในการอธิบายทฤษฎีเกี่ยวกับวัฒนธรรม สัญลักษณ์เป็นเรื่องที่จำเป็นสำหรับมนุษย์ในการที่จะสร้างระบบความหมายต่าง ๆ ให้กับโลกและธรรมชาติ มนุษย์จึงเป็นผู้สร้างสัญลักษณ์ของจักรวาล ซึ่งส่งผลทั้งในทางปฏิบัติและความคิด นักปรัชญาเอิร์นส คาสซิเรอร์ กล่าวไว้ว่า ความจริงทางกายภาพถูกทำให้กลายเป็นการกระทำเชิงสัญลักษณ์ของมนุษย์ มนุษย์จะเปลี่ยนความหมายของตัวเองให้เป็นสัญลักษณ์ ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นภาษา งานศิลปะ สัญลักษณ์เกี่ยวกับตำนาน หรือพิธีกรรมทางศาสนา สัญลักษณ์เหล่านี้มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า นอกจากจะใช้เครื่องหมายที่ประดิษฐ์ขึ้นมาเป็นเครื่องมือถ่ายทอด (นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ, 2558ข)

กล่าวโดยพิจารณาในเชิงโครงสร้างนิยม เห็นได้ว่าเป็น “พหุ” มิได้ดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระ หากแต่เกิดขึ้นจากความเป็น “เอกภาพ” ที่ประกอบกันเป็นระบบของสัญลักษณ์ ซึ่งมีการจัดวางและสัมพันธ์กันอย่างมีแบบแผน ในขณะเดียวกัน ความเป็น “เอกภาพ” เองก็ได้เป็นสิ่งตายตัว หากสามารถก่อรูปขึ้นจากความหลากหลายขององค์ประกอบที่สัมพันธ์กันภายในโครงสร้างเดียวกัน อันสะท้อนออกมาในบริบทของเวลา เหตุการณ์ และเงื่อนไขทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงขณะ

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่าง “เอกภาพ” และ “พหุ” จึงมิใช่ความขัดแย้ง หากแต่เป็นความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างที่เกี่ยวพันกัน โดยพหุภาวะเป็นรูปแบบของสัญลักษณ์ที่ปรากฏ ขณะที่เอกภาพเป็นแก่นของความหมายที่ดำรงอยู่ภายในระบบเดียวกัน

วิธีดำเนินการศึกษา

การศึกษานี้เป็นการวิเคราะห์เชิงเอกสาร โดยมุ่งพิจารณาพระนามของพญาครุฑที่ปรากฏในเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ในฐานะข้อมูลหลักของการศึกษา พร้อมทั้งใช้งานเขียนทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับคติพราหมณ์-ฮินดู แนวคิดโครงสร้างนิยม และแนวคิดระบบสัญลักษณ์ มาใช้ประกอบการตีความเชิงความหมายของพระนามที่ปรากฏ

กระบวนการศึกษาเริ่มจากการรวบรวมพระนามของพญาครุฑที่ปรากฏ แล้วนำมาวิเคราะห์ความหมายของพระนามแต่ละนามในเชิงภาษาและบริบททางคติความเชื่อ จากนั้นจึงจัดหมวดหมู่ตามลักษณะของความหมายร่วม โดยผู้ศึกษาได้ประยุกต์จากการจำแนก คุณลักษณะผู้นำของที่ดีของครุฑ (दारवारण केवर्त्त, 2563) ประกอบกับในหนังสือ เทวกำเนิด ได้กล่าวว่า “มีชื่ออื่น ๆ อีกเป็นอันมาก โดยสมมุติขึ้นจากฤทธิ์ จากเดช จากเหตุการณ์ หรือความเป็นอยู่ของพระยาครุฑ” (พระยาสังฆาภิรมย์อุตรราชภักดี, 2474: 91) ผู้ศึกษาจึงได้แบ่งการจำแนกพระนามของพญาครุฑออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1. ด้านชาติกำเนิด 2. ด้านสรีระและอัตลักษณ์ 3. ด้านบทบาทและสถานะ 4. ด้านอำนาจและพละานุภาพ

ภายหลังการจัดหมวดหมู่ ผู้ศึกษาได้นำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ด้วยแนวคิดโครงสร้างนิยมร่วมกับแนวคิดระบบสัญลักษณ์ เพื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพระนามแต่ละกลุ่มในฐานะองค์ประกอบภายในระบบเดียวกัน อันนำไปสู่การอธิบายว่า “พหุพระนาม” ของพญาครุฑมิได้สะท้อนความเป็นหลายตัวตน หากแต่เป็นการแสดงออกของ “เอกภาพแห่งพญาครุฑ” ผ่านการเรียกขานเชิงสัญลักษณ์ที่แตกต่างกันตามบริบททางวัฒนธรรม

ผลการศึกษา

1. การจัดหมวดหมู่ของพหุพระนามในความเป็นเอกภาพแห่งพญาครุฑ

จากการวิเคราะห์ พระนามของพญาครุฑ ได้เริ่มปรากฏ ในช่วงเวลาดังแต่ 1,000-500 ปีก่อนคริสต์ศักราช ที่ได้รับการรจนาขึ้นในคัมภีร์ฤคเวท ซึ่งอยู่ในคัมภีร์พระเวท โดยเป็นวรรณคดีภาษาสันสกฤต (กรรณา, เรื่องอุไร, 2547) และได้มีปรากฏในเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์

ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” โดยกรมศิลปากรได้นำมาตีพิมพ์ในวารสารศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2499 (กรมศิลปากร, 2503: คำนำ)

ด้วยแนวคิดเชิงโครงสร้างนิยม พบว่าพระนามทั้ง 26 พระนาม จากเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” มิได้ปรากฏอย่างไร้โครงสร้าง หรือกระจายโดยปราศจากความสัมพันธ์ หากแต่สามารถจัดจำแนกตามลักษณะความหมายได้อย่างเป็นระบบ อันสะท้อนให้เห็นถึงโครงสร้างทางคติชนที่รองรับการเรียกขานพระนาม เทพในคติศาสนาพราหมณ์ อันดูซึ่งต่ออิทธิพลเป็นรากฐานทางคติชน ที่สืบทอดความเป็นพหุวัฒนธรรมเข้าสู่สังคมไทย โดยพระนามทั้ง 26 พระนามสามารถจำแนกออกเป็น 4 กลุ่มสำคัญ ได้แก่ 1. ด้านชาติกำเนิด 2. ด้านสรีระและอัตลักษณ์ 3. ด้านบทบาทและสถานะ และ 4. ด้านอำนาจกับพละานุภาพ ดังนี้

1.1 ด้านชาติกำเนิด

พระนามในกลุ่มนี้สะท้อนถึงรากฐานแห่งภูมิสกุลกำเนิดและความเป็นมาของพญาครุฑ ในระบบเทพปกรณัม ได้แก่ “ไวณะเตยะ” หมายถึง ผู้เกิดแต่นางวิเนตา ซึ่งยืนยงสายสัมพันธ์ทางเครือญาติของพญาครุฑ ในฐานะโอรสแห่งนางวิเนตา ขณะเดียวกันพระนาม “ศาลมลิน” หมายถึง ผู้อยู่อาศัยบนต้นศาลมะลิ (ต้นจั่ว) คือวิมานฉิมพลี (พระยาสังฆาภิรมย์อุตรราชภัคดี, 2474: 91) และ “ตรรกษยะ” ซึ่งมีความหมายเชิงตีความคลุมเครือ แต่หากผู้ศึกษามีความเห็นว่าเป็นพระนามที่มีความสัมพันธ์กับพระกัศยป พระบิดาของพญาครุฑ ให้เห็นถึงสกุล

1.2 ด้านสรีระและอัตลักษณ์

พระนามในกลุ่มนี้สะท้อนลักษณะภายนอกและอัตลักษณ์เฉพาะของพญาครุฑ ได้แก่ “สุบรรณ” หมายถึง ปีกงาม, “ครุตมัน” และ “ชะเคศวร” หมายถึง จอมนก, “สีตานน” หมายถึง หน้าขาว, “รักตะปักษ์” หมายถึง ปีกแดง, “เศวตะโรหิต” หมายถึง ขาว-แดง และ “สุวรรณกาย” หมายถึง กายทอง พระนามเหล่านี้มิได้เป็นเพียงคำบรรยายทางกายภาพ หากยังสะท้อนถึงความคุณสมบัติพิเศษ ความสง่างาม และสถานะเหนือสามัญของพญาครุฑในเชิงสัญลักษณ์

1.3 ด้านบทบาทและสถานะ

พระนามในกลุ่มนี้สะท้อนบทบาทของพญาครุฑในความสัมพันธ์กับเทพองค์อื่น บทบาทและสถานะ ได้แก่ “วิชณรุถ” หมายถึง ยานแห่งพระวิษณุ และ “วิชณวहन” หมายถึง พาหนะของพระวิษณุ ซึ่งยืนยงบทบาทสำคัญของพญาครุฑในฐานะเทพพาหนะของพระนารายณ์ นอกจากนี้พระนาม “วินายก” หมายถึง ผู้ปิดเป่าความขัดข้อง แสดงถึงสถานะของพญาครุฑในฐานะผู้จัดอุปสรรค ส่วน “ทักษายะ” หมายถึง ผู้พอใจในความคล่องแคล่ว และ “จิราท” หมายถึง ผู้กินนาน ยังสะท้อนคุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับบทบาทของพญาครุฑในฐานะคณะเทพ (พระยาสังฆาภิรมย์อุตรราชภัคดี, 2474: ๙)

1.4 ด้านอำนาจและพละานุภาพ

พระนามในกลุ่มนี้เป็นกลุ่มที่สะท้อนอำนาจพิเศษของพญาครุฑอย่างเด่นชัด ได้แก่ “นาคานตก” หมายถึง ผู้ทำลายนาค, “ปันนคนาศน์” หมายถึง ผู้ผลาญ, “สรรรปาราดิ” หมายถึง ศัตรูแห่งงู และ “อรุคาริ” หมายถึง อริแห่งงู ซึ่งล้วนแสดงถึงบทบาทของพญาครุฑในฐานะคู่ตรงข้ามของนาค ขณะเดียวกันพระนาม

“สุเรนทรชิต” หมายถึง ผู้ชนะพระอินทร์ และ “วัชรชิต” หมายถึง ผู้ชนะวัชระ สะท้อนถึงพลังอำนาจที่สามารถต่อกรกับเทพดาได้โดยตรง ส่วนพระนาม “ตรัสวิน” หมายถึง ผู้ไปเร็ว, “รสาณ” หมายถึง วังดุจปรอท, “กามะจาริน” หมายถึง ผู้เที่ยวไปตามใจ และ “กามายุส” หมายถึง ผู้อยู่ตามสบาย ล้วนสะท้อนถึงศักยภาพ คุณสมบัติแห่งการเคลื่อนไหวและอำนาจพละนาภาพ โดยสามารถจำแนกพระนามออกเป็น 4 ด้านสำคัญ ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การจำแนกพระนามของพญาครุฑตามโครงสร้างความหมาย

ด้านการจำแนก	พระนาม
ด้านชาติกำเนิด	ไวณะเตยะ, ศาลมลิน, ตรรกษยะ
ด้านสรีระและอัตลักษณ์	สุบรรณ, ครุตมัน, ขะเศศวร, สีสานน, รักตะปักษี, เสวตะโรหิต, สุวรรณกาย, คัคเณศวร
ด้านบทบาทและสถานะ	วิษณุรณ, วิษณุวาหน, วินายก, พักษายะ, จิราท
ด้านอำนาจและพละนาภาพ	นาคานตก, ปันนัคนาศน์, สรรปาราดิ, อูรคาริ, สุเรนทรชิต, วัชรชิต, ตรัสวิน, รสาณ, กามะจาริน, กามายุส

เมื่อพิจารณาโดยรวม จะเห็นได้ว่าพระนามพญาครุฑทั้ง 26 พระนาม จากเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชินิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” มิได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาดจากกัน หากแต่สัมพันธ์และเกี่ยวพันกันในฐานะองค์ประกอบของ “ระบบสัญลักษณ์” ที่ทำหน้าที่อธิบายตัวตนของพญาครุฑในมิติต่าง ๆ กล่าวคือ พระนามแต่ละนามเปรียบเสมือนหน่วยย่อยของความหมายที่ถูกจัดวางอยู่ภายในโครงสร้างเดียวกัน เพื่อร่วมกันสร้างความเข้าใจต่อองค์พญาครุฑอย่างรอบด้าน ทั้งในเชิงกำเนิด รูปลักษณ์ บทบาท และอำนาจ จากการจำแนกดังกล่าว สามารถสรุปความสัมพันธ์ของพระนามเชิงโครงสร้างได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แผนภาพแสดงถึงความสัมพันธ์ วิธีการศึกษาเชิงโครงสร้าง พระนามของพญาคฤหทั้ง 26 พระนามที่ปรากฏจาก เรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” มุ่งอธิบายสู่เอกภาพ แห่งพญาคฤห

ดังนั้น ความเป็น “พหุพระนาม” จึงมิได้สะท้อนถึงความหลากหลายของจำนวนตัวตน หากแต่เป็น การแสดงออกของ “เอกภาพแห่งพญาคฤห” ผ่านมิติของความหมายที่แตกต่างกันในแต่ละบริบท พระนาม ทั้งหมดล้วนชี้ไปสู่พญาคฤหองค์เดียวกันในทางคติพราหมณ์ อันดู โดยทำหน้าที่ขยายความและเน้นย้ำ คุณลักษณะเฉพาะด้านภายในโครงสร้างเดียวกัน อันสะท้อนลักษณะของเอกภาพเชิงสัญลักษณ์ที่ดำรงอยู่ ภายใต้อาณาเขตความหลากหลายอย่างเป็นระบบและมีนัยสำคัญทางวัฒนธรรม

อภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ข้อมูลพระนามทั้ง 26 พระนาม จากเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” ผู้ศึกษาสามารถอภิปรายผลเชิงวิชาการได้ใน 4 ประเด็นหลัก ดังนี้

1. เอกภาพเชิงโครงสร้างผ่านระบบความสัมพันธ์ของพระนาม

ผลการศึกษาพบว่าพระนามทั้งหมดมิได้ดำรงอยู่อย่างกระจัดกระจาย แต่เป็น “ระบบความหมาย” ที่เชื่อมโยงกันภายในโครงสร้างเดียวกัน สอดคล้องกับแนวคิดโครงสร้างนิยม ที่มองว่าความหมายของสิ่งหนึ่ง มิได้เกิดจากองค์ประกอบเพียงส่วนเดียว แต่เกิดจากความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหมดภายในระบบ โดยพระนามแต่ละนามทำหน้าที่ สะท้อนมิติในบริบทที่แตกต่างกัน ได้แก่ ด้านชาติกำเนิด ด้านสรีระ ด้านอัตลักษณ์ ด้านบทบาท ด้านสถานะ และด้านอำนาจกับพละนาภาพ ซึ่งเมื่อเชื่อมโยงกันแล้วจะเผยให้เห็น โครงสร้างตัวตนของพญาคฤหที่มีความสมบูรณ์และเป็นองค์รวม อันแสดงถึงความเฉพาะในความเป็นเอกภาพ

2. พหุภาพแห่งพระนามสู่การยืนยันอัตลักษณ์เดียว ที่มีศักยภาพทางบทบาทในหลายด้าน

ในอีกด้านหนึ่ง ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าความเป็น “พหุพระนาม” มิได้หมายถึงความเป็นหลายตัวตน หรือการแยกภาคส่วนขององค์พญาครุฑ หากแต่เป็นการแสดงออกของ “เอกภาพแห่งพญาครุฑ” ผ่านถ้อยคำทางภาษาที่แตกต่างกันตามบริบททางบทบาท หากในแต่ละพระนามเปรียบเสมือนหน่วยเชื่อมทางความหมายที่ร่วมกันนิยามเอกภาพแห่งพญาครุฑให้มีความแจ่มชัดสมบูรณ์ยิ่งขึ้น การมีหลายพระนามจึงเป็นการขยายขอบเขตความเข้าใจในเอกภาพเดียวให้ลึกซึ้ง

3. พระนามในฐานะภาษาทางวัฒนธรรมและโลกทัศน์ไทย

เมื่อพิจารณาในเชิงระบบสัญลักษณ์ จะเห็นได้ว่าพระนามเหล่านี้มิได้ทำหน้าที่เพียงเป็นคำเรียกขาน แต่เป็น “ภาษาทางวัฒนธรรม” ที่ส่งผลให้พญาครุฑในบริบทคติไทยมิได้มีความหมายจำกัดอยู่เพียงฐานะเทพพาหนะของพระนารายณ์เท่านั้น หากแต่ยังถูกนิยามใหม่ให้เป็นสัญลักษณ์ของ อำนาจ อธิปไตย และความศักดิ์สิทธิ์ ความเป็นเอกภาพที่ดำรงอยู่ภายใต้ความหลากหลายของพระนามจึงเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมด้านวรรณกรรม ที่สะท้อนถึงการจัดระเบียบอำนาจและความเชื่อผ่านภาษาอย่างมีนัยสำคัญด้วย

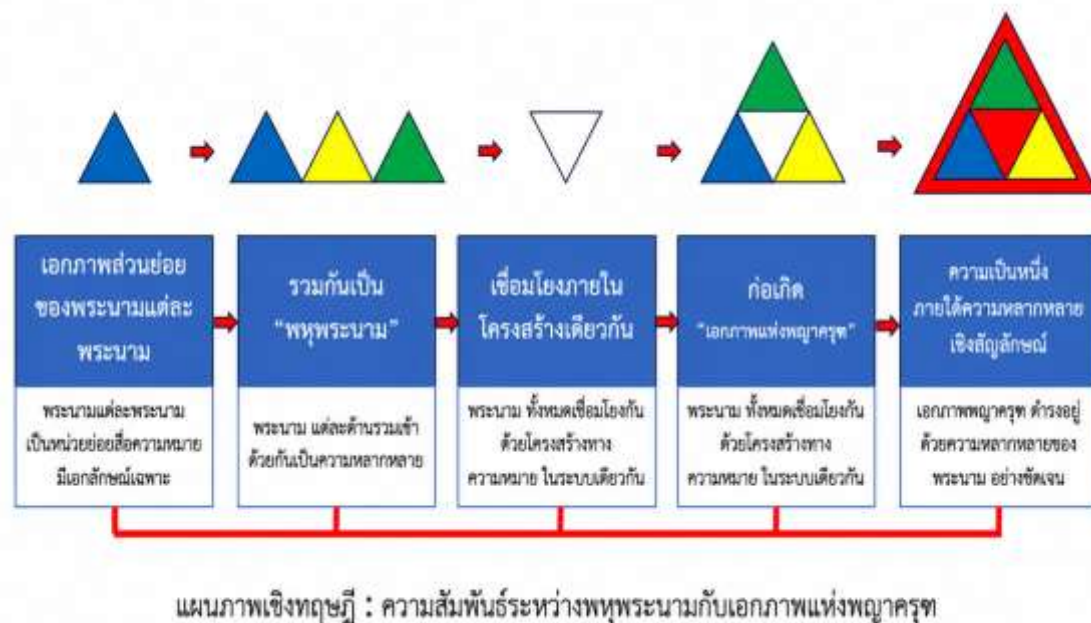
4. เอกภาพความเป็นไทย ท่ามกลางความเป็นพหุทางวัฒนธรรมในสังคมไทย

เมื่อพิจารณาในภาพกว้างของบริบทสังคมจะเห็นได้ว่า ลักษณะเอกภาพแห่งพญาครุฑที่ปรากฏในการศึกษาครั้งนี้ มิได้จำกัดอยู่เพียงแค่ระดับตัวอักษรหรือวรรณกรรม แต่ยังเป็นภาพสะท้อนโครงสร้างใหญ่ของ “ประเทศไทย” ที่ประกอบขึ้นจากความเป็นพหุในหลากหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็นความหลากหลายทางเชื้อชาติ ค่านิยม ภาษาที่แตกต่าง หรืออัตลักษณ์เฉพาะของวิถีชีวิตแต่ละท้องถิ่น แต่ละจังหวัด แต่ละภาค ซึ่งแม้จะมีความแตกต่างกันในบริบทต่าง ๆ แต่ความหลากหลายเหล่านั้นกลับถูกยึดโยงเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพ ภายใต้โครงสร้างทางสังคมเดียวกัน สิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่า เอกภาพและการหลอมรวมของความเป็นไทย มิได้เกิดจากความเฉพาะในรูปแบบใดเพียงรูปแบบเดียว แต่เกิดจากการจัดระเบียบให้ความเป็นพหุภาพที่ดำรงอยู่เกื้อกูลส่งเสริมร่วมกันได้อย่างเป็นระบบ โดยอาจสะท้อนให้เห็นถึงความเป็น พหุพระนาม ของพญาครุฑ ที่สะท้อนถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมของแผ่นดินไทย ที่เชื่อมโยงภายใต้เอกภาพเดียวกัน คือความเป็นชนชาติไทย อันมี “ตราพระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์” เป็นตราประจำแผ่นดินเดียวกัน

องค์ความรู้ใหม่

การศึกษานี้ก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ว่า พระนามทั้ง 26 พระนามของพญาครุฑ จากเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” มิได้เป็นเพียงชื่อเรียกที่หลากหลายในคติศาสนาพราหมณ์ ฮินดู หากแต่เป็นระบบสัญลักษณ์เชิงโครงสร้าง ที่สามารถจำแนกได้เป็น 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านชาติกำเนิด ด้านสรีระและอัตลักษณ์ ด้านบทบาทและสถานะ และด้านอำนาจกับพละคุณภาพ โดยพระนามแต่ละพระนามทำหน้าที่เป็นหน่วยย่อยของความหมายที่สัมพันธ์กันภายในระบบเดียว และร่วมกันประกอบสร้าง “เอกภาพแห่งพญาครุฑ” ในฐานะอัตลักษณ์ของพญาครุฑองค์เดียวกัน

ในอีกมิติหนึ่ง เมื่อผู้ศึกษาได้พิจารณาประกอบผ่านแนวทางพระพุทธศาสนาจากหลัก อิทัปปัจจยตา “เมื่อสิ่งนี้มี สิ่งนี้จึงมี เพราะสิ่งนี้เกิดขึ้น สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะสิ่งนี้ไม่มี สิ่งนี้จึงไม่มี เพราะสิ่งนี้ดับไป สิ่งนี้จึงดับไป” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 29, 186, 526) ทำให้พบว่า ผลการศึกษาจะนำไปสู่ข้อเสนองเชิงทฤษฎี ความเป็น “พหุ” และ “เอกภาพ” มิได้เป็นภาวะตรงข้ามกัน หากแต่เป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันภายในระบบความหมายเดียว กล่าวคือ พระนามแต่ละนามสะท้อนความหมายเฉพาะด้านของพญาครุฑ และเมื่อความหมายเฉพาะเหล่านี้ถูกหลอมรวมเข้าด้วยกัน จึงเกิดเป็นความหลากหลายของการแสดงออกภายใต้ตัวตนเดียวกัน ขณะเดียวกัน ความหลากหลายดังกล่าวก็ยิ่งช่วยยืนยัน ความเป็นเอกภาพของพญาครุฑให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ภาพที่ 3 แผนภาพความสัมพันธ์เชิงทฤษฎีระหว่างพหุพระนามกับเอกภาพแห่งพญาครุฑ “พหุพระนาม มิใช่ความแตกต่างของหลายตัวตน หากเป็นการแสดงให้เห็นว่า พหุสามารถเกิดจากเอกภาพของส่วนย่อย และเอกภาพสามารถก่อรูปขึ้นจากการประสานของพหุภายในโครงสร้างเดียวกัน”

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ของการศึกษานี้ คือการเสนอว่า “พหุพระนามมิใช่ความแตกต่างของหลายตัวตน หากเป็นการแสดงให้เห็นว่า พหุสามารถเกิดจากเอกภาพของส่วนย่อย และเอกภาพสามารถก่อรูปขึ้นจากการประสานของพหุภายในโครงสร้างเดียวกัน” ตามปรากฏในลำดับภาพที่ 3

ข้อค้นพบดังกล่าวช่วยเปิดมุมมองใหม่ต่อการศึกษาพระนามพญาครุฑในฐานะ “รหัสทางวัฒนธรรม” ที่เชื่อมโยงภาษา ความเชื่อ และอัตลักษณ์เข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ

สรุป

ผลการศึกษาพบว่า พระนามทั้ง 26 พระนามของพญาครุฑที่ปรากฏในเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชินีพณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” มิได้เป็นเพียงพระนามเรียกที่กระจัดกระจาย หากแต่เป็นระบบความหมายที่มีความสัมพันธ์กันอย่างเป็นโครงสร้าง โดยสามารถจำแนกออกได้เป็น 4 มิติสำคัญ ได้แก่ ด้านชาติกำเนิด ด้านสรีระและอัตลักษณ์ ด้านบทบาทและสถานะ และด้านอำนาจกับพลาณภาพ ซึ่งพระนามแต่ละนามทำหน้าที่สะท้อนคุณลักษณะเฉพาะด้านของพญาครุฑภายในระบบสัญลักษณ์เดียวกัน

การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างนิยมทำให้เห็นว่า ความหมายของพระนามมิได้เกิดขึ้นอย่างไร้ระบบระเบียบ หากแต่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างพระนามทั้งหมดภายในโครงสร้างเดียวกัน อันนำไปสู่การอธิบายว่า “พหูพระนาม” มิได้สะท้อนความเป็นหลายตัวตน แต่เป็นการแสดงออกของ “เอกภาพแห่งพญาครุฑ” ผ่านมิติทางความหมายที่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังนำไปสู่ข้อเสนอเชิงทฤษฎีว่า ความเป็น “พหู” และ “เอกภาพ” มิใช่ภาวะตรงข้ามกัน หากแต่เป็นความสัมพันธ์ที่เกื้อหนุนกันภายในระบบเดียว กล่าวคือ เอกภาพสามารถก่อรูปขึ้นจากความหลากหลายขององค์ประกอบย่อย ขณะเดียวกัน ความหลากหลายก็สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้เอกภาพของอัตลักษณ์เดียวกัน

ดังนั้น องค์ความรู้ใหม่ของการศึกษานี้ คือการเสนอว่า “พหูพระนาม” ของพญาครุฑเป็นรหัสหน่วยย่อยเชิงสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่ขยายยืนยันอัตลักษณ์ของพญาครุฑองค์เดียว ผ่านระบบความหมายที่สัมพันธ์กันอย่างมีโครงสร้าง อันสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาษา ความเชื่อ และวัฒนธรรมในบริบทสังคมไทยอย่างลึกซึ้ง

ข้อเสนอแนะ

1. การศึกษาในครั้งนี้ เป็นการศึกษาพระนามของพญาครุฑ ที่ปรากฏในเรื่อง “พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชินีพณในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว” เป็นหลัก จึงควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในแหล่งข้อมูลอื่นเพิ่มเติม รวมถึงจากหนังสือเทพปกรณัมทางบาลี สันสกฤต เพื่อให้เห็นถึงรากฐานทางโครงสร้างอย่างชัดเจนขึ้น

2. ควรมีการประยุกต์นำโครงสร้างทางองค์ความรู้ใหม่ที่พบ ศึกษาต่อ ในบริบทอื่น ๆ อาทิ ทางสังคม

รายการอ้างอิง

กรเพชร เพชรรุ่ง. (2550). *วัฒนธรรมการใช้คำราชาศัพท์*. สืบค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2569,

จาก <https://www.gotoknow.org/posts/150726>

กรรณา กุศลาลัย, เรื่องอุไร กุศลาลัย. (2547). *การตีความ : ความรู้เรื่องอินเดียทางวัฒนธรรม*. ศยาม.

กรมศิลปากร. (ม.ป.ป.). ครุฑสมัยสุโขทัย. สืบค้น เมื่อ 15 เมษายน 2569,

จาก <https://www.finearts.go.th/main/view/40443-ครุฑสมัยสุโขทัย>

กรมศิลปากร. (2503). พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

กรุงเทพมหานคร. โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

ชนัญ วงษ์วิภาค. (2560). มานุษยวิทยาเพื่อการจัดการวัฒนธรรม. วิทยาลัยนวัตกรรม

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. [ออนไลน์]. สืบค้น 10 เมษายน 2569 จาก

http://www.thapra.lib.su.ac.th/objects/thesis/e-book/Chanan_Vongvipak/Anthropology_for_Cultural_Management.pdf

ดาราพรรณ เกตวัลท์. (2563). ครุฑ : คุณลักษณะแห่งผู้นำ. รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยบัณฑิตศึกษาระดับชาติ มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด ครั้งที่ 2 (หน้า 697-705).

ร้อยเอ็ด: มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด. สืบค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2569, จาก

https://research.bkkthon.ac.th/abstac/ab_17062563105909.pdf

นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ. (2558ก). คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา Structuralism. สืบค้น 15 เมษายน 2569

จาก <https://anthropology-concepts.sac.or.th/glossary/141>

นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ. (2558ข). คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา Symbolic Anthropology. สืบค้น 15 เมษายน

2569 จาก <https://anthropology-concepts.sac.or.th/glossary/145>

นฤพนธ์ ดั้ววิเศษ. (2558ค). คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา พหุนิยม (Pluralism). สืบค้นเมื่อ 16 เมษายน 2569,

จาก

https://anthropologyconcepts.sac.or.th/glossary/index?GlossarySearch%5Bkeyword_id%5D=149

ประเวศ อินทองปาน. (2559). [การดำรงวัฒนธรรมไทยที่มีรากฐานจากพระพุทธศาสนา]. สารนิพนธ์

พุทธศาสตรบัณฑิต พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พิพิธภัณฑศรุธ. (2565). พิพิธภัณฑศรุธ. ธนาคารทหารไทยธนชาติ.

พิพิธภัณฑศรุธ. (2568). โครงการพิพิธภัณฑศรุธ ร่วมปลูกฝัง สืบสาน ความซื่อสัตย์ กตัญญู และความดีสู่เยาวชน ประจำปีการศึกษา 2568. พิพิธภัณฑศรุธ. ธนาคารทหารไทยธนชาติ.

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2503). พระเป็นเจ้าของพราหมณ์ พระราชานิพนธ์ ใน

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. กรมศิลปากร. กรุงเทพฯ. โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม.

พระยาสังฆาภิรมย์อุ่มราชภักดี. (2494). เทวกำเหนิด. อยุธยา.

พระยาอนุমানราชธน. (2493). พระราชลัญจกรและตราประจำตัวประจำตำแหน่ง. สืบค้นเมื่อ 11

เมษายน 2569, จาก <https://th.wikisource.org/wiki/เรื่องพระราชลัญจกรและตราประจำตัวประจำตำแหน่ง>

พระราชบัญญัติเครื่องหมายครุฑพ่าห์ พ.ศ. 2534. (2534). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 108 ตอนที่ 199 หน้า 2. 15 พฤศจิกายน 2534.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ยมโดย เพ็งพงศา. (2521). *ครุฑและนาครในวรรณคดีสันสกฤตและบาลี*. [วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร-

มหาบัณฑิต แผนกวิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์] จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2563). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*.

สืบค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2569, จาก https://84000.org/tipitaka/dic/v_i.php?i=2094

สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). *พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554* (ออนไลน์).

สืบค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2569, จาก <https://dictionary.orst.go.th/>

Briggs, R., & Meyer, J. (n.d.). *Structuralism*. Department of Anthropology, University of

Alabama. Retrieved May 10, 2026 from

<https://anthropology.ua.edu/theory/structuralism/>

การศึกษาบทบาทของภาวะผู้นำที่พึงประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานใน
ธุรกิจโรงแรม: กรณีศึกษาโรงแรมแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต

A STUDY OF THE ROLE OF DESIRABLE LEADERSHIP TO ENHANCE EMPLOYEE
PERFORMANCE EFFICIENCY IN THE HOTEL SERVICE BUSINESS: A CASE STUDY
OF A HOTEL IN PHUKET PROVINCE

พัชรินทร์ ชูชัย Patcharin Chuchai*

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของผู้บริหารในธุรกิจบริการ
โรงแรม 2) ศึกษาประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน และ 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำที่
พึงประสงค์กับประสิทธิภาพการทำงานโมเดลกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงบูรณาการเพื่อบริการที่เป็นเลิศ
โดยใช้กรณีศึกษาโรงแรมระดับ 5 ดาวแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต การดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ
(Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็น
พนักงานจำนวน 200 คน ซึ่งกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของ Yamane สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล
ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน
(Pearson's Correlation Coefficient) ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมาก
โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 เมื่อพิจารณาารายด้านพบว่าภาวะผู้นำแบบบริการ (Servant Leadership)
มีค่าเฉลี่ยสูงสุดเท่ากับ 4.25 รองลงมาคือ ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership)
มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.12 และภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional Leadership) มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.85
ตามลำดับ สำหรับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในภาพรวมอยู่ในระดับมากเช่นกัน โดยมีค่าเฉลี่ย
เท่ากับ 4.17 โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือด้านคุณภาพของงาน ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.30 ผลการทดสอบ
สมมติฐานพบว่า ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ทุกด้าน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการทำงานของ
พนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับจุดศูนย์ห่า โดยภาวะผู้นำแบบบริการมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพ
การทำงานสูงสุด โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .715 ข้อเสนอแนะจากการวิจัยคือ องค์กรควร
ให้ความสำคัญกับการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงสนับสนุนและการสร้างแรงบันดาลใจ โดยเฉพาะการนำแบบบริการ

*นักวิชาการอิสระ

Corresponding author, e-mail: ampacharin@gmail.com Tel. 0921424306

วันที่รับบทความ: 2 เมษายน 2569 **วันที่แก้ไขบทความเสร็จ:** 20 พฤษภาคม 2569 **วันที่ตอบรับบทความ:** 30 พฤษภาคม
2569

ที่เน้นความเข้าใจและการสนับสนุนทีมงาน เพื่อยกระดับความผูกพันและประสิทธิภาพการให้บริการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวที่มีการแข่งขันสูงของจังหวัดภูเก็ต

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์, ประสิทธิภาพการทำงาน, ธุรกิจบริการโรงแรม, ภาวะผู้นำแบบบริการ, จังหวัดภูเก็ต

Abstract

The objectives of this research were 1) to study the level of desirable leadership among executives in the hotel service business, 2) to study the level of employee performance efficiency, and 3) to study the relationship between desirable leadership and performance efficiency, as well as to propose guidelines for developing appropriate leadership to enhance employee performance. This study used a 5 star hotel in Phuket Province as a case study. The research was conducted using a quantitative research approach, utilizing questionnaire to collect data from a sample of 200 employees, which was determined by Yamane's formula. Statistical methods used for data analysis included percentage, mean, standard deviation, and Pearson's Correlation Coefficient.

The research results revealed that the overall desirable leadership was at a high level, with a mean of 4.07. When considering individual aspects, Servant Leadership had the highest mean of 4.25, followed by Transformational Leadership with a mean of 4.12, and Transactional Leadership with a mean of 3.85, respectively. Employee performance efficiency was also found to be at a high level overall, with a mean of 4.17. The dimension with the highest mean was the quality of work, which had a mean of 4.30. Hypothesis testing showed that all dimensions of desirable leadership had a statistically significant positive correlation with employee performance efficiency at the point zero five level. Specifically, Servant Leadership had the strongest correlation with performance efficiency, with a correlation coefficient of 0.715. The research suggests that organizations should prioritize the development of supportive and inspirational leadership, particularly servant leadership that emphasizes empathy and team support, to enhance organizational commitment and service excellence within Phuket's highly competitive tourism industry.

Keywords: Desirable Leadership, Performance Efficiency, Hotel Service Business, Servant Leadership, Phuket Province

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและโรงแรมในจังหวัดภูเก็ตถือเป็นฟันเฟืองสำคัญของเศรษฐกิจไทย เนื่องจากเป็นจุดหมายปลายทางระดับโลกที่มีการแข่งขันสูงอย่างต่อเนื่อง (ธนวรรณ จำปา, 2563) การที่ธุรกิจโรงแรมจะสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันได้นั้น ไม่เพียงแต่ต้องพึงพาทำเลที่ตั้งหรือสิ่งอำนวยความสะดวกที่หรูหรา แต่ "ทรัพยากรมนุษย์" โดยเฉพาะพนักงานส่วนหน้าและส่วนสนับสนุน คือหัวใจสำคัญในการส่งมอบบริการที่น่าประทับใจ ซึ่งประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรเป็นตัวแปรสำคัญที่กำหนดความพึงพอใจและการกลับมาใช้บริการซ้ำของลูกค้า (จิรวัดน์ ทิพย์รส, 2566) นอกจากนี้ การปรับตัวของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้เข้ากับยุคสมัยยังมีส่วนช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่จังหวัดภูเก็ตได้เป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม การเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานท่ามกลางสภาวะการทำงานที่มีความกดดันสูงในเขตท่องเที่ยวอย่างภูเก็ต จำเป็นต้องอาศัย “ภาวะผู้นำ” ที่เหมาะสม ซึ่งผู้นำมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมายผ่านการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร (นฤมล เพ็ญสิริวรรณ, 2561) ผู้นำไม่ได้เป็นเพียงผู้สั่งการ แต่ต้องเป็นผู้สร้างแรงบันดาลใจ สนับสนุน และนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมายร่วมกัน ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ เช่น ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงและภาวะผู้นำแบบบริการ จึงมีบทบาทอย่างยิ่งในการกระตุ้นทัศนคติเชิงบวก ลดความขัดแย้ง และเพิ่มความผูกพันต่อองค์กร (ปิยฉัตร ป้อมสุข, 2565) สอดคล้องกับงานวิจัยที่ระบุว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารส่งผลโดยตรงต่อความสุขในการทำงานและความมุ่งมั่นในการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงาน (Ariya Phuvakeereevivat et al., 2025) นอกจากนี้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์กับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน ย่อมเป็นปัจจัยขับเคลื่อนสำคัญที่จะช่วยให้ผู้บริหารสามารถส่งเสริมและสนับสนุนสมรรถนะของพนักงานได้อย่างตรงจุด ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาบทบาทของภาวะผู้นำดังกล่าวรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์กับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในบริบทของโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต เพื่อหาแนวทางในการพัฒนาทรัพยากรบุคคลและเสนอแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำที่เหมาะสมเพื่อยกระดับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานให้สอดคล้องกับความต้องการของธุรกิจในยุคปัจจุบัน

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาระดับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของผู้บริหารในธุรกิจบริการโรงแรม
2. ศึกษาประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน
3. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์กับประสิทธิภาพการทำงานโมเดลกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงบูรณาการเพื่อบริการที่เป็นเลิศ โดยใช้กรณีศึกษาโรงแรมระดับ 5 ดาวแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต

แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ (Desirable Leadership Concepts) ในยุคปัจจุบัน ภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานในธุรกิจโรงแรมไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการสั่งการ แต่เน้นไปที่รูปแบบที่สร้างแรงจูงใจและความเป็นอยู่ที่ดีของพนักงาน ดังนี้

1. ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) เป็นรูปแบบที่ผู้นำมุ่งเน้นการสร้างแรงบันดาลใจ การกระตุ้นทางปัญญา และการคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล เพื่อให้พนักงานเกิดความทุ่มเทเกินกว่าเป้าหมายที่กำหนด (Sun Cai Xia, 2022) ซึ่งสอดคล้องกับบริบทการบริหารจัดการโรงแรมที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว (วันชัย ปานจันทร์ และคณะ, 2563)

2. ภาวะผู้นำแบบบริการ (Servant Leadership) ผู้นำที่ให้ความสำคัญกับการ “รับใช้” และสนับสนุนความต้องการของทีมงานเป็นอันดับแรก ช่วยให้พนักงานเติบโตและรู้สึกมีคุณค่า ส่งผลให้เกิดความผูกพันต่อองค์กรในระดับสูง (ปิยฉัตร ป้อมสุข, 2565)

3. ภาวะผู้นำระดับสูงที่ส่งผลต่อความสุข (Executive Leadership & Happiness) การแสดงออกถึงภาวะผู้นำของผู้บริหารระดับสูงมีอิทธิพลโดยตรงต่อความสุขในการทำงานของบุคลากรซึ่งความสุขนี้เป็นรากฐานสำคัญของการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน (Ariya Phuvakeereevivat et al., 2025)

แนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการทำงาน (Employee Performance Efficiency) พฤติกรรมที่เป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร (Organizational Citizenship Behavior - OCB) การที่พนักงานปฏิบัติหน้าที่เกินกว่าบทบาทที่ได้รับมอบหมาย เช่น การช่วยเหลือเพื่อนร่วมงาน หรือการรักษาภาพลักษณ์ของโรงแรม ซึ่งพฤติกรรมนี้เป็นตัวบ่งชี้ประสิทธิภาพการทำงานที่สำคัญในโรงแรมจังหวัดภูเก็ต (จิรวัฒน์ ทิพย์รส, 2566) สมรรถนะการบริหารทรัพยากรมนุษย์ (HR Competencies) ประสิทธิภาพการทำงานจะเกิดขึ้นได้เมื่อผู้บริหารมีสมรรถนะในการจัดการความหลากหลาย การทำงานเป็นทีม และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในธุรกิจโรงแรม (กิตติกาญจน์ โกมลวิทย์, 2565)

แนวคิดเกี่ยวกับความผูกพันและความพึงพอใจ (Engagement and Satisfaction) ปัจจัยเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตัวแปรกลางที่เชื่อมโยงภาวะผู้นำเข้ากับประสิทธิภาพการทำงาน ความผูกพันของพนักงาน (Employee Engagement) ภาวะผู้นำองค์กรที่เหมาะสมจะช่วยสร้างความรู้สึผูกพัน ทำให้พนักงานอยากอยู่ร่วมงานและทุ่มเทเพื่อความสำเร็จของโรงแรม (ปิยฉัตร ป้อมสุข, 2565) การปรับตัวในยุคปกติใหม่ (New Normal Adaptation) การบริหารคนในโรงแรมพื้นที่ภูเก็ตต้องเน้นความคล่องตัว (Agility) และการดูแลสุขภาพของพนักงานเพื่อให้การทำงานยังคงประสิทธิภาพแม้ในสภาวะวิกฤต (ธนวรรณ จำปา, 2564)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของภาวะผู้นำที่พึงประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในธุรกิจบริการโรงแรม: กรณีศึกษาโรงแรมแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต” ผู้วิจัยกำหนดระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ พนักงานที่ปฏิบัติงานในโรงแรมระดับ 5 ดาวแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต จำนวนทั้งสิ้น 385 คน ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน่ (Yamane, 1973) ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 และความคลาดเคลื่อนที่ยอมรับได้ จุดศูนย์หา ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 200 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็น (Non-probability Sampling) ด้วยเทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) ตามความสมัครใจของพนักงานในการตอบแบบสอบถาม ทั้งนี้ เพื่อลดความคลาดเคลื่อนในการเป็นตัวแทนที่ดีของประชากร ผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามโดยกระจายสัดส่วนให้ครอบคลุมพนักงานในทุกแผนกหลักของโรงแรม ได้แก่ แผนกต้อนรับส่วนหน้า (Front Office) แผนกอาหารและเครื่องดื่ม (F&B) และแผนกแม่บ้าน (Housekeeping) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สามารถสะท้อนมุมมองต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ภายใต้บริบทความกดดันในการทำงานที่แตกต่างกันของแต่ละแผนกได้อย่างครบถ้วน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือแบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน มีลักษณะเป็นข้อคำถามแบบเลือกตอบ (Check-list)

ส่วนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับระดับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) และภาวะผู้นำแบบบริการ (Servant Leadership)

ส่วนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน โดยครอบคลุมด้านคุณภาพของงาน ปริมาณงาน และความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน ลักษณะคำถามในส่วนที่ 2 และ 3 เป็นแบบมาตรวัดประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ตั้งแต่ระดับมากที่สุด (5) ถึงระดับน้อยที่สุด (1)

ส่วนที่ 4 แบบสอบถามปลายเปิด (Open-ended questions) เพื่อรวบรวมข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงาน

3. การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ซึ่งได้ค่าตั้งแต่ 0.67 ถึง 1.00 ในทุกข้อคำถาม จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับพนักงานที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น

(Reliability) โดยใช้สัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ซึ่งได้ค่ารวมเท่ากับ 0.89 แสดงว่าเครื่องมือมีความน่าเชื่อถือสูง

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยประสานงานกับฝ่ายทรัพยากรบุคคลของโรงแรมเพื่อแจกแบบสอบถามออนไลน์และแบบกระดาษในช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ 2569 เมื่อได้ข้อมูลครบถ้วนแล้วจึงนำมาประมวลผลด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับอธิบายข้อมูลทั่วไปและระดับความคิดเห็น ส่วนการทดสอบสมมติฐานใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) โดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์กับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

สรุปผลการวิจัย

ข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง จากการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง มีอายุระหว่าง 25 - 35 ปี (Gen Y) จบการศึกษาระดับปริญญาตรี และมีประสบการณ์การทำงานในธุรกิจโรงแรม 3 - 5 ปี ซึ่งเป็นกลุ่มแรงงานหลักในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของจังหวัดภูเก็ต

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์

ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1. ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational)	4.12	0.52	มาก	2
2. ภาวะผู้นำแบบบริการ (Servant Leadership)	4.25	0.48	มาก	1
3. ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (Transactional)	3.85	0.61	มาก	3
รวม	4.07	0.54	มาก	

จากตารางที่ 1 ระดับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ พนักงานมีความคิดเห็นต่อภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของผู้บริหารในภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ภาวะผู้นำแบบบริการ (Servant Leadership) ผู้นำที่เน้นการสนับสนุนและรับฟังปัญหาของทีมงาน รองลงมาคือ ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ในมิติด้านการสร้างแรงบันดาลใจ

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน

ประสิทธิภาพการทำงาน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ	อันดับ
1. ด้านคุณภาพของงาน (Quality)	4.3	0.45	มากที่สุด	1
2. ด้านปริมาณงาน (Quantity)	4.05	0.55	มาก	3
3. ด้านความรวดเร็ว/เวลา (Timeliness)	4.15	0.5	มาก	2
รวม	4.17	0.5	มาก	

จากตารางที่ 2 ระดับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน ประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก โดยมีมิติด้าน คุณภาพของงาน มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สะท้อนถึงความมุ่งมั่นในการส่งมอบบริการที่เป็นเลิศตามมาตรฐานโรงแรมระดับ 5 ดาว รองลงมาคือด้านความรวดเร็วและปริมาณงานตามลำดับ

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันระหว่างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์รายด้านและประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน

ตัวแปร	X1	X2	X3	Y
1. ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (X1)	1			
2. ภาวะผู้นำแบบบริการ (X2)	.582**	1		
3. ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (X3)	.415**	.386**	1	
4. ประสิทธิภาพการทำงาน (Y)	.642**	.715**	.458**	1
$\bar{x}$	4.12	4.25	3.85	4.17
S.D.	0.52	0.48	0.61	0.5

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 ผลการทดสอบสมมติฐาน ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์กับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน พบว่า ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ทั้ง 3 ด้าน มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ภาวะผู้นำแบบบริการ (X_2) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานมากที่สุด ($r = .715$) แสดงให้เห็นว่าการที่ผู้นำเน้นการสนับสนุนและรับฟังความต้องการของทีมงาน มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนประสิทธิภาพงานในธุรกิจโรงแรม

2. ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (X_1) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในระดับรองลงมา ($r = .642$) สะท้อนว่าการสร้างแรงบันดาลใจและการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ส่งผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน

5. ภาวะผู้นำแบบแลกเปลี่ยน (X_3) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในระดับต่ำที่สุด ($r = .458$) เมื่อเทียบกับด้านอื่น ๆ แต่ยังคงมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ทุกมิติเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในโรงแรมกรณีศึกษาจังหวัดภูเก็ต โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาวะผู้นำแบบบริการและการเปลี่ยนแปลง ซึ่งหากผู้บริหารมีการแสดงบทบาทเหล่านี้มากขึ้น จะส่งผลให้ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของภาวะผู้นำที่พึงประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในธุรกิจบริการโรงแรม: กรณีศึกษาโรงแรมแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต” ผู้วิจัยมีประเด็นสำคัญที่จะนำมาอภิปรายผลดังนี้

ระดับภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ของผู้บริหาร ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ภาวะผู้นำแบบบริการ (Servant Leadership) รองลงมาคือ ภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ทั้งนี้อาจเป็นเพราะบริบทของกรณีศึกษาโรงแรมระดับ 5 ดาวแห่งนี้เป็นอุตสาหกรรมบริการที่เน้นความพึงพอใจของลูกค้าเป็นหลัก ผู้นำจึงต้องปรับบทบาทจากการเป็นผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุนและรับใช้ทีมงาน (Servant) เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจให้กับพนักงาน สอดคล้องกับแนวคิดของ ปิยฉัตร ป้อมสุข (2565) ที่ระบุว่าภาวะผู้นำแบบบริการมีความเชื่อมโยงกับการสร้างสภาพแวดล้อมที่พนักงานรู้สึกมีคุณค่าและได้รับการสนับสนุน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความผูกพันต่อองค์กรในธุรกิจโรงแรม นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ Ariya Phuvakeereevivat et al. (2025) ที่ศึกษาพบว่าภาวะผู้นำระดับสูงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดต่อบรรยากาศการทำงานและความสุขของบุคลากรในองค์กร

ระดับประสิทธิภาพการทำงานของพนักงาน ประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะมิติด้านคุณภาพของงานที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด สะท้อนให้เห็นว่าพนักงานในโรงแรมกรณีศึกษามีความตระหนักในบทบาทหน้าที่และการส่งมอบบริการที่เป็นเลิศ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรวัฒน์ ทิพย์รส (2566) ที่ศึกษาพนักงานโรงแรมในจังหวัดภูเก็ตและพบว่า พนักงานกลุ่มเจนเนอเรชันวายมีพฤติกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์กร (OCB) สูง โดยมุ่งเน้นการปฏิบัติหน้าที่เกินกว่าที่ได้รับมอบหมายเพื่อความสำเร็จของส่วนรวม ซึ่งความมุ่งมั่นในคุณภาพงานนี้ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญ

ในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันในพื้นที่ท่องเที่ยวที่มีการแข่งขันสูงอย่างจังหวัดภูเก็ต และสามารถอธิบายแนวโน้มพฤติกรรมของกลุ่มตัวอย่างในโรงแรมระดับ 5 ดาวแห่งนี้ได้เป็นอย่างดี

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์กับประสิทธิภาพการทำงาน ผลการทดสอบสมมติฐานพบว่า ภาวะผู้นำที่พึงประสงค์มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิภาพการทำงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเฉพาะภาวะผู้นำแบบบริการที่มีความสัมพันธ์สูงสุด มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .715 ประเด็นนี้อธิบายได้ว่า ในสถานะที่ธุรกิจโรงแรมต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็ว (Disruption) และแรงกดดันจากการบริการ ผู้นำที่แสดงออกถึงความเข้าใจ (Empathy) และการดูแลสุขภาวะของพนักงาน มักพบความสัมพันธ์ควบคู่ไปกับระดับความเหนื่อยล้าที่ลดลงและแรงจูงใจในการทำงานที่เพิ่มขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Sun Cai Xia (2022) ที่พบว่าภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงมีความเกี่ยวข้องกับความผูกพันของพนักงานในอุตสาหกรรมบริการ และสอดคล้องกับ นฤมล เพ็ญสิริวรรณ (2561) ที่กล่าวว่าผู้นำคือปัจจัยหลักที่มีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุดผ่านการพัฒนาทักษะและความสามารถของพนักงาน นอกจากนี้ สมรรถนะด้านการจัดการความหลากหลายและการทำงานเป็นทีมของผู้บริหาร (กิตติกาญจน์ โกมลวิทย์, 2565) ยังเป็นปัจจัยแวดล้อมที่สอดคล้องกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและประสิทธิภาพการทำงาน

โดยสรุป ผลการวิจัยนี้ยืนยันว่าการให้ความสำคัญกับภาวะผู้นำที่เน้นการบริการและการสร้างแรงบันดาลใจเป็นแนวทางที่เหมาะสมและมีแนวโน้มความสัมพันธ์เชิงบวกต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานท่ามกลางความท้าทายในยุคปกติใหม่ (New Normal) โดยเป็นข้อค้นพบที่อธิบายแนวโน้มเฉพาะในบริบทของกรณีศึกษาโรงแรมระดับ 5 ดาวแห่งนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยและแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องทุกประการ

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาบทบาทของภาวะผู้นำที่พึงประสงค์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในธุรกิจบริการโรงแรม: กรณีศึกษาโรงแรมแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต” ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาความสัมพันธ์และแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำมาสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ ซึ่งไม่เคยปรากฏอย่างชัดเจนในบริบทของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ที่มีการแข่งขันสูง โดยสามารถสรุปออกมาเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “โมเดลกระบวนการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงบูรณาการเพื่อบริการที่เป็นเลิศ” (Integrated Leadership Development Process for Service Excellence) ซึ่งเป็นกระบวนการขับเคลื่อนประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานที่ประกอบด้วย 3 ขั้นตอนต่อเนื่อง ดังนี้

1. ขั้นการสร้างรากฐานความไว้วางใจด้วยการเป็นผู้สนับสนุน (Servant-First Foundation) องค์ความรู้ใหม่ชี้ให้เห็นว่า กระบวนการพัฒนาประสิทธิภาพต้องเริ่มต้นจากการที่ผู้นำปรับเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้สั่งการ” (Command and Control) มาเป็น “ผู้สนับสนุนและรับฟัง” โดยใช้การบริหารเชิงความรู้สึก

(Emotional Management) เข้ามาแทนที่การบริหารเชิงเทคนิคเพียงอย่างเดียว การตอบสนองความต้องการ และทำให้พนักงานเห็นคุณค่าในตนเอง (โดยเฉพาะพนักงานกลุ่มเจนเอเรชันวาย) จะเป็นกลไกสำคัญด้านแรก ที่ช่วยลดความกดดันจากงานบริการและสร้างความไว้วางใจต่อองค์กร

2. ขั้นการกระตุ้นศักยภาพและความยืดหยุ่นภายใต้สภาวะกดดัน (Transformational Activation) เมื่อมีการสร้างรากฐานความไว้วางใจแล้ว กระบวนการขั้นต่อไปคือการนำภาวะผู้นำแบบเปลี่ยนแปลงเข้ามาใช้ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นทางปัญญา (Phuket Service Model) องค์ความรู้ที่พบคือ ท่ามกลางสภาวะที่มีการแข่งขันสูงและความผันผวนของจำนวนนักท่องเที่ยว การใช้แรงบันดาลใจจากผู้นำจะช่วยสร้างความยืดหยุ่น (Agility) ให้กับพนักงาน ทำให้พนักงานสามารถปรับตัวและรักษามาตรฐานการบริการที่เป็นเลิศเอาไว้ได้แม้ในสถานการณ์ที่กดดัน

3. ขั้นการบูรณาการสู่ประสิทธิภาพการทำงานที่ขับเคลื่อนด้วยความเข้าใจ (Empathy-Driven Performance Execution) ขั้นตอนสุดท้ายคือผลลัพธ์จากกระบวนการบูรณาการภาวะผู้นำแบบผสมผสาน (Integrated Leadership Synergy) ซึ่งนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติงานรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า “การขับเคลื่อนคุณภาพบริการผ่านความเข้าใจ” องค์ความรู้ใหม่ยืนยันว่า คุณภาพของงาน (Quality of Work) ที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในธุรกิจโรงแรม ไม่ได้เกิดจากการควบคุมที่เข้มงวด แต่เกิดจากการที่องค์กรประยุกต์ใช้ภาวะผู้นำแบบสนับสนุนควบคู่กับการสร้างวิสัยทัศน์ที่ท้าทาย ส่งผลให้พนักงานเกิดความผูกพันและพร้อมส่งมอบบริการที่เกินกว่าความคาดหวังด้วยความเต็มใจ

อย่างไรก็ตาม ข้อค้นพบและกระบวนการดังกล่าวเป็นการอธิบายแนวโน้มความสัมพันธ์ (Correlation) เชิงประจักษ์ภายใต้ข้อจำกัดของการวิจัยเชิงปริมาณที่ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) จากพนักงานในกรณีศึกษาโรงแรมระดับ 5 ดาวเพียงแห่งเดียว จึงเป็นองค์ความรู้ที่เหมาะสมกับการนำไปประยุกต์ใช้หรืออธิบายบริบทในพื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน มากกว่าการสรุปอ้างอิงเชิงเหตุและผล (Causation) ในระดับอุตสาหกรรมโรงแรมทั้งหมด

ข้อจำกัดของการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีข้อจำกัดบางประการที่ผู้อ่านหรือผู้ที่สนใจนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ ควรตระหนักถึงขอบเขตเพื่อความรัดกุมในการอ้างอิงผลลัพธ์ ดังนี้

1. ข้อจำกัดด้านบริบทและขอบเขตของประชากร เนื่องจากงานวิจัยครั้งนี้ศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาโรงแรมระดับ 5 ดาวเพียงแห่งหนึ่งในจังหวัดภูเก็ต ซึ่งมีโครงสร้างองค์กร วัฒนธรรม และมาตรฐานการบริการที่เป็นลักษณะเฉพาะของโรงแรมระดับพรีเมียม ผลการวิจัยและแนวโน้มที่ค้นพบจึงอาจไม่สามารถนำไปสรุปเหมารวม (Generalization) กับธุรกิจโรงแรมทั้งหมดในจังหวัดภูเก็ต หรือธุรกิจโรงแรมในระดับอื่น ๆ ที่มีบริบทการบริหารจัดการที่แตกต่างกันได้

2. ข้อจำกัดด้านระเบียบวิธีวิจัยและการสุ่มตัวอย่าง งานวิจัยนี้ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบไม่ใช้ความน่าจะเป็นด้วยเทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก (Convenience Sampling) ตามความสมัครใจของพนักงาน แม้ผู้วิจัยจะพยายามกระจายแบบสอบถามให้ครอบคลุมแผนกหลัก เช่น แผนกต้อนรับส่วนหน้า แผนกอาหารและเครื่องดื่ม และแผนกแม่บ้าน เพื่อลดความคลาดเคลื่อนแล้วก็ตาม แต่การเลือกกลุ่มตัวอย่างในลักษณะนี้อาจมีข้อจำกัดในการเป็นตัวแทนของประชากรพนักงานโรงแรมในภาพรวม และอาจไม่สามารถสะท้อนความต้องการที่แท้จริงของพนักงานในแผนกย่อยอื่น ๆ ได้อย่างรอบด้าน

3. ข้อจำกัดด้านการตีความผลลัพธ์ทางสถิติ เนื่องจากการทดสอบสมมติฐานใช้การวิเคราะห์สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Correlation Coefficient) ซึ่งเป็นสถิติที่มุ่งอธิบายเพียงระดับและทิศทางของ "ความสัมพันธ์" (Correlation) ระหว่างภาวะผู้นำที่พึงประสงค์กับประสิทธิภาพการทำงานเท่านั้น ดังนั้น ข้อค้นพบในวิจัยฉบับนี้จึงเป็นการบ่งชี้แนวโน้มความเชื่อมโยงควบคู่กันของตัวแปรในกลุ่มตัวอย่าง ไม่สามารถนำไปสรุปอ้างอิงในลักษณะที่เป็นความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล (Causal Relationship) ว่าภาวะผู้นำรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งส่งผลกระทบต่อโดยตรงหรือขับเคลื่อนให้เกิดประสิทธิภาพการทำงานในลักษณะที่เป็นเหตุเป็นผลต่อกันอย่างแท้จริงได้

ข้อเสนอแนะการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูลในบทบาทของผู้วิจัย ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะเชิงกลยุทธ์และแนวทางการต่อยอดงานวิจัย เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่ออุตสาหกรรมบริการและแวดวงวิชาการบริหารธุรกิจ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การยกระดับขีดความสามารถทางการแข่งขันด้วย “ผู้นำเชิงสร้างสรรค์” ในบริบทของจังหวัดภูเก็ตที่เป็นเมืองท่องเที่ยวระดับโลก ผู้บริหารโรงแรมไม่ควรหยุดเพียงแค่การบริหารตามระเบียบปฏิบัติ (Routine Management) แต่ต้องยกระดับสู่การเป็น “ผู้นำเชิงกลยุทธ์” ที่มีความคล่องตัวสูง โดยนำภาวะผู้นำที่พึงประสงค์มาใช้ในการสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดกว้าง เพื่อให้พนักงานกล้าคิดและนำเสนอแนวทางการบริการที่แตกต่าง ซึ่งจะช่วยสร้างอัตลักษณ์ที่โดดเด่นให้กับโรงแรมท่ามกลางการแข่งขันที่รุนแรง

1.2 การสร้างสมดุลระหว่าง “ประสิทธิภาพงาน” และ “ความสุขของบุคลากร” จากผลการวิจัยที่พบความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำและประสิทธิภาพการทำงาน องค์กรควรออกแบบระบบการทำงานที่เน้นความเป็นมนุษย์ (Human-Centric Approach) โดยใช้ภาวะผู้นำแบบบริการในการรับฟังและดูแลสุขภาวะของพนักงานอย่างจริงจัง ไม่ใช่เพียงแค่การเพิ่มปริมาณงาน แต่เป็นการเพิ่มคุณภาพชีวิตในที่ทำงาน ซึ่งจะส่งผลให้พนักงานเกิดความผูกพันและส่งมอบบริการด้วยความเต็มใจ (Service Mind) อย่างแท้จริง

1.3 การประยุกต์ใช้จิตวิทยาการบริหารเพื่อความยั่งยืน ผู้บริหารโรงแรมควรได้รับการพัฒนาทักษะ Soft Skills อย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการสื่อสารเชิงบวกและการสร้างแรงบันดาลใจ เพื่อลดความตึง

เครือข่ายผสมในกลุ่มพนักงานระดับปฏิบัติการ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สำคัญที่สุดในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวของพื้นที่

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งถัดไป

2.1 การศึกษาบทบาทของภาวะผู้นำดิจิทัล (Digital Leadership) ในยุคที่ธุรกิจโรงแรมเริ่มนำเทคโนโลยี AI และระบบอัตโนมัติมาใช้เพิ่มประสิทธิภาพงาน การศึกษาในอนาคตควรสำรวจว่าภาวะผู้นำแบบใดที่จะสามารถบูรณาการความเป็นมนุษย์เข้ากับเทคโนโลยีได้อย่างลงตัว โดยที่พนักงานยังคงมีประสิทธิภาพและไม่รู้สึกถูกคุกคามจากเทคโนโลยี

2.2 การวิเคราะห์ความหลากหลายข้ามวัฒนธรรม (Cross-Cultural Leadership) เนื่องจากภูเก็ตเป็นศูนย์รวมของแรงงานหลากหลายสัญชาติและนักท่องเที่ยวทั่วโลก การวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาถึงบทบาทของภาวะผู้นำในการจัดการความหลากหลาย (Diversity Management) ว่าส่งผลต่อประสิทธิภาพการทำงานเป็นทีมในโรงแรมระดับสากลอย่างไร

2.3 การศึกษาเชิงเปรียบเทียบระหว่างโมเดลการบริหารธุรกิจ ควรมีการศึกษายิจัยเปรียบเทียบระหว่างโรงแรมในกลุ่มเครือข่ายนานาชาติ (Global Chain) กับโรงแรมแบรนด์ท้องถิ่น (Local Brand) ในภูเก็ต เพื่อหาจุดแข็งและข้อจำกัดของภาวะผู้นำในแต่ละโมเดลธุรกิจ ซึ่งจะช่วยให้เกิดการพัฒนาแนวทางการบริหารที่เหมาะสมกับบริบทเฉพาะของแต่ละองค์กร

2.4 ความสัมพันธ์เชิงสาเหตุระหว่างภาวะผู้นำกับการสร้างแบรนด์ผ่านพนักงาน ควรศึกษาลึกลงไปว่าภาวะผู้นำที่พึงประสงค์ส่งผลต่อการที่พนักงานผันตัวมาเป็น “แบรนด์แอมบาสเดอร์” ของโรงแรมได้อย่างไร ซึ่งจะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการสื่อสารภาพลักษณ์องค์กรสู่สายตานักท่องเที่ยวได้ดีขึ้น

รายการอ้างอิง

- กิตติกาญจน์ โกลลวิทย์. (2565). *สมรรถนะของผู้บริหารฝ่ายทรัพยากรมนุษย์ในธุรกิจโรงแรม: การวิเคราะห์โดยใช้เทคนิคเดลฟาย* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จิรวรรณ ทิพย์รส. (2566). “พฤติกรรมกรรมการเป็นสมาชิกที่ดีขององค์การที่ส่งผลต่อโอกาสความก้าวหน้าในสายงานอาชีพพนักงานเจนเนอเรชันวาย ในโรงแรมจังหวัดภูเก็ต.” *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 17(1), 89-101.
- ธนวรรณ จำปา. (2563). *การปรับตัวของการบริหารงานทรัพยากรมนุษย์ในยุคปกติใหม่ กรณีศึกษา ธุรกิจโรงแรมในจังหวัดภูเก็ต* [การค้นคว้าอิสระปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นฤมล เพ็ญสิริวรรณ. (2561). “ภาวะผู้นำกับการพัฒนาองค์กรให้มีประสิทธิภาพสูงสุด.” *วารสาร มจร. มนุษยศาสตร์ปริทรรศน์*, 4(2), 117-128.
- ปิยฉัตร ป้อมสุข. (2565). *การสร้างความผูกพันของพนักงานในธุรกิจโรงแรมจากภาวะผู้นำองค์กร* [วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ]. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

วันชัย ปานจันทร์, ทวีศักดิ์ รูปสิงห์ และอรไท ชั่วเจริญ. (2563). “รูปแบบการพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลง
สำหรับการบริหารจัดการธุรกิจโรงแรมในเขตจังหวัดชายแดนไทย-ลาว.” *วารสารปัญญาวิวัฒน์*,
12(1), 205-220.

Ariya Phuvakeereevivat, Sutthapat Amornruangtrakool, & Khuanwara Potiwara. (2025).
“Executive Leadership Affecting the Employees' Happiness at Work Private
Companies in Bangkok”. *Interdisciplinary Academic and Research Journal*, 5(1), 1-15.
<https://doi.org/10.60027/iarj.2025.277464>

Sun Cai Xia. (2022). *Leadership Styles and Their Impact on Employee Engagement in the UK
Hospitality Industry Organizations* [Independent Study, Master's degree]. Siam
University.

Taro Yamane. (1973). *Statistics: an introductory analysis*. New York: New York: Harper.
& Row.

สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง
ตามบริบททางกฎหมายในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร

THE RIGHTS TO PALLIATIVE CARE
IN SUBSTANTIVE LEGAL CONTEXTS IN THE US AND UK

ปีติเทพ อยู่ยีนยง Pedithep Youyuenyong*

บทคัดย่อ

การดูแลแบบประคับประคองจะก่อให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีที่สุดได้หรือไม่ นั่นก็ต่อเมื่อมีความชัดเจน เข้าใจง่าย และได้รับความไว้วางใจ ทั้งจากผู้ปฏิบัติงานด้านการแพทย์ที่ต้องใช้การดูแลผู้ป่วยเช่นนี้นี้เมื่อ จำเป็นต้องฟื้นฟูหรือดูแลรักษาสุขภาพผู้ป่วยในระยะสุดท้าย พร้อมกับหน่วยงานด้านการดูแลสุขภาพที่ คาดหวังว่าจะแก้ไขปัญหาลงมือช่วยเหลือผู้ป่วยอย่างถูกต้อง ในขณะที่นโยบายว่าด้วยการดูแลแบบประคับประคองและการ ดูแลในช่วงสุดท้ายของชีวิตกับแนวปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง มีเป้าหมายเพื่อให้มั่นใจว่าบริการและการดูแลแบบ ประคับประคองที่มีคุณภาพจะช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยที่มีโรคร้ายแรงและผู้ป่วยที่มีอายุช้ำจำกัด นั้น ข้อถกเถียงที่สำคัญเกี่ยวกับข้อขัดแย้งที่ยืดเยื้อมาเป็นเวลายาวนานเกี่ยวกับประเด็นการดูแลแบบ ประคับประคองและการรักษาในระยะสุดท้าย มุมมองของผู้ป่วยและครอบครัว และการประยุกต์ใช้การดูแล แบบประคับประคองอย่างมีจริยธรรม ซึ่งประเด็นที่กล่าวมานี้ล้วนแล้วแต่อยู่ภายใต้พื้นฐานของความเป็นอิสระ และการตัดสินใจด้วยตนเองของผู้ป่วย อันมีเป้าหมายเพื่อให้ความกระจำหรือเสริมความมั่นใจในคุณภาพชีวิต ของผู้ป่วย บทความนี้มุ่งเน้นศึกษาการปกป้องสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองในบริบทระดับชาติภายใต้ ระบบกฎหมายของสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร ซึ่งเรื่องดังกล่าวกลายเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกมาให้ ความสำคัญในวงการสาธารณสุขยุคปัจจุบันมากขึ้นเรื่อย ๆ บทความนี้ศึกษากรอบนโยบายและกฎหมายที่อยู่ เบื้องหลังการวางแนวทางของสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรในการส่งเสริมสิทธิในการดูแลแบบ ประคับประคองในระดับภูมิภาคและระดับชาติ ขอบเขตเหล่านี้จำเป็นต้องได้รับการวิเคราะห์โดยคำนึงถึงการ จัดหาการดูแลแบบประคับประคองที่เหมาะสม แนวคิดเรื่องการดูแลแบบประคับประคองอาจถูกตั้งคำถามได้ เนื่องจากมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับการดูแลแบบประคับประคองและการรักษาในระยะสุดท้ายของชีวิต อันส่งผลให้

*คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

Corresponding author, e-mail: pedithep.y@cmu.ac.th Tel. 053-942909-10 ต่อ 0

วันที่รับบทความ: 1 เมษายน 2569, วันที่แก้ไขบทความเสร็จ: 11 พฤษภาคม 2569, วันที่ตอบรับบทความ: 12 มิถุนายน 2569

เกิดการวิพากษ์โต้แย้งเกี่ยวกับสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองที่ได้ดำเนินมาอย่างยาวนาน พร้อมกันนำไปสู่การออกกฎหมายของสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักรที่เกี่ยวข้อง

คำสำคัญ : หลักอิสระในการตัดสินใจของผู้ป่วย, การดูแลแบบประคับประคอง, หนังสือแสดงเจตนาล่วงหน้า, สหรัฐอเมริกา, สหราชอาณาจักร

Abstract

A palliative care works best when it is clear, simple to define and trust – both by the medical practitioners who rely on it when the improvement or maintenance of health in the last stages is necessary, and by the health care bodies that expect to put things right. While palliative and end of life care policy and guidance aim to ensure the palliative services and quality in enhancing the quality of life for life-limiting patients with serious illnesses, critical debates involving long-standing disputes over key aspects of palliative care and curative treatments in last stages, perspectives of patients and families, and ethical application of palliative care, largely within the foundational aspects of patient autonomy and self-determination, aim at clarifying or defending faith of the quality of life of patients. This paper concentrates on protection of the rights to palliative care in national contexts under the U.S. and UK legal systems, areas that are increasingly vital in today's public health. It deals with the broad laws and policies behind U.S. and UK approaches and the promotion of the rights to palliative care in regional and national contexts. These scopes need to be evaluated in the light of appropriate provision of palliative care. The concept of palliative care has been questioned because of debates surrounding palliative care and curative treatments in the last stages of life. As a result, the dispute over the right to palliative care has raged for a long time, resulting in the U.S. and UK laws.

Keywords: Patient Autonomy, Palliative Care, Living Will, United States, United Kingdom

บทนำ

มนุษย์ย่อมดำเนินชีวิตไปได้ตั้งแต่เมื่อคลอดเป็นทารก จนเติบโตผ่านช่วงวัยต่าง ๆ แล้วมนุษย์ทุกคนย่อมหนีไม่พ้นความตาย โดยถ้ามนุษย์คนหนึ่งคนใดตายลง สภาพบุคคลของมนุษย์คนนั้นก็ย่อมสิ้นสุดลงตามหลักนิติศาสตร์กับหลักนิเวศวิทยาศาสตร์ เมื่อมนุษย์เติบโตมาจนเป็นมีสติสัมปชัญญะ ก็ย่อมสามารถมีสิทธิต่าง ๆ ได้ และสามารถตัดสินใจใช้สิทธิของตนได้ด้วยตนเองตราบเท่าที่ตนยังคงมีชีวิตอยู่และตราบเท่าที่ตน

ยังคงมีสติสัมปชัญญะ ความคิด และวิจารณ์ญาณเป็นของตนเอง เมื่อมนุษย์ดำเนินชีวิตมาชั่วระยะเวลาหนึ่ง ก็อาจเผชิญกับโรคร้ายแรงที่ได้เข้ามามากล้นกรายจนท้ายที่สุดมนุษย์อาจกลายมาเป็นผู้ป่วยระยะสุดท้าย (End-of-life Patients) หรือผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงสุดท้ายของชีวิต โรคร้ายแรงที่เผชิญอยู่อาจเป็นโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หาย (Incurable Disease) หรือโรคจากอาการป่วยเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ง่าย (Chronic Disease) (Brennan, Gwyther, & Harding, 2008) แม้ว่าบุคลากรทางการแพทย์ได้พยายามแสวงหาวิธีการที่ดีที่สุดหรือดิ้นรนใช้หนทางที่เหมาะสมที่สุด ในการรักษามนุษย์ที่กำลังเผชิญอาการป่วยไข้อยู่ผ่านการดำเนินเวชปฏิบัติ กระทำหัตถการหรือใช้เทคโนโลยีทางการแพทย์เพื่อรักษามนุษย์ที่เป็นผู้ป่วยให้พ้นจากทุกข์ภัยที่กำลังเผชิญอยู่หรือคาดว่าจะเผชิญในอนาคต ยิ่งไปกว่านั้นครอบครัวของผู้ป่วย ไม่ว่าจะเป็นญาติ พี่น้องก็ดีหรือมิตรสหายของผู้ป่วยก็ตาม อาจปรารถนาให้ผู้ป่วยที่เผชิญอาการป่วยไข้อยู่ นั้น ได้มีชีวิตยาวนานที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่โรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายจากความเจ็บปวดหรือโรคจากอาการป่วยเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ง่ายที่ผู้ป่วยเผชิญอยู่นั้น อาจสร้างความทุกข์ทรมานทั้งด้านร่างกายและจิตใจของผู้ป่วยระหว่างที่เข้ารับการรักษาโรค ทำให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ไม่สุขสบายอย่างเช่นปัจเจกชนทั่วไปหรืออาจต้องจากไปอย่างไม่สงบในวาระสุดท้ายของชีวิต (Ezer et al., 2018)

เหตุนี้เองจึงได้มีความพยายามจากผู้ที่อยู่ในวงการแพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์ในสาขาเวชศาสตร์ครอบครัว (Family Medicine) เพื่อสร้างการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพใจของผู้ป่วยระยะสุดท้ายแบบองค์รวม การป้องกัน รักษา วินิจฉัย และฟื้นฟูสุขภาพร่างกายและจิตใจของผู้ป่วยระยะสุดท้าย ทำให้ผู้ป่วยที่เผชิญโรคที่ไม่สามารถรักษาให้หายความเจ็บปวดหรือโรคจากอาการป่วยเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ง่าย ไม่ได้รับความทุกข์ทรมานหรือได้รับความทุกข์ทรมานให้น้อยที่สุด ทั้งด้านร่างกายและจิตใจของผู้ป่วย ระหว่างที่เข้ารับการรักษาโรค ทำให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่สุขสบาย ดังเช่นที่ผู้ป่วยได้คาดหวังเอาไว้หรืออาจได้จากไปอย่างสงบในวาระสุดท้ายของชีวิตตามความประสงค์อันแท้จริงของผู้ป่วย (Chochinov et al., 2005) อีกด้านหนึ่งสถาบันครอบครัวของผู้ป่วยต้องเข้าอกเข้าใจหรือเห็นอกเห็นใจให้ผู้ป่วยได้มีโอกาสเลือกตามความประสงค์หรือความต้องการอันแท้จริง อันเป็นฐานรากสำคัญของการรักษาโรคด้วยแนวทางดังกล่าว โดยเน้นการสื่อสารระหว่างแพทย์ บุคลากรทางการแพทย์ ผู้ป่วยหรือญาติผู้ป่วยในเชิงบวก รับฟังความประสงค์ของผู้ป่วยอย่างตั้งใจหรือความต้องการของผู้ป่วยอย่างแท้จริง ปราศจากอคติ ไม่ใช้อารมณ์เหนือเหตุผล และยอมรับอิสระในการตัดสินใจของผู้ป่วย (Patients' Autonomy) (Houska & Loučka, 2019) เหตุนี้เองบรรดาผู้ป่วย ครอบครัว แพทย์ผู้รักษาหรือบุคลากรทางการแพทย์ และผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องเข้าอกเข้าใจความต้องการของผู้ป่วยและยอมรับว่าจะปฏิบัติตามความประสงค์ของผู้ป่วย วิธีการรักษาเช่นว่านี้จึงจะสำเร็จลุล่วงไปได้ตามความต้องการหรือความประสงค์ของผู้ป่วย ในทางกลับกันถ้าผู้ป่วยมีความต้องการอีกอย่างหนึ่ง แพทย์ผู้รักษามีความต้องการอีกอย่างหนึ่ง ญาติพี่น้องหรือผู้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้ป่วยมีความต้องการไปอีกอย่างหนึ่ง หากเป็นเช่นนี้ความต้องการหรือความประสงค์อันแท้จริงของผู้ป่วยก็อาจไม่ได้รับการยอมรับ ท้ายที่สุดอาจนำไปสู่ข้อขัดแย้งระหว่างผู้ป่วยและผู้เกี่ยวข้องกับผู้ป่วยเหล่านี้ โดยเกิดการคิดเห็นที่ไม่ตรงกัน ซึ่งอาจนำไปสู่การต้องเผชิญกับความทรมานทุกข์ทรมานของผู้ป่วย การถูกลดทอนศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ระหว่างการรักษา ความรู้สึกไม่มั่นคงทางอารมณ์ และผลกระทบต่องิตใจที่ตามมา ด้วยเหตุนี้จึงมีความพยายาม

ในการวางแผนทางการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care) เอาไว้ เพื่อให้แพทย์ผู้รักษา บุคลากรทางการแพทย์ ญาติพี่น้องหรือผู้เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผู้ป่วยมีความเข้าใจ ตระหนักรู้ ตลอดจนถึงปฏิบัติตามความต้องการหรือความประสงค์อันแท้จริงของผู้ป่วย อันถือเป็นการยอมรับอิสระในการตัดสินใจของผู้ป่วยอย่างแท้จริง (Gwyther et al., 2009)

อย่างไรก็ตาม ผู้ป่วยจะให้แพทย์ บุคลากรทางการแพทย์ ครอบครัวหรือบุคคลรอบข้างยอมทำตามความประสงค์ที่จะได้รับการดูแลแบบประคับประคองได้หรือไม่นั้น อาจต้องมีปัจจัยบางอย่างที่จะทำให้บุคคลเหล่านี้ต้องยอมทำตาม ไม่ว่าจะด้วยความสมัครใจหรือไม่ก็ตาม นั้นหมายความว่าผู้ป่วยต้องกล่าวอ้างปัจจัยเช่นว่านี้ให้ตนได้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งเอาไว้ ในบางประเทศจึงบัญญัติกฎหมายของรัฐเพื่อใช้ควบคุมบุคคลเหล่านี้ให้ทำตามการตัดสินใจของผู้ป่วยที่ประสงค์จะได้รับการดูแลแบบประคับประคองให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่ฝ่าฝืนแทรกแซงอิสระในการตัดสินใจของผู้ป่วยหรือกระทำการขัดกับความประสงค์อันแท้จริงของผู้ป่วย ยิ่งไปกว่านั้นบางประเทศออกกฎหมายมารับรองคุ้มครองสิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง (Rights to Palliative Care) รักษาประโยชน์อันชอบธรรมของผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ เพื่อให้ได้รับการรักษาแบบประคับประคองที่คำนึงถึงคุณภาพชีวิต ลดความทรมานจากการเจ็บปวดและความทุกข์ทางจิตใจ สิทธิเช่นนี้เป็นสิทธิที่องค์การระหว่างประเทศด้านสิทธิมนุษยชนให้การรับรองผ่านกฎหมายระหว่างประเทศ ตัวอย่างเช่น ที่ประชุมสมัชชาสหประชาชาติ (United Nations General Assembly หรือ UNGA) ได้รับรองกติการะหว่างประเทศว่าด้วยสิทธิทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม (International Convention on Economic, Social and Cultural Rights หรือ ICESCR) ได้วางหลักเกณฑ์เอาไว้ในมาตรา 12 (Article 12 of the ICESCR) รัฐภาคีของกติการะหว่างประเทศฉบับนี้ตระหนักถึงสิทธิของทุกคนในการได้รับสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (The States Parties to the present Covenant recognize the right of everyone to the enjoyment of the highest attainable standard of physical and mental health) และรัฐต้องสร้างเงื่อนไขที่จะรับประกันว่าทุกคนจะได้รับการบริการทางการแพทย์และการดูแลทางการแพทย์ในกรณีเจ็บป่วย (The creation of conditions which would assure to all medical service and medical attention in the event of sickness) (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, n.d.) ยิ่งไปกว่านั้นสิทธิเช่นนี้เป็นสิทธิที่บางประเทศได้ออกกฎหมายเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษรเป็นการเฉพาะ มารับรองคุ้มครองเอาไว้เป็นพิเศษ ทั้งยังวางกลไกและกำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้มีสิทธิดังกล่าว สามารถใช้สิทธิอย่างเต็มภาคภูมิ

บทความฉบับนี้ได้ศึกษาถึงสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองในบริบททางกฎหมายในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร โดยมีเนื้อหาประกอบด้วย (ก) ข้อความคิดว่าด้วยสิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง (ข) การศึกษาระหว่างสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองกับสิทธิในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (ค) ความสัมพันธ์ของสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองกับสิทธิประเภทอื่น (ง) สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองในกฎหมายสหราชอาณาจักร (จ) สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองในกฎหมายสหรัฐอเมริกา และ (ฉ) วิเคราะห์ความท้าทายการใช้สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองตามกฎหมายไทย

ข้อความคิดว่าด้วยสิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง

การดูแลแบบประคับประคองถือเป็นประโยชน์ส่วนบุคคลของผู้ป่วย ผู้ป่วยได้รับผลตามความต้องการของตนเองที่จะได้รับการเยียวยารักษาในฐานะที่ตนเป็นผู้ป่วยโรคเรื้อรังรุนแรงหรือผู้ป่วยระยะสุดท้ายแบบองค์รวม ซึ่งผู้ป่วยรับทราบถึงโรคร้ายที่ตนเองเผชิญอยู่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ หรือผู้ป่วยรับรู้ว่าการะสุดท้ายของชีวิตได้ใกล้มาถึงแล้ว และผู้ป่วยก็แสดงความประสงค์อย่างชัดเจนว่าตนเองไม่ต้องการให้ตนเจ็บปวด ไม่อยากทนทุกข์ทรมานจากโรคร้าย ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี และจากไปอย่างสมศักดิ์ศรี เหตุนี้เองเพื่อตอบสนองต่อความประสงค์ของคนไข้เช่นนี้ แพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์ก็ย่อมต้องทำการเยียวยารักษาผู้ป่วย ทำให้คุณภาพชีวิตผู้ป่วยดี ผู้ป่วยเจ็บปวดทรมานทุกข์ทรมานน้อยที่สุด ทำให้ผู้ป่วยจากไปอย่างสงบ สมศักดิ์ศรี รวมทั้งให้ครอบครัวหรือคนรอบข้างมีความเข้าใจในความประสงค์ของผู้ป่วยจนมาร่วมมือร่วมใจ ช่วยดูแลให้กำลังใจผู้ป่วยในระหว่างการรักษาและในช่วงเวลาที่ผู้ป่วยใกล้จะเสียชีวิต เหตุนี้เองกฎหมายหลายประเทศจึงมักให้สิทธิแก่ผู้ป่วยในการแสดงเจตนา กำหนดแนวทางการรักษาระหว่างเผชิญโรคเรื้อรังหรือระหว่างใกล้เผชิญความตายในเรื่องการลดความทุกข์ทรมานด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และวิญญาณ หรือการดูแลที่มีเป้าหมายเพิ่มคุณภาพชีวิตของผู้ป่วย ครอบครัวและคนรอบข้าง เพื่อที่จะเกิดผลบังคับตามกฎหมายที่รับรองคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วย ในเมื่อผู้ป่วยต้องเข้ารับการรักษาหรือผู้ป่วยใกล้ถึงแก่ความตายโดยทำวิธีการเยียวยารักษาที่เหมาะสมตามเจตนารมณ์ของผู้ป่วยที่มีกฎหมายรับรองคุ้มครองสิทธิดังกล่าวเอาไว้อย่างชัดเจน การดูแลแบบประคับประคองจึงมีความสำคัญสำหรับผู้ป่วยเป็นอย่างมากจนถึงขั้นที่หลายประเทศออกกฎหมายรับรองและคุ้มครองมิให้มีการล่วงละเมิดประโยชน์ที่ผู้ป่วยพึงมีพึงได้ในขณะที่เผชิญโรคเรื้อรังหรือทราบว่าตนอยู่ในระยะสุดท้ายของชีวิต รวมทั้งกฎหมายในหลายประเทศกำหนดให้รัฐต้องบังคับการให้เป็นไปตามสิทธิในกรณีที่มีการละเมิดล่วงละเมิดสิทธิเช่นนี้ด้วย

สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง (Rights to Palliative Care) ถือเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง เพราะเป็นสิทธิที่มีองค์การระหว่างประเทศและหลายประเทศรับรองหรือคุ้มครองเอาไว้อย่างชัดเจน ที่ผูกพันอยู่กับความทรงชีพของมนุษย์ในระหว่างเผชิญกับโรคเรื้อรัง หรือการอยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตที่ใกล้สิ้นสุดสภาพบุคคลของมนุษย์ (Johns et al., 2022) สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองมีรากฐานมาจากเสรีภาพในตัดสินใจของผู้ป่วยตามความประสงค์อันแท้จริงของผู้ป่วยที่จะเลือกให้ตนได้รับการดูแลแบบประคับประคอง โดยปราศจากการแทรกแซงจากแพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์ผู้ทำการรักษา หรือถูกขัดขวางจากครอบครัวหรือคนรอบข้าง แต่การใช้สิทธิเช่นนี้ก็อยู่ภายใต้ขอบเขตของกฎหมาย รวมทั้งการใช้สิทธิเช่นนี้จะต้องไม่ไปล่วงละเมิดสิทธิของผู้อื่น การตัดสินใจของผู้ป่วยเช่นนี้ขึ้นอยู่กับความคิดและการตัดสินใจของตัวผู้ป่วยเอง โดยบรรดาแพทย์ บุคลากรทางการแพทย์ ครอบครัวหรือคนรอบข้างต้องเคารพนับถือความคิด วิจารณญาณ ความมีสติในการรับมือกับวาระสุดท้ายของชีวิต และการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ความเป็นจริงของชีวิตที่ทุกคนอาจต้องเผชิญเมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์ ประกอบกับการคิดและการตัดสินใจของผู้ป่วยที่ทำให้ผู้ป่วยใช้สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองก็อาจมาจากพื้นฐานการมีความรู้เกี่ยวข้องกับการดูแลแบบประคับประคอง ควบคู่ไปกับการตระหนักรู้ถึงสิทธิของผู้ป่วยดังกล่าว การใช้สิทธิ

ของผู้ป่วยเช่นนี้ไม่เพียงริเริ่มมาจากการคิดและตัดสินใจของตนเองเท่านั้น แพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์อาจมีบทบาทสำคัญในการบอกกล่าวหรือให้ข้อมูลว่าถ้ารักษาด้วยวิธีใดคนไข้จะเผชิญผลลัพธ์จากการรักษาในรูปแบบใด ในทางกลับกันแพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์ จะต้องไม่แทรกแซงทางความคิดจนทำให้กลัวไปถึงขั้นต้องมีความคิดหรือความเชื่อว่าการดูแลแบบประคับประคองเป็นสิ่งที่ไม่สมควรกระทำ การที่มนุษย์สามารถตัดสินใจกำหนดชะตาชีวิตของตนเองในขณะป่วยเรื้อรังหรือเผชิญวาระสุดท้ายของชีวิตได้อย่างอิสระนำไปสู่การเน้นย้ำถึงความสำคัญของสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองอย่างแท้จริง

การให้ความหมายของสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองมีสถาบันขับเคลื่อนสาธารณสุขที่เป็นทางการและนักวิชาการได้ให้นิยามความหมายเอาไว้ แต่เนื่องจากสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองได้รับรองคุ้มครองผู้ป่วยหรือคนไข้ที่ประสงค์ที่จะได้รับการดูแลแบบประคับประคองในสถานพยาบาล (Hospital-based Palliative Care) (Connolly et al., 2022) หรือการดูแลแบบประคับประคองที่บ้าน (Home-based Palliative Care) (Reymond et al., 2018) ในขั้นต้นจึงต้องทำความเข้าใจว่า “การดูแลแบบประคับประคอง” มีการให้นิยามความหมายเอาไว้อย่างไร การเข้าใจความหมายของ “การดูแลแบบประคับประคอง” จะทำให้ยังรู้ถึงบริบทของการดูแลแบบประคับประคอง รวมทั้งขอบเขตของสิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง รวมไปถึงความแตกต่างของสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองกับ สิทธิทางการแพทย์อื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกันอีกด้วย ผู้เขียนจึงหยิบยกนิยามความหมายของคำว่า “การดูแลแบบประคับประคอง” มากล่าวไว้อย่างชัดเจน ดังนี้

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization หรือ WHO) (2020) ได้ให้นิยามคำว่า การดูแลแบบประคับประคอง หมายถึง การดูแลผู้ป่วยที่เผชิญกับโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หรือผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต และผู้ป่วยเช่นนี้มีระยะเวลาในการมีชีวิตอยู่ที่ค่อนข้างจำกัด โดยเน้นการดูแลรักษาแบบองค์รวมทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ เพื่อให้ผู้ป่วยได้บรรเทาอาการทุกข์ทรมานต่าง ๆ ที่เผชิญอยู่ เช่น อาการเจ็บปวด เป็นต้น

สมาคมการดูแลแบบประคับประคองและการดูแลผู้ป่วยระยะท้ายของชีวิตนานาชาติ (International Association for Hospice and Palliative Care หรือ IAHP) (2018) ได้ให้นิยามคำว่า การดูแลแบบประคับประคอง หมายถึง การดูแลรักษาแบบองค์รวม ให้แก่บุคคลทุกช่วงวัยที่กำลังประสบกับความทุกข์ทรมานจากปัญหาด้านสุขภาพอย่างร้ายแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต อันมีเป้าหมายเพื่อปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้ป่วย ครอบครัว และผู้ดูแล

พันธมิตรเพื่อการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้ายและการดูแลแบบประคับประคอง (National Coalition for Hospice and Palliative Care หรือ NCHPC) (n.d.) ได้ให้นิยามคำว่า การดูแลแบบประคับประคอง หมายถึง การดูแลมุ่งเน้นไปที่การประคับประคองและการจัดการความเจ็บปวด รวมทั้งอาการอื่น ๆ ผ่านการประคับประคอง การสนับสนุนความต้องการของผู้ดูแล และการประสานงานด้านการดูแล โดยผู้เชี่ยวชาญ การดูแลแบบประคับประคองต้องคำนึงถึงผลกระทบทางกายภาพ การดำเนินการ สภาพจิตใจ การปฏิบัติ และจิตวิญญาณที่เกิดขึ้นมาจากอาการเจ็บป่วยอย่างร้ายแรงของผู้ป่วย ทั้งยังเป็นแนวทางการดูแลที่เน้นผู้ป่วยและครอบครัวเป็นศูนย์กลาง (Person- and family-centered approach to care) โดยให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ป่วยที่อาการ

หนัก และผู้ป่วยที่เผชิญความเครียดจากโรคร้าย การบูรณาการการดูแลแบบประคับประคองให้เข้ากับแผนการดูแลผู้ป่วยหนักตั้งแต่เนิ่น ๆ จะช่วยปรับปรุงคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยและครอบครัว

จากที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้เขียนเห็นว่าการให้นิยามความหมายที่หยาบกระด้าง เป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า การดูแลแบบประคับประคองเป็นการดูแลที่ส่งเสริมให้ผู้ป่วยที่เผชิญกับโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หรือผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต มีคุณภาพชีวิตที่ดีในขณะที่เผชิญกับโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หรืออยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต โดยการดูแลเช่นนี้ไม่ได้เน้นการรักษาให้หายขาดแต่อย่างใด แต่เป็นการดูแลให้ผู้ป่วยบรรเทาอาการเจ็บปวดทรมานทุกข์ทรมานที่เผชิญอยู่หรือความไม่ปกติสุขทางจิตใจ ทั้งยังอภิบาลจิตวิญญาณของผู้ป่วยที่เผชิญอาการป่วยไข้ดังกล่าว ตลอดจนทำให้ผู้ป่วยรู้สึกสบายกายสบายใจที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ตราบจนวาระสุดท้าย โดยผู้รักษา ผู้ดูแล ครอบครัวและคนรอบข้างอาจต้องมีส่วนร่วมในการรักษา เช่นนี้จึงจบจนผู้ป่วยถึงวาระสุดท้ายของชีวิต อย่างไรก็ตาม Jingjie Xiao และคณะ (2021) ให้ข้อสังเกตว่าการขาดความสอดคล้องกันในการใช้ภาษาในการกำหนดนิยามความหมายและบริบทแวดล้อมของการดูแลแบบประคับประคองอาจเป็นอุปสรรคในการออกแบบ การให้บริการ และการเข้าถึงบริการการดูแลแบบประคับประคองที่มีคุณภาพสูงได้

จากที่กล่าวมาข้างต้น ดูเหมือนว่าการดูแลแบบประคับประคองตามความประสงค์ของผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดย่อมเป็นอิสระของผู้ป่วยที่จะตัดสินใจเลือกให้แพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์ที่เกี่ยวข้องกระทำการใด ๆ ได้อย่างอิสระเพื่อให้ตนเองพ้นจากความทุกข์ทรมานหรือจากโลกไปอย่างสงบ ยิ่งถ้าหากการดูแลแบบประคับประคองถูกรับรองหรือคุ้มครองจากกฎหมายเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว การดูแลแบบประคับประคองย่อมเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรังสามารถใช้สิทธิเช่นนี้ได้ โดยปราศจากการแทรกแซงหรือคุกคามจากบุคคลอื่น

Frank Brennan (2007) กล่าวเป็นนัยว่าผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาด โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ป่วยที่เผชิญกับโรคร้ายแรงอาจมีสิทธิทางกฎหมายอื่น ๆ ที่รองรับการจัดการความเจ็บปวดและการดูแลแบบประคับประคอง ซึ่งสิทธิด้านสุขภาพตามที่รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรของรัฐต่าง ๆ ที่บัญญัติเอาไว้ อาทิ กฎหมายว่าด้วยละเมิดทางการแพทย์ คำพิพากษาของศาลที่อยู่บนพื้นฐานของการรักษาประโยชน์สาธารณะด้านสาธารณสุข รวมทั้งกฎหมายระหว่างประเทศที่รับรองหรือคุ้มครองสิทธิดังกล่าวเอาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง มาตรา 12 ของ ICESCR ที่วางหลักเกณฑ์รับรองคุ้มครองสิทธิดังกล่าวเอาไว้อย่างชัดเจน (ดังที่กล่าวไว้ในข้างต้น)

สอดคล้องกับ María Susana Ciruzzi และคณะ (2019) กล่าวเป็นนัยว่าการรักษาอาการเจ็บปวดของคนไข้อย่างไม่สมเหตุสมผลย่อมถือเป็นความผิดพลาดของแพทย์ การประพฤติดังกล่าวจึงเป็นความผิดที่แพทย์ทั้งปวงยึดถือ ตลอดจนยังถือเป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานอีกด้วย ซึ่งการดูแลแบบประคับประคองตามความประสงค์ของผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาด ถือเป็นสิทธิมนุษยชนที่พึงได้รับการยอมรับ ยิ่งถ้าใครกระทำการอันกระทบต่อสิทธิเช่นนี้แล้ว สมควรเผชิญโทษฐานละเลยหรือเพิกเฉยไม่ยอมทำตามความประสงค์หรือความต้องการอันแท้จริงของผู้ป่วย ทั้งรัฐยังต้องสร้างหลักประกันว่าผู้ป่วยควรได้รับสิทธิเช่นนี้ตามสมควรอีกด้วย

เห็นได้ว่าการดูแลแบบประคับประคองถือเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่กฎหมายระหว่างประเทศ ได้แก่ มาตรา 12 ของ ICESCR รับรองหรือคุ้มครองเอาไว้อย่างชัดเจน โดยปราศจากการแทรกแซงจากครอบครัว การระงับยับยั้งจากแพทย์ผู้ทำการรักษา การเหนี่ยวรั้งจากครอบครัว รวมทั้งการขู่เชิญคุกคามให้ผู้ป่วยยอมรับวิธีการรักษาอื่นแบบไม่สมัครใจ โดยที่วิธีการรักษาอื่นเช่นนี้ทำให้คนไข้เผชิญกับความทรมานทางกาย ความไม่สบายใจ และกระทบต่อจิตวิญญาณอันอยู่ภายในตัวปัจเจกบุคคลแต่ละคน อย่างไรก็ตามกฎหมายระหว่างประเทศอาจเป็นเพียงข้อตกลงร่วมกันระหว่างรัฐ หรือองค์การระหว่างประเทศบัญญัติขึ้นให้รัฐเข้ามาร่วมเป็นภาคี เพื่อนำไปสู่ความตกลงยอมรับร่วมกันว่าการดูแลแบบประคับประคองเป็นสิทธิที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่รัฐต้องสร้างความแน่นอนทางกฎหมายในรัฐของตน ไม่ให้กฎหมายของรัฐขัดหรือแย้งกับหลักการตามกฎหมายระหว่างประเทศ

อย่างไรก็ตาม Frank Brennan, Liz Gwyther และ Richard Harding (2009) ให้ข้อโต้แย้งทางวิชาการหลายประการที่น่าสนใจว่า (ก) ย่อมเป็นการยากที่จะอธิบายถึงการดูแลแบบประคับประคองที่ถูกต้อง (Difficulties with a rights discourse) ว่าควรเป็นเช่นใด เพราะการดูแลแบบประคับประคองอาจมีหลากหลายวิธีและอาจใช้กับบุคคลที่หลากหลายฐานานุกรม ผู้มีฐานานุกรมที่ดีย่อมสามารถเลือกวิธีการรักษาหรือยาที่ใช้ทำการรักษาให้สอดคล้องกับความต้องการอันแท้จริงของตนได้หลากหลาย ในทางกลับกันผู้มีฐานานุกรมที่ด้อยกว่าย่อมไม่สามารถเลือกวิธีการรักษาหรือยาที่ใช้ทำการรักษาให้ตรงตามความต้องการอันแท้จริงของตน (ข) อันตรายจากการตีความการดูแลแบบประคับประคองที่ผิด (Danger of misinterpretation) ซึ่งแท้ที่จริงแล้วขอบเขตการดูแลแบบประคับประคองกว้างขวางมาก (Broad Scope) อาจตีความครอบคลุมการมีน้ำดื่มสะอาด อาหารเหมาะสม สภาพแวดล้อมที่ดีพักอาศัยได้ เครื่องควบคุมอุณหภูมิ เครื่องนอน ฯลฯ ทศนะว่า การแยก “สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง” ให้ผิดแผกแตกต่างออกจาก “สิทธิด้านสุขภาพ” ย่อมไม่สมเหตุผล เพราะทุกสิ่งล้วนแล้วแต่เกี่ยวข้องสัมพันธ์และเป็นปัจจัยที่กำหนดให้ผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดมีสุขภาพที่ดีด้วย (ค) ความตึงเครียดระหว่างความจำเป็นด้านสาธารณสุขและสิทธิมนุษยชน (Tension between public health imperatives and human rights) บนพื้นฐานของความยากลำบากในการบรรลุความสมดุลที่เหมาะสมระหว่างการเคารพสิทธิมนุษยชนและการบรรลุเป้าหมายด้านสาธารณสุข ตัวอย่างที่มักถูกหยิบยกมา นั่นก็คือแนวทางของระบบสาธารณสุขแห่งชาติในการควบคุมการแพร่ระบาดของโรคติดต่อ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องการตรวจหาเชื้อภาคบังคับ การกักกันบุคคล การจำกัดการเดินทาง และการกำหนดข้อจำกัดอย่างเข้มงวดเกี่ยวกับวิธีการรักษา (เช่น การรักษาที่ต้องได้รับผ่านการดูแลของแพทย์อย่างใกล้ชิดเท่านั้น (Only through directly observed therapy) ซึ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่อาจขัดแย้งกับสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองก็เป็นได้ และ (ง) การบังคับให้เป็นไปตามสิทธิ (Enforcement of the right) ซึ่งมาตรา 12 ของ ICESCR ไม่ได้บัญญัติขึ้นมาให้รัฐหรือประเทศทุกประเทศต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (เช่น ถ้ารัฐหนึ่งรัฐใดไม่ปฏิบัติตาม ICESCR ต้องถูกคว่ำบาตรทางเศรษฐกิจ (Economic Boycott) จากประเทศอื่น ๆ) กฎหมายระหว่างประเทศเพียงโน้มน้าวให้รัฐต่าง ๆ บนโลกหันมาใส่ใจให้ความสำคัญกับการดูแลแบบประคับประคอง ประกอบกับรัฐต่าง ๆ บนโลกอาจวางมาตรการผ่อนปรนหลักเกณฑ์การใช้ยาเสพติดกลุ่มโอปิออยด์ (Opioid

Analgesics) เพื่อให้ผู้ป่วยระยะสุดท้ายหรือผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดสามารถเข้าถึงได้ง่าย เพื่อลดความทรมานทุกข์ทรมานจากอาการบาดเจ็บที่เผชิญอยู่

ความแตกต่างระหว่าง“สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง” และ “สิทธิในการดูแลระยะสุดท้าย”

อนึ่ง แม้ว่า “สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง” เป็นสิทธิด้านสุขภาพที่สำคัญอย่างหนึ่งของผู้ป่วย ซึ่งเป็นสิทธิที่รัฐไม่ควรสกัดกั้น ขัดขวางหรือสร้างอุปสรรคใด ๆ อันส่งผลต่อการใช้สิทธิดังกล่าว ปัจจุบันบุคคลในฐานะผู้ทรงสิทธิน่าจะสามารถอ้างสิทธิดังกล่าวเหนือรัฐหรือบุคคลทั่วไปได้ สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของผู้ป่วยที่เป็นผู้ทรงสิทธิแล้ว ยังรวมไปถึงสิทธิด้านสุขภาพบางอย่าง ที่เกี่ยวข้องหรือคาบเกี่ยวกับอาการป่วยระยะสุดท้ายหรือการรักษาโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาด เพื่อให้ผู้ป่วยพ้นไปจากความทรมานทุกข์ทรมานจากอาการบาดเจ็บที่เผชิญอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สิทธิในการดูแลระยะสุดท้าย” (Right to Hospice Care) (Burles et al., 2021) สิทธิเช่นนี้รับรองหรือคุ้มครองประโยชน์ของผู้ป่วยระยะสุดท้าย ให้ได้รับการดูแลในช่วงระยะเวลาสุดท้ายของชีวิตเป็นพิเศษที่ผู้ป่วยได้มีคุณภาพชีวิต อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ตนต้องการ และรักษาศักดิ์ศรีของผู้ป่วยให้ผู้ป่วยได้จากไปอย่างสงบหรือจากไปท่ามกลางญาติพี่น้องบุคคลรอบข้าง สำหรับการดูแลระยะสุดท้ายเช่นนี้เป็นการมองระยะเวลาสุดท้ายของชีวิต ซึ่งอาจเป็นช่วงวันสุดท้ายของชีวิต (Final Days) หรือช่วงขณะก่อนจะสิ้นชีวิตไป (End-of-life Moments) ช่วงวันสุดท้ายของชีวิตหรือช่วงขณะก่อนจะสิ้นชีวิตไปจะทราบได้หรือไม่นั้นก็ต่อเมื่อแพทย์ได้ใช้การพยากรณ์โรค (Prognostication) ให้ทราบถึงแนวโน้มที่อาการป่วยระยะสุดท้ายนำไปสู่ช่วงวันสุดท้ายของชีวิต หรือโอกาสที่ผู้ป่วยจะจากไปในช่วงขณะของวันหรือเวลาที่ได้ทำการพยากรณ์เอาไว้ล่วงหน้า โดยประเมินจากอาการป่วยระยะสุดท้ายโดยรวม หรืออาการของโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาดได้ ประกอบกับการนำเอาสถิติทางการแพทย์มาช่วยวิเคราะห์ในการประเมินดังกล่าว การดูแลระยะสุดท้ายย่อมทำให้ผู้ป่วยใช้เวลาที่เหลืออย่างมีคุณภาพ อยู่ ท่ามกลางครอบครัวคนรอบข้าง ทั้งนี้เกณฑ์จะพิจารณาว่าผู้ป่วยเผชิญอาการป่วยระยะสุดท้าย (Terminal Illness) หรือไม่นั้น แพทย์จะใช้การพยากรณ์โรค คาดการณ์ว่าผู้ป่วยจะจากโลกนี้ไปเมื่อใด ถ้าคาดการณ์ว่าผู้ป่วยจะมีชีวิตอยู่ได้น้อยกว่า 6 เดือน (Less than six months life expectancy) ย่อมถือได้ว่าผู้ป่วยดังกล่าวอยู่ในช่วงระยะสุดท้ายของชีวิตแล้ว (Christian et al., 2021)

สำหรับ “สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง” กับ “สิทธิในการดูแลระยะสุดท้าย” มีความแตกต่างกัน ใน 2 ประเด็นด้วยกัน (ก) ประเด็นแรก “สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง” มุ่งเน้นการรับรองคุ้มครองประโยชน์ของผู้ป่วยในการดูแลรักษาโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาด ซึ่งอาจมีระยะเวลาที่เกินไปกว่า 6 เดือน แต่ “สิทธิในการดูแลระยะสุดท้าย” มุ่งเน้นการรับรองคุ้มครองประโยชน์ของผู้ป่วยในการดูแลรักษาอาการป่วยระยะสุดท้ายหรือการรักษาโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาด ซึ่งควรมีระยะเวลาที่ไม่เกินไปกว่า 6 เดือน และ (ข) ประเด็นที่สอง การส่งเสริม “สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง” มีเป้าหมายในการคุ้มครองประโยชน์ของผู้ป่วยระยะสุดท้ายและผู้ป่วยที่ไม่ได้อยู่ในระยะสุดท้าย (หรือใกล้ถึงระยะสุดท้าย) ในการได้รับการดูแลแบบประคับประคองทั้งจากสถานพยาบาลกับที่บ้าน (หรือที่พักอาศัยส่วนตัว) แต่การส่งเสริม “สิทธิใน

การดูแลระยะสุดท้าย” มีเป้าหมายในการรับรองคุ้มครองประโยชน์ของผู้ป่วยเผชิญอาการป่วยระยะสุดท้าย โดยเน้นให้ผู้ป่วยจากไปในช่วงที่อยู๋ในบ้านพักส่วนตัว (หรือที่พักรักษาตัว) อย่างสบายที่สุดและสมศักดิ์ศรีที่สุด

ในส่วนความสัมพันธ์ของสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองกับสิทธิประเภทอื่นนั้น สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองเป็นสิทธิที่อยู่ภายใต้สิทธิในสุขภาพ (Right to Health) หรือสิทธิของมนุษย์ทุกคนที่จะได้รับการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพใจอย่างดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แท้จริงแล้วการดูแลแบบประคับประคองก็ถือเป็นหนึ่งในการดูแลสุขภาพกายและสุขภาพใจที่มนุษย์ทุกคนพึงมีพึงได้อย่างดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้เช่นกัน สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองยังหมายถึงความรวมถึงสิทธิที่จะตัดสินใจกระทำการอย่างหนึ่งอย่างใดด้วยตนเองอย่างอิสระ (Right of Autonomy) ไม่ว่าการกระทำนั้นจะเหมือนกันกับคนอื่นก็ดี หรือการกระทำดังกล่าวจะแตกต่างจากบุคคลอื่นก็ตาม จึงไม่ควรมีบุคคลหนึ่งบุคคลใดหรือบุคคลกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดสามารถขู่ขู่ขู่ ใช้อิทธิพลครอบงำหรือใช้กำลังบังคับให้ไม่สามารถเลือกกระทำตามใจปรารถนาได้ จนเป็นที่เสื่อมเสียต่อสิทธิเสรีภาพในการเลือกการดูแลแบบประคับประคอง ยิ่งไปกว่านั้นสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองยังอาจรวมกับบริบทของสิทธิในเนื้อตัวร่างกาย (Right to Bodily Integrity) หรือสิทธิที่รับรองคุ้มครองว่ามนุษย์ทุกคน ย่อมมีสิทธิเหนือเนื้อตัวร่างกายของตนเอง สามารถหวงกันหรือสกัดกั้นไม่ให้ใครคนหนึ่งคนใดมาล่วงละเมิด ควบคุม หรือบังคับร่างกายของตนเองได้ อีกทั้งสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองก็ยังเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ที่มนุษย์ทุกคนมีติดตัวมาแต่กำเนิด มนุษย์ทุกคนต้องได้รับการปฏิบัติด้วยความเคารพ และไม่ถูกประณามหยามเหยียดหรือถูกทรมานอันทารุณโหดร้าย อันเป็นการลดทอนหรือด้อยคุณค่าระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เหตุนี้เองสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองจึงเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสิทธิในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Right of Human Dignity) มนุษย์ทุกคนต่างมีศักดิ์ศรีที่จะจากไปอย่างไม่ทนทุกข์ทรมานในวาระสุดท้ายหรือทรมานอย่างน่าสังเวชในวาระใกล้ตาย ใครก็ไม่อาจล่วงละเมิดศักดิ์ศรีเช่นนี้ได้ ด้วยการไม่ให้ผู้ป่วยได้รับหรือเข้าถึงการดูแลแบบประคับประคอง จนท้ายที่สุดผู้ป่วยต้องทนทุกข์ทรมานในวาระสุดท้ายของชีวิตหรือทรมานอย่างน่าสังเวชก่อนตาย

การดูแลแบบประคับประคองเป็นผลมาจากแนวคิดที่ต้องการให้ผู้ป่วยที่เผชิญกับโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หรือผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตมีความสบายกายสบายใจในช่วงที่ได้รับจากรักษาจากแพทย์หรือได้รับการดูแลจากครอบครัว แนวคิดเช่นนี้ผสมผสานระหว่างการส่งเสริมสนับสนุนการดูแลแบบประคับประคองให้กลายเป็นสิทธิของผู้ป่วยที่สำคัญประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งมีการกล่าวอ้างสิทธิเช่นว่านี้ในกฎหมายระหว่างประเทศเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้นานาชาติได้ทราบว่าคุณป่วยควรมีสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองหรือไม่ อย่างไรก็ตามบางประเทศหรือบางรัฐอาจเล็งเห็นความสำคัญของการดูแลแบบประคับประคองจนถึงขั้นดำเนินการบัญญัติกฎหมายภายในประเทศ หรือพัฒนากฎหมายภายในรัฐของตน ให้สอดคล้องต้องตรงกันกับกฎหมายระหว่างประเทศดังกล่าว อีกด้านหนึ่งรัฐอาจเล็งเห็นว่าการดูแลผู้ป่วยแบบบูรณาการ (Integrated Care) ที่เน้นผู้ป่วยเป็นศูนย์กลาง (People-Centered Care) (Haralddottir et al., 2025) ย่อมสร้างประโยชน์ให้กับผู้ป่วยที่เผชิญกับโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หรือ

ผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต เพราะการดูแลเช่นนี้นับว่าเน้นให้แพทย์หรือ บุคลากรทางการแพทย์ เชื่อมโยงการดูแลรักษาร่างกาย จิตใจ สังคมและวิญญาณจากหลากหลายสาขาวิชาเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ มุ่งเน้นการดูแลผู้ป่วยที่เผชิญกับโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หรือผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิต แบบองค์รวม ทั้งร่างกาย จิตใจ สังคมและวิญญาณ เพื่อให้ผู้ป่วยดังกล่าวได้รับการรักษาอย่างต่อเนื่อง มีความสุขกายสบายใจ ทรมาณกายใจให้น้อยที่สุด ถนอมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้มากที่สุด และตรงตาม เจตนารมณ์ของผู้ป่วยดังกล่าว

บริบททางกฎหมายเกี่ยวกับ “สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง” ในสหรัฐอเมริกาและสหราชอาณาจักร

บางประเทศเริ่มขับเคลื่อนแนวทางการดูแลแบบประคับประคองด้วยประสงค์ที่จะคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยที่เผชิญกับโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หรือผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างเป็นรูปธรรม ด้วยการใช้กลไก ขั้นตอนหรือกระบวนการทางกฎหมาย เช่น การให้อำนาจแก่หน่วยงานทางปกครองหรือสถาบันทางปกครองใช้อำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย เพื่อตัดสินใจใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าการดูแลแบบประคับประคองเหมาะสมกับผู้ป่วยรายหนึ่งรายใดหรือไม่ หรือทำหน้าที่สอดส่องดูแลการให้คำปรึกษาผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลแบบประคับประคองในวาระสุดท้ายของชีวิต ด้วยเหตุนี้จึงบัญญัติกฎหมายขึ้นอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อรับรองคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยดังกล่าว ผลจากการออกกฎหมายที่ตามมาย่อมทำให้ผู้คนในวงการสาธารณสุข ครอบครัวหรือคนรอบข้างผู้ป่วยเริ่มเล็งเห็นว่า ผู้ป่วยเป็นผู้ที่มีบทบาทอย่างสำคัญในการตัดสินใจชะตาชีวิตของตนเอง และได้เกิดความตระหนักว่าสิทธิดังกล่าวเป็นของผู้ป่วย อีกทั้งนักกฎหมายยังเห็นว่าการดูแลแบบประคับประคองอย่างมีเหตุผลที่จะทำให้แพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์ต้องรับผิดชอบต่อผู้ป่วย ปฏิบัติต่อผู้ป่วยอย่างดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ (Best Practice) ภายใต้ความตระหนักว่าผู้ป่วยย่อมมีสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองจบจนวาระสุดท้ายของชีวิต อีกทั้งบางประเทศได้นำเอากฎหมายสาธารณสุขเดิมที่บังคับใช้อยู่แล้วมาปรับใช้กับการดูแลแบบประคับประคองเพื่อล้อเสริมกับมาตรฐานการดูแลแบบประคับประคองตามกฎหมายที่ถูกบัญญัติขึ้นมาใหม่ เพื่อส่งเสริมสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองภายในของประเทศของตน โดยพยายามปรับใช้หลักการปกป้องคุ้มครองสิทธิของผู้ป่วยที่มีอยู่แล้วแต่ดั้งเดิมให้สอดคล้องกับการส่งเสริมสิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง โดยให้มีผลบังคับใช้ทั่วประเทศ ส่งผลให้เกิดการบูรณาการการปรับใช้กฎหมายผ่านการวางมาตรฐานการดูแลแบบประคับประคองให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั่วทั้งประเทศ สร้างปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้ป่วยสามารถเข้าถึงการดูแลแบบประคับประคองได้ง่ายขึ้น การศึกษาเกี่ยวกับสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองในครั้งนี้ ผู้เขียนจะทำการศึกษากฎหมายของสหรัฐอเมริกา และสหราชอาณาจักร ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

กฎหมายของสหรัฐอเมริกา

สหรัฐอเมริกามีประเด็นสำคัญที่ถูกหยิบยกมาถกเถียงและวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างว่าผู้ป่วยที่เผชิญกับโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หรือผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตควรได้รับสิทธิในการดูแลแบบ

ประคับประคองหรือไม่ ควรมีการบัญญัติกฎหมายระดับสหรัฐ (Federal Law) ที่รับรองหรือคุ้มครองสิทธิดังกล่าวเอาไว้อย่างชัดเจนหรือไม่ เพราะรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกาไม่ได้บัญญัติรับรองหรือคุ้มครองสิทธิดังกล่าวเอาไว้อย่างชัดเจนแต่อย่างใด เพียงแต่ว่าสิทธิตามหลักคุณนิติกระบวนการ ที่บัญญัติไว้ในข้อกำหนดการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ครั้งที่ 14 (The 14th Amendment's Due Process Clause) ที่วางหลักเกณฑ์ห้ามมิให้รัฐบาลของทุกรัฐละเมิดสิทธิ “ชีวิต เสรีภาพ หรือทรัพย์สิน ของบุคคลใด ๆ โดยปราศจากกระบวนการทางกฎหมายที่ถูกต้องและเป็นธรรม” หรือ “any person of life, liberty, or property, without due process of law” เพื่อรับรองว่ารัฐแต่ละรัฐจะใช้อำนาจตามอำเภอใจ ซึ่งน่าจะถือได้ว่าการดูแลแบบประคับประคองถือเป็นสิทธิในชีวิตของผู้ป่วย ขณะเดียวกันหากผู้ป่วยถูกริดรอนหรือปฏิเสธสิทธิเช่นว่านี้แล้ว ก็น่าจะถือว่าเป็นสิทธิที่ข้อกำหนดการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญสหรัฐอเมริกา ครั้งที่ 14 รับรองคุ้มครองเอาไว้ อีกทั้งเคยมีคดี *Cruzan v. Director, Missouri Department of Health* (1990) ที่เกี่ยวข้องกับสิทธิของผู้ป่วยในการปฏิเสธการรักษา (Right to refuse medical treatment) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณี que ผู้ป่วยยังคงเป็นผู้เยาว์ซึ่งไม่อาจช่วยเหลือดูแลตนเองได้เนื่องจากไม่มีสติสัมปชัญญะ หรือรู้สึกตัวอย่างบุคคลทั่วไป และผู้ป่วยดังกล่าวก็ยังคงเป็นผู้เยาว์อยู่ภายใต้อำนาจปกครองของบิดามารดา บิดามารดาสามารถตัดสินใจปฏิเสธการรักษาด้วยยารักษาโรคหรือสารเคมีอื่น ๆ โดยเฉพาะแทนผู้ป่วยที่ยังคงเป็นผู้เยาว์ที่ไม่รู้สึกตัว (Vegetative State) เพราะคาดหมายว่าการรักษาเช่นว่านี้อาจก่อให้เกิดความเดือดร้อนเกินสมควรแก่ครอบครัวผู้ป่วยหรือก่อให้เกิดความทรมานแก่ผู้ป่วยอย่างยาวนาน (*Cruzan v. Director, Missouri Department of Health*, 1990)

แม้การดูแลแบบประคับประคองไม่ถือเป็นสิทธิประเภทหนึ่งที่มีการบัญญัติกฎหมายสหรัฐอเมริกามารับรองหรือคุ้มครองเอาไว้เป็นพิเศษแต่อย่างใด แต่เคยมีการนำเสนอร่างกฎหมาย ได้แก่ รัฐบัญญัติการศึกษาและการฝึกอบรมด้านการดูแลแบบประคับประคองและการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (Palliative Care and Hospice Education and Training Act หรือ PCHETA) (S.2287, 2025) เนื่องจากเห็นว่ามีความต้องการของผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลแบบประคับประคองหรือผู้ป่วยระยะสุดท้ายที่ต้องการการดูแลเช่นว่านี้ เหตุนี้ผู้เสนอกฎหมายจึงต้องการตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มนี้และคนอื่น ๆ ในสังคมที่อาจกลายมาเป็นคนกลุ่มนี้ในอนาคต ด้วยความพยายามให้ความรู้ความเข้าใจแก่แพทย์หรือบุคลากรทางการแพทย์ด้วยการก่อตั้งศูนย์การดูแลแบบประคับประคองและการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย (Palliative Care and Hospice Education Centers) เพื่อให้การฝึกอบรมในเรื่องดังกล่าว จำยังต้องการให้มีการพิจารณาการให้รางวัลที่ถือเป็นแรงจูงใจในอาชีพ (Career Incentives Awards) เพื่อยกย่องเชิดชูและชมเชยบุคลากรทางการแพทย์ที่เสียสละทุ่มเทหรือใช้ความรู้ความสามารถเพื่อให้ผู้ป่วยจากไปได้อย่างสงบอย่างมีศักดิ์ศรีหรือผู้ป่วยไม่เผชิญความทรมานอย่างเช่นเคย ทั้งนี้การฝึกอบรมที่กล่าวไว้ในร่างกฎหมายฉบับนี้เน้นย้ำความสำคัญของการอบรมให้ความรู้เพื่อให้บุคลากรทางการแพทย์ทุกฝ่ายสามารถบูรณาการการทำงานร่วมกันเพื่อขับเคลื่อนการดูแลแบบประคับประคองและการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย ให้บรรลุผลตามความประสงค์ของผู้ป่วยที่อยู่ภายใต้การดูแลของตน

นอกจากนี้ยังมีการเสนอร่างรัฐบัญญัติการขยายการเข้าถึงการดูแลแบบประคับประคอง (Expanding Access to Palliative Care Act) (S.1935, 2025) โดยผู้นำเสนอร่างกฎหมายฉบับนี้ต้องการขยายการดูแลแบบประคับประคองไปสู่ทุกชุมชนในสหรัฐอเมริกา ให้ทุกชุมชนในสหรัฐอเมริกามีความพร้อมด้านบุคลากรทางการแพทย์กับการเตรียมเครื่องมือขั้นพื้นฐาน สำหรับรองรับรูปแบบการดูแลแบบประคับประคองของชุมชน (Community based palliative care model) ที่มุ่งเน้นให้เกิดการดูแลรักษาที่บ้านพักอาศัยของผู้ป่วยมากกว่าการดูแลรักษาที่โรงพยาบาล โดยรัฐอาจต้องจัดหาบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขที่มีความรู้ความเข้าใจมาคอยสนับสนุนรูปแบบการดูแลเช่นว่านี้ตลอด 24 ชั่วโมง

เห็นได้ว่าร่างกฎหมายทั้ง 2 ฉบับก็มีสถานะเป็นเพียงร่างกฎหมาย ที่สะท้อนความพยายามของฝ่ายนิติบัญญัติสหรัฐอเมริกาในการขับเคลื่อนให้เกิดการตรากฎหมายเฉพาะมารับรองสิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง เพื่อใช้ในการสนับสนุนให้เกิดมาตรฐานการดูแลแบบประคับประคองระดับชาติ และปกป้องสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการได้รับการดูแลแบบประคับประคองระดับชาติ รวมทั้งระเบียบแบบแผนการดูแลแบบประคับประคองให้เกิดขึ้นในสังคม

ขณะเดียวกัน เพื่อเป็นการรับรองสิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง บางรัฐ (States) ในสหรัฐอเมริกาได้ตรากฎหมายในระดับรัฐ (State Laws) ที่ให้การคุ้มครองผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลแบบประคับประคองหรือผู้ป่วยระยะสุดท้ายอย่างสมเหตุสมผล เช่น รัฐนิวยอร์ก (New York) ได้ตราบัญญัติว่าด้วยข้อมูลการดูแลแบบประคับประคอง (Palliative Care Information Act หรือ PCIA) (New York State Department of Health, n.d.) กำหนดให้แพทย์และพยาบาลวิชาชีพมีหน้าที่ต้องให้ข้อมูลการดูแลแบบประคับประคองแก่ผู้ป่วยระยะสุดท้าย (หรือครอบครัวของผู้ป่วยระยะสุดท้าย) เพื่อให้ผู้ป่วยมีทางเลือกในการดูแลรักษาตนเองเมื่อคาดว่าผู้ป่วยใกล้เสียชีวิตหรือพบสาเหตุที่คาดว่าผู้ป่วยจะเสียชีวิตภายใน 6 เดือน (Life expectancy of less than 6 months) กฎหมายเช่นนี้กำหนดหน้าที่หลักของแพทย์หรือพยาบาลวิชาชีพที่นอกจากจะตรวจ วินิจฉัย รักษาโรคหรือช่วยเหลือผู้ป่วยทั่วไปแล้ว ยังต้องให้ข้อมูลทางการแพทย์ที่จำเป็นต่อการดูแลแบบประคับประคองอย่างถูกต้อง เมื่อผู้ป่วยเผชิญวาระสุดท้ายของชีวิต ทั้งยังกำหนดนิยามและบริบทของผู้ป่วยที่อยู่ในระยะสุดท้ายของชีวิตเอาไว้อย่างชัดเจน

กล่าวโดยสรุป แม้สหรัฐอเมริกาใช้ระบบกฎหมายคอมมอนลอว์หรือระบบกฎหมายจารีตประเพณี แต่สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองไม่ได้ถูกรับรองคุ้มครองอย่างเด่นชัดในการตัดสินใจของศาล มากไปกว่าผ่านการบัญญัติกฎหมายมารับรองคุ้มครองสิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง อีกทั้งมีเพียงบางรัฐเท่านั้นที่บัญญัติกฎหมายพิเศษมารับรองคุ้มครองให้ผู้ป่วยระยะสุดท้ายได้รับทราบข้อมูลที่จำเป็นต่อการดำรงสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองของตน

กฎหมายสหราชอาณาจักร

ปัญหาความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงการดูแลแบบประคับประคอง (Inequality of access to palliative care) ในสังคมสหราชอาณาจักร เป็นปัญหาเชิงโครงสร้างที่ถูกหยิบยกมาถกเถียงกันในสังคม เพราะผู้ป่วยที่มีความพร้อมด้านเศรษฐกิจและสังคมอาจมีโอกาสดำเนินการดูแลรักษาในรูปแบบนี้เมื่อเผชิญโรค

เรื้อรังหรืออยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิต ในทางตรงกันข้ามผู้ป่วยที่ไม่มีความพร้อมด้านเศรษฐกิจและสังคมอาจไม่มีโอกาสได้รับการดูแลรักษาในรูปแบบนี้เมื่อเผชิญโรคเรื้อรังหรืออยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิต ส่งผลให้ผู้ป่วยที่ขาดความรู้ด้านสาธารณสุขและขาดแคลนทุนทรัพย์ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรหรือปัจจัยที่ใช้ในการดูแลแบบประคับประคองได้อย่างเท่าเทียม อีกด้านหนึ่งการที่ผู้ป่วยได้รับการดูแลแบบประคับประคองในขณะที่เผชิญโรคเรื้อรังหรือวาระสุดท้ายของชีวิต ย่อมขึ้นอยู่กับการวินิจฉัยของแพทย์ ถ้าแพทย์วินิจฉัยว่าควรได้รับการดูแลแบบประคับประคอง ผู้ป่วยจึงได้รับสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองภายใต้การใช้ดุลพินิจของแพทย์ แต่ถ้าแพทย์วินิจฉัยว่าไม่สมควรได้รับการดูแลแบบประคับประคอง ผู้ป่วยจึงไม่ได้รับสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองภายใต้การใช้ดุลพินิจของแพทย์ ซึ่งแพทย์ที่ใช้ดุลพินิจวินิจฉัยเช่นนี้อาจไม่มีความรู้ความเชี่ยวชาญด้านเวชศาสตร์ครอบครัวที่อาจต้องมีทักษะกับประสบการณ์การดูแลแบบประคับประคองเหนือไปกว่าแพทย์ทั่วไป สหราชอาณาจักรจึงได้ตราพระราชบัญญัติสุขภาพและการดูแลสุขภาพ ค.ศ. 2022 (Health and Care Act 2022) (Department of Health and Social Care & Regulatory Policy Committee, 2025) อันถือเป็นหลักเกณฑ์ทางสารบัญญัติ (Statutory Requirement) ขึ้นมา เพื่อจัดตั้งคณะกรรมการดูแลสุขภาพแบบบูรณาการ (Integrated Care Boards หรือ ICBs) เพื่อเป็นหน่วยงานที่ประกอบไปด้วยผู้มีความรู้ทักษะและประสบการณ์มาทำหน้าที่ใช้ดุลพินิจพิจารณาว่าผู้ป่วยที่มีความประสงค์ที่จะได้รับการดูแลแบบประคับประคองหรือผู้ป่วยระยะสุดท้าย สมควรได้รับการดูแลแบบประคับประคองหรือไม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ป่วยที่อยู่ในชุมชนท้องถิ่นที่อยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิต ที่อาจต้องการจากไปอย่างสงบในบ้านของตนหรือในชุมชนที่ตนผูกพัน กฎหมายฉบับนี้จึงกระจายอำนาจไปยังหน่วยงานด้านสาธารณสุข เพื่อให้หน่วยงานดังกล่าวสร้างทีมดูแลผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลแบบประคับประคองหรือผู้ป่วยระยะสุดท้าย (Palliative and end of life care หรือ PEOLC) ซึ่งประกอบไปด้วยผู้มีความรู้ความถนัดจากหลากหลายสาขาวิชาเพื่อดูแลผู้ป่วยให้จากไปอย่างสงบ ให้ทรมานกายใจให้น้อยที่สุด และสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เท่ากับว่ากฎหมายฉบับนี้ส่งเสริมสิทธิในการแสดงความประสงค์ของคนไข้ (Right to express wishes) ในการตัดสินใจชีวิตของตนเองในขณะที่ป่วยด้วยโรคเรื้อรังหรือเผชิญวาระสุดท้ายของชีวิต

วิเคราะห์ความท้าทายการใช้ “สิทธิในการดูแลแบบประคับประคอง” ตามกฎหมายไทย

แนวคิดเรื่องสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองไม่ได้ถูกบัญญัติเอาไว้อย่างชัดเจนในระบบกฎหมายไทย และไม่ได้รับการรับรองคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560) (สำนักงานกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, 2565) แต่อย่างใด คงมีเพียงมาตรา 47 บัญญัติเอาไว้ถึง “สิทธิของบุคคลที่จะได้รับบริการสาธารณสุขของรัฐ” วางหลักเกณฑ์เอาไว้ว่าบุคคลย่อมมีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขของรัฐ บุคคลผู้ยากไร้ย่อมมีสิทธิได้รับบริการสาธารณสุขของรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่ายตามที่กฎหมายบัญญัติ ยิ่งไปกว่านั้นบุคคลย่อมมีสิทธิได้รับการป้องกันและขจัดโรคติดต่ออันตรายจากรัฐโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย และมาตรา 55 บัญญัติเอาไว้ถึง “หน้าที่ของรัฐที่จะให้บริการสาธารณสุข” วางหลักเกณฑ์เอาไว้ว่า รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับบริการสาธารณสุขที่มีประสิทธิภาพอย่างทั่วถึง เสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับการส่งเสริมสุขภาพและการป้องกันโรค และ

ส่งเสริม และสนับสนุนให้มีการพัฒนาภูมิปัญญาด้านแพทย์แผนไทยให้เกิดประโยชน์สูงสุด บริการสาธารณสุขตามวรรณคดี ต้องครอบคลุมการส่งเสริมสุขภาพ การควบคุม และป้องกันโรค การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสุขภาพด้วย อีกทั้งรัฐต้องพัฒนาการบริการสาธารณสุขให้มีคุณภาพและมีมาตรฐานสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง

แม้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับปัจจุบัน ไม่ได้ปรากฏถ้อยคำหรือเนื้อความแสดงคำว่าสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองเอาไว้อย่างชัดเจนแต่อย่างใด แต่เป็นที่ยอมรับกันอย่างสากลว่าการดูแลแบบประคับประคองเป็นการให้บริการสาธารณสุขอย่างหนึ่ง อีกทั้งยังเป็นการรับรู้กันอย่างแพร่หลายว่าการดูแลแบบประคับประคองอาจเป็นเรื่องที่รัฐกำหนดบทบาทให้หน่วยงานสาธารณสุขของชุมชนท้องถิ่น ดำเนินการดูแลผู้ป่วยที่ต้องการการดูแลแบบประคับประคองหรือผู้ป่วยระยะสุดท้ายอย่างสมเหตุสมผล จึงนับได้ว่าการดูแลแบบประคับประคองเป็นการบริการสาธารณสุขของรัฐที่สำคัญอย่างหนึ่ง

อนึ่ง พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 (สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ, 2550) ได้บัญญัติเรื่อง “การสร้างเสริมสุขภาพของผู้ป่วยระยะสุดท้ายของชีวิต” เอาไว้ใน มาตรา 12 ที่วางหลักเกณฑ์เอาไว้ว่า “บุคคลมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้” กล่าวอีกนัยหนึ่งบุคคลพึงมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนา (Living will) อันเป็นเอกสารทางกฎหมายที่บุคคลแสดงเจตนาหรือคำสั่งเกี่ยวกับความประสงค์จะไม่ขอรับบริการสาธารณสุขที่เป็นไปเพียงเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วยได้ เพื่อหนังสือเช่นนี้ให้มีผลบังคับใช้ตามกฎหมายหลังจากที่บุคคลได้ทำหนังสือนี้ในขณะที่บุคคลผู้ทำหนังสือยังมีชีวิตอยู่ และขณะที่ทำหนังสือก็ยังมีสติสัมปชัญญะครบถ้วน โดยหนังสือนี้จะช่วยกำหนดสิทธิในการขอตายตามธรรมชาติ (Right to Natural Death) สำหรับผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตเท่านั้น แต่กระนั้นก็ตามมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ไม่ได้มุ่งหมายจะให้ผู้ป่วยโรคเรื้อรังที่ไม่อาจรักษาให้หายขาด แต่ยังไม่ได้อยู่ในวาระสุดท้ายของชีวิตมีสิทธิทำหนังสือแสดงเจตนาประสงค์ที่จะให้ตนได้รับการดูแลแบบประคับประคอง ให้ตนเองไม่ได้ทรมานระหว่างการดูแลรักษาหรือดำรงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ในขณะที่การดูแลรักษากำลังดำเนินอยู่ โดยที่ตนนั้นอาจจะยังไม่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตหรือต้องการมีชีวิตอยู่ต่ออย่างสมศักดิ์ศรี ทรมานตนเองและบุคคลรอบข้างให้น้อยที่สุด ดังนี้แสดงให้เห็นว่ามาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ไม่ได้กล่าวถึงเรื่องสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองเอาไว้โดยตรง แต่มีการรับรองหรือคุ้มครองสิทธิการตายตามธรรมชาติอย่างชัดเจนเท่านั้น

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาถึงเจตนารมณ์ของมาตรา 12 แห่งพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 นั้น แม้ผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตปฏิเสธการยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิตตน แต่ผู้ป่วยยังคงมีสิทธิในการดูแลระยะสุดท้าย เพื่อบรรเทาอาการเจ็บปวด ไม่ให้ผู้ป่วยทรมานในวาระสุดท้าย ดูแลร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ ให้ผู้ป่วยจากไปอย่างสงบและสมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ กล่าวอีกนัยหนึ่งแม้ผู้ป่วยไม่ประสงค์จะรับบริการสาธารณสุขเพื่อยืดการตายในวาระสุดท้ายของชีวิต หรือเพื่อยุติการทรมานจากการเจ็บป่วย แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าผู้ป่วยจะไม่ได้รับบริการสาธารณสุขตามสิทธิในการดูแลผู้ป่วยระยะสุดท้าย

บทสรุป

สิทธิในการดูแลแบบประคับประคองเป็นประโยชน์ด้านสาธารณสุขที่กฎหมายควรให้การรับรองหรือคุ้มครองเอาไว้เป็นลายลักษณ์อักษร การปรากฏคำอธิบายบริบทของสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองเอาไว้ในกฎหมายเป็นตัวอักษร สะท้อนให้เห็นว่ารัฐเล็งเห็นว่าสิทธิเช่นนี้เป็นประโยชน์ต่อผู้ป่วยที่เผชิญกับโรคที่ไม่อาจรักษาให้หายได้ หรือผู้ป่วยที่อยู่ในช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตอย่างชัดเจน ทำให้ผู้ป่วยสามารถล่วงรู้ตัวตนสามารถใช้สิทธิเช่นนี้ได้หรือไม่ อีกด้านหนึ่งถ้าบัญญัติสิทธิเช่นนี้เอาไว้อย่างชัดเจนแล้ว กฎหมายอาจกำหนดหน้าที่ให้รัฐมีหน้าที่จัดให้มีการดูแลแบบประคับประคองผ่านการวางกลไกหรือกำหนดหลักเกณฑ์เอาไว้เป็นพิเศษ เพื่อให้ผู้ป่วยมีคุณภาพชีวิตที่ดี เจ็บปวดทรมานทุกข์ทรมานให้น้อยที่สุด และสามารถจากโลกไปอย่างสงบสมศักดิ์ศรี รวมทั้งให้ครอบครัวหรือคนรอบข้างเข้าใจในความประสงค์ของผู้ป่วย จนมาร่วมมือร่วมใจช่วยดูแลให้กำลังใจผู้ป่วยในระหว่างการรักษาและในช่วงเวลาที่ผู้ป่วยใกล้จะเสียชีวิต กฎหมายที่รับรองสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองดังเช่นที่หยิบยกกฎหมายสหรัฐอเมริกา (บางรัฐ) และกฎหมายสหราชอาณาจักรมาศึกษา ก็พบว่าเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้สิทธิเช่นนี้ได้รับการรับรองหรือคุ้มครองเพื่อประโยชน์ของผู้ป่วยโดยแท้ ในอีกด้านหนึ่งกฎหมายไทยอาจเผชิญความท้าทายที่ว่าพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 ไม่ได้วางบริบทเกี่ยวกับสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองเอาไว้อย่างชัดเจน เพียงแต่เปิดโอกาสให้ตีความกฎหมายเพื่อเป็นคุณแก่ผู้ป่วย อันสอดคล้องกับเนื้อความตามตัวบทเอาไว้เท่านั้น ในอนาคตประเทศไทยอาจมีการแก้ไขกฎหมายเดิมหรือเพิ่มเติมกฎหมายใหม่มาเพื่อรับรองสิทธิในการดูแลแบบประคับประคองให้เกิดประโยชน์ต่อวงการสาธารณสุขไทยอย่างสูงสุด

รายการอ้างอิง

- สำนักงานกฎหมาย สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. (2565). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (แก้ไขเพิ่มเติมถึงปัจจุบัน)*. สืบค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2569. จาก https://library.senate.go.th/document/Ext27142/27142037_0003.PDF
- สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ. (2550). *พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550*. สืบค้นเมื่อ 11 พฤษภาคม 2569. จาก https://www.dms.go.th/backend/Content/Content_File/Information_Center/Attach/25621124013609AM_17.pdf
- Brennan, F. (2007). "Palliative care as an international human right". *Journal of Pain and Symptom Management*, 33(5), 494–499. <https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2007.02.022>
- Brennan, F., Gwyther, L., & Harding, R. (2008, January). *Palliative care as a human right*. Open Society Institute, Law and Health Initiative, Initiative on Palliative Care and Human Rights. https://www.opensocietyfoundations.org/uploads/eb4fa0f4-efd7-4732-b78c-2057841a6393/pchumanright_20080101.pdf

- Burles, M., Holtslander, L., & Peternej-Taylor, C. (2021). "Palliative and hospice care in correctional facilities: Integrating a family nursing approach to address relational barriers". *Cancer Nursing*, 44(1), 29–36.
<https://doi.org/10.1097/NCC.0000000000000754>
- Center to Advance Palliative Care. (n.d.). *About palliative care*.
<https://www.capc.org/about/palliative-care/>
- Christian, T. J., Hassol, A., Brooks, G. A., Gu, Q., Kim, S., Landrum, M. B., & Keating, N. L. (2021). "How do claims-based measures of end-of-life care compare to family ratings of care quality?" *Journal of the American Geriatrics Society*, 69(4), 900–907.
<https://doi.org/10.1111/jgs.16905>
- Chochinov, H. M., Hack, T., Hassard, T., Kristjanson, L. J., McClement, S., & Harlos, M. (2005). "Dignity therapy: A novel psychotherapeutic intervention for patients near the end of life". *Journal of Clinical Oncology*, 23(24), 5520–5525.
<https://doi.org/10.1200/JCO.2005.08.391>
- Ciruzzi, M. S., Selandari, J. O., Tripodoro, V., Junin, M., Nitto, M., Colla, J. M., Kiman, R., Maglio, I., Propatto, A., Bonpland, V., Bozzolo, A., & Aizenberg, M. (n.d.). *Palliative care as human rights*. Microjuris. (MJ-DOC-15013-AR/MJD15013; MJ-DOC-15014-AR/MJD15014).
- Connolly, M., Bell, M., Lawler, F., Timmins, F., & Ryder, M. (2022). "Hospital-based palliative and end-of-life care in the COVID-19 pandemic: A scoping review." *American Journal of Hospice & Palliative Care*, 39(9), 1105–1120.
<https://doi.org/10.1177/10499091211057049>
- Cruzan v. Director, Missouri Department of Health, 497 U.S. 261 (1990). *Library of Congress*.
<https://tile.loc.gov/storage-services/service/ll/usrep/usrep497/usrep497261/usrep497261.pdf>
- Department of Health and Social Care, & Regulatory Policy Committee. (2025, March 25). *Health and Care Act 2022*. GOV.UK.
<https://www.gov.uk/government/collections/health-and-care-act-2022>
- Ezer, T., Lohman, D., & de Luca, G. B. (2018). "Palliative care and human rights: A decade of evolution in standards." *Journal of Pain and Symptom Management*, 55(2S), S163–S169. <https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2017.03.027>

- Gwyther, L., Brennan, F., & Harding, R. (2009). "Advancing palliative care as a human right". *Journal of Pain and Symptom Management*, 38(5), 767–774.
<https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2009.03.003>
- Haralddottir, E., Cooper, M., & Richardson, H. (2025). "Developing person-centred care in hospices through the voice and leadership of nursing: Lessons from the United Kingdom". *Frontiers in Health Services*, 5, 1619705.
<https://doi.org/10.3389/frhs.2025.1619705>
- Houska, A., & Loučka, M. (2019). "Patients' autonomy at the end of life: A critical review." *Journal of Pain and Symptom Management*, 57(4), 835–845.
<https://doi.org/10.1016/j.jpainsymman.2018.12.339>
- International Association for Hospice and Palliative Care. (2018). *Global consensus based palliative care definition*. The International Association for Hospice and Palliative Care. <https://iahpc.org/what-we-do/research/consensus-based-definition-of-palliative-care/definition/>
- Johns, L., Weightman, S., Blackburn, P., & McAuliffe, D. (2022). "A systematic literature review exploring the psychosocial aspects of palliative care provision for incarcerated persons: A human rights perspective". *International Journal of Prisoner Health*, 18(4), 443–457. <https://doi.org/10.1108/IJPH-02-2021-0017>
- New York State Department of Health. (n.d.). *Palliative Care Information Act*.
https://www.health.ny.gov/professionals/patients/patient_rights/palliative_care/information_act.htm
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. (n.d.). *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights*. United Nations.
<https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights>
- Reymond, L., Parker, G., Gilles, L., & Cooper, K. (2018). "Home-based palliative care. Australian." *Journal of General Practice*, 47(11), 747–752.
<https://doi.org/10.31128/AJGP-06-18-4607>
- S.1935 - Expanding Access to Palliative Care Act, 119th Congress (2025-2026) (2025, June 3). Congress.gov. <https://www.congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/1935>
- S.2287 - Palliative Care and Hospice Education and Training Act, 119th Congress (2025-2026). (2025). Congress.gov. <https://www.congress.gov/bill/119th-congress/senate-bill/2287>

World Health Organization. (2020, August 5). *Palliative Care*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/palliative-care>

Xiao, J., Brenneis, C., Ibrahim, N., Bryan, A., & Fassbender, K. (2021). “Definitions of palliative care terms: A consensus-oriented decision-making process”. *Journal of Palliative Medicine*, 24(9), 1342–1350.

วารสารเซนต์จอห์น (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)

Saint John's Journal (Journal of Humanities and Social Science)

หลักเกณฑ์การเสนอบทความทางวิชาการหรือบทความจากงานวิจัย

รายละเอียดบทความ

1. เป็นบทความด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
สาขาการจัดการทั่วไป สาขาบริหารธุรกิจ สาขาวิชาโฆษณาและประชาสัมพันธ์ สาขาสื่อสารการตลาด
สาขาการตลาด สาขานิติศาสตร์ ภาควิชาภาษาและภาษาศาสตร์ สาขาคอมพิวเตอร์ กราฟฟิก
สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ สาขาการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
ภาควิชาภาษาตะวันออก ภาษาสันสกฤต สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา สาขาวิชาการท่องเที่ยวและ
การโรงแรม และสาขาวิชานาฏศิลป์ เป็นต้น
2. บทความจากงานวิจัย (นักศึกษา) ต้องผ่านการรับรองจากอาจารย์ที่ปรึกษา ก่อนบทความ โดยทาง
วารสารฯ จะส่งเอกสารรับรองของอาจารย์ที่ปรึกษา ให้ผู้เขียนนำไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาเซ็นชื่อ
แล้วส่งกลับคืนมาให้วารสารฯ
3. ต้นฉบับต้องพิมพ์ด้วยต้นฉบับ ภาษาไทย ขนาดอักษร TH SarabunPSK 16 และภาษาอังกฤษ
ขนาดอักษร TH SarabunPSK 16 บนหน้ากระดาษ A4 เว้นห่างจากขอบ 2.54 cm. โดยรอบ
มีจำนวน 12-15 หน้า.
4. อัปโหลดไฟล์บทความ (word) เข้าระบบวารสารเว็บไซต์ <https://so13.tci-thaijo.org/index.php/SJUJOURNAL>
5. ชื่อเรื่อง (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) พิมพ์ไว้หน้าแรกตรงกลาง ชื่อ-นามสกุลของผู้เขียน (ภาษาไทยและ
ภาษาอังกฤษ) พิมพ์ไว้ต่อจากชื่อเรื่องให้ชัดเจนที่สุด และให้ใส่ชื่อ-นามสกุลของอาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
และที่ปรึกษาร่วม (ภาษาไทยและภาษาอังกฤษ) พิมพ์ใต้ชื่อผู้เขียนตามลำดับ ส่วนคุณวุฒิ ตำแหน่งทาง
วิชาการ และสังกัดที่อยู่ของผู้เขียนให้พิมพ์ไว้เป็นเชิงอรรถในหน้าแรก (ภาษาไทย) หากเป็นบทความจาก
งานวิจัยที่ทำมากกว่า 1 ท่าน ให้ระบุชื่อผู้ร่วมวิจัยด้วย
6. ทั้งบทความวิชาการและบทความจากงานวิจัยภาษาไทย ต้องมีบทคัดย่อภาษาไทย และภาษาอังกฤษ
มีความยาวไม่เกิน 1 หน้ากระดาษ A4 โดยมีจำนวนคำ 350-500 คำ
7. หากเป็นงานแปลหรือเรียบเรียงจากภาษาต่างประเทศต้องมีหลักฐานการอนุญาตให้ตีพิมพ์เป็นลายลักษณ์
อักษรจากเจ้าของลิขสิทธิ์
8. บทความต้องเป็นบทความที่ ไม่เคย ตีพิมพ์เผยแพร่ที่ไหนมาก่อน

9. บทความที่ส่งมาเพื่อให้พิจารณาตีพิมพ์จะได้รับการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาเกี่ยวข้องกับบทความอย่างน้อย 3 ท่าน
10. บทความที่ไม่ผ่านการพิจารณาให้ตีพิมพ์ กองบรรณาธิการจะแจ้งให้ผู้เขียนทราบ โดยจะไม่ส่งต้นฉบับคืน
11. วารสารเซนต์จอห์น (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์) ปีที่ 29 ฉบับที่ 44 และ 45 ไม่เก็บค่าธรรมเนียมในการนำบทความลงตีพิมพ์

ส่วนประกอบบทความ มีตามลำดับดังนี้	ลักษณะตัวอักษร	รูปแบบการพิมพ์	ขนาดตัวอักษร
ชื่อบทความ	หนา	กลางหน้ากระดาษ	18
ชื่อผู้แต่ง - ภาษาอังกฤษ - ภาษาไทย	หนา	ชิดขวา	16
บทคัดย่อ - ภาษาอังกฤษ - ภาษาไทย	หนา	ชิดซ้าย	18
หัวข้อแบ่งตอน	หนา	ชิดซ้าย	18
หัวข้อย่อย	ไม่หนา	ใช้หมายเลข	16
เนื้อหาบทความ	ไม่หนา	-	16
การเน้นข้อความในบทความ	ไม่หนา	-	16
ข้อความในตาราง	ไม่หนา	-	16
รายการอ้างอิง	หนา	ชิดซ้าย	18
รูปที่	หนา	กลางหน้ากระดาษ	16

1. การอ้างอิงใช้ตามรูปแบบ APA 7th

การอ้างอิงในเนื้อหา

ตัวอย่างเช่น

1.1 ผู้แต่ง 1 คน

- ภาษาไทย : (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2544, น. 20)
- ภาษาอังกฤษ : (Walker, 1992, p. 102)

1.2 ผู้แต่ง 2 คน

- ภาษาไทย : (สุวิทย์ มูลคำ และ อรทัย มูลคำ, 2558, น. 16)
- ภาษาอังกฤษ : (Lynch, R. & Jin, Z., 2016, p. 1593-1597)

1.3 ผู้แต่ง 3-20 คน : ลงชื่อผู้แต่งทุกคน คั่นแต่ละคนด้วย "," ก่อนคนสุดท้ายคั่นด้วย "และ"
สำหรับภาษาไทย หรือ "&" สำหรับภาษาอังกฤษ
(ธัญญภัทร กล่าวรัมย์, นเรศ สติยพงศ์ และ วลีภา รุมาคม, 2568, น. 150-164)
(Troy, Lewis-Smith, & Laurenceau, 2006, p. 68)

1.4 ผู้แต่ง 21 คน หรือมากกว่า : ให้ลงชื่อผู้แต่งจำนวน 19 คน คั่นแต่ละคนด้วย ","
และตามด้วย ...ก่อนชื่อผู้แต่งคนสุดท้าย
ตัวอย่าง

(Wiskunde, B., Arslan, M., Fischer, P., Nowak, L., Van den Berg, O., Coetzee, L.,
Juárez, U., Riyaziyyat, E., Wang, C., Zhang, I., Li, P., Yang, R., Kumar, B., Xu, A.,
Martinez, R., McIntosh, V., Ibáñez, L. M., Mäkinen, G., Virtanen, E., ... Kovács, A.
2019, p. 1935–1968)

อนึ่ง สำหรับภาษาอังกฤษหากไม่ใช่เป็น direct quote ไม่ต้องใส่หมายเลขหน้า เช่น ใส่ท้ายข้อความ
(Molina, Estrada, & Burnett, 2004)

หากเป็น direct quote ที่มีจำนวนคำน้อยกว่า 40 ให้เขียนดังนี้

The masking technique involves “repression of the expressions that are acceptable
under the circumstances” (Richmond & McCroskey, 2000, p. 80)

หากเป็น direct quote ที่มีจำนวนคำมากกว่า 40 ให้เขียนดังนี้

Researcher compares Thai communication style of confrontation avoidance and
social harmony to the Chao Phya River:

The river also provides an allegory for the Thai mode of negotiating life’s **obstacles**:
it does not confront them, it flows around them. Thais do not live as independent
entities, they blend their lives together, melding through consensus and compromise
to preserve a liquid continuity whose surface, while often masking turmoil and
contradiction, lubricates social interaction. (Van Beek, 2004, p.8)

การอ้างอิงจากการสัมภาษณ์

การอ้างอิงจากการสัมภาษณ์ ให้ระบุชื่อและนามสกุลของผู้ให้สัมภาษณ์ที่เป็นชาวไทยและชาว
ต่างประเทศ จากนั้นตามด้วยคำว่า "การสื่อสารส่วนบุคคล" (สำหรับภาษาไทย) หรือ "personal
communication" (สำหรับภาษาอังกฤษ) และปิดท้ายด้วยวันเดือนปีที่สัมภาษณ์ (ภาษาไทย) และ เดือนวันปี

ที่สัมภาษณ์ (ภาษาอังกฤษ) *การอ้างอิงจากการสัมภาษณ์ ไม่ต้องทำบรรณานุกรมท้ายเล่ม เนื่องจากผู้อ่านไม่สามารถเรียกดูข้อมูลในการสัมภาษณ์ได้ จึงไม่ต้องอ้างอิงการสัมภาษณ์ในบรรณานุกรม

การอ้างอิงหน้าข้อความ: ชื่อ สกุล (การสื่อสารส่วนบุคคล, วันเดือนปี ที่สัมภาษณ์)

การอ้างอิงท้ายข้อความ: (ชื่อ สกุล, การสื่อสารส่วนบุคคล, วันเดือนปี ที่สัมภาษณ์)

2. เอกสารอ้างอิง

2.1 เรียงลำดับเอกสารภาษาไทยก่อนภาษาอังกฤษ

2.2 เรียงลำดับตามตัวอักษรชื่อผู้แต่ง ถ้าผู้แต่งคนเดียวกันให้เรียงตามลำดับ ปีที่พิมพ์ สำหรับภาษาอังกฤษ ให้ใช้ชื่อสกุลในการเรียงลำดับ

ตัวอย่างการเขียนอ้างอิง

หนังสือ

เจ้าของผลงาน./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สำนักพิมพ์หรือผู้จัดพิมพ์.

บทความจากวารสาร

ชื่อผู้เขียนบทความ./ (ปีพิมพ์)./ชื่อบทความ./ชื่อวารสาร./ปีที่(ฉบับที่)./เลขหน้า.

บทความในหนังสือพิมพ์

ชื่อผู้เขียน./ (ปี./วัน/เดือน)./ชื่อคอลัมน์./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า./URL (ถ้ามี)

แหล่งข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

เจ้าของผลงาน./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์)./สำนักพิมพ์หรือผู้จัดพิมพ์./URL หรือ <https://doi.org/เลขDOI>

วิทยานิพนธ์

วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต ที่ไม่ได้ตีพิมพ์

เจ้าของผลงาน./ (ปีพิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ [วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต/วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต/ไม่ได้ ตีพิมพ์]./ชื่อมหาวิทยาลัย

*ภาษาอังกฤษใช้ Unpublished doctoral dissertation /Unpublished master's thesis

วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตจากเว็บไซต์ ไม่อยู่ในฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์

เจ้าของผลงาน./ (ปีพิมพ์). /ชื่อเรื่อง/[วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต/วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, /ชื่อ มหาวิทยาลัย]. /
ชื่อเว็บไซต์./URL

วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิตและวิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตจากเว็บไซต์ จากฐานข้อมูลเชิงพาณิชย์

เจ้าของผลงาน./ (ปีพิมพ์). /ชื่อเรื่อง/(หมายเลข UMI หรือ เลขลำดับอื่น ๆ)/[วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต/
วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต, /ชื่อมหาวิทยาลัย]. /ชื่อฐานข้อมูล.

* ภาษาอังกฤษใช้ Doctoral dissertation / Master's thesis ** ภาษาไทยใช้ วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต หรือ
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต

เว็บไซต์

ชื่อผู้เขียนเนื้อหา/เจ้าของเว็บไซต์(ถ้ามี)./(ปี,/วัน/เดือนที่เผยแพร่)./ชื่อเรื่องหรือหัวข้อเนื้อหา./ชื่อเว็บไซต์./
URL *ภาษาอังกฤษใส่ (ปี, เดือน วัน)

*กรณีที่ไม่มีวันที่เผยแพร่ปรากฏ ให้ใส่ (ม.ป.ป.) หรือ (n.d.)

**กรณีที่มิปรากฏเฉพาะ พ.ศ. หรือ ค.ศ. ให้ใส่แค่ (ปี) เท่านั้น

***กรณีชื่อผู้เขียนและชื่อเว็บไซต์เป็นชื่อเดียวกัน ให้ตัดชื่อเว็บไซต์ออก

แนวปฏิบัติการตีพิมพ์บทความของนักศึกษาในวารสารเซนต์จอห์น

